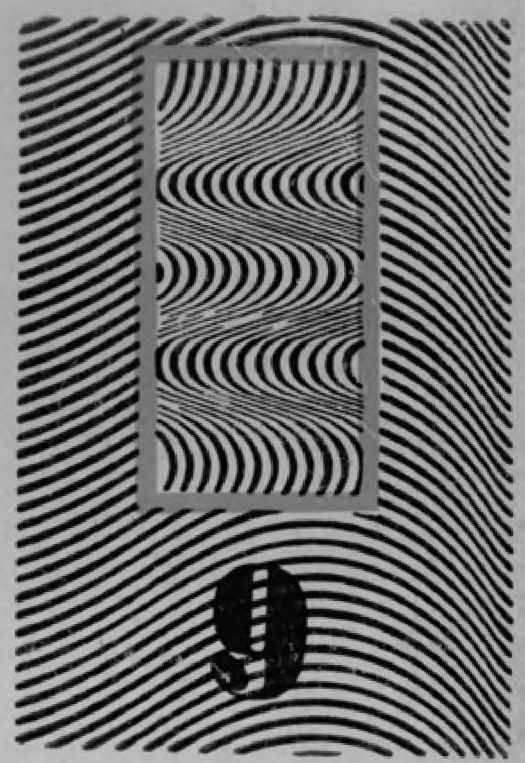

P. 22
178

1969

Revistă
A
UNIUNII SCRITORILOR

ORIZONT

P. 178

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. S. ROMÂNIA

TIMIȘOARA, septembrie 1969

Anul XX nr. 9 (185)

CUPRINSUL

* * * <i>Mesajul adresat municipiului Timișoara de către secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Consiliului de Stat, tovarășul Nicolae Ceaușescu</i>	3
ALEXANDRU DEAL: <i>Jurnal pentru August</i>	4
NICOLĂE PARVU: <i>Cataractele de nea</i>	7
* * * <i>Timișoara de altădată în conștiința scriitorilor</i>	8
PAVEL BELLU: <i>Caligrafie pe cenușă</i>	14
LUCIAN BURERIU: <i>Demnitatea cetății</i>	19
MARCEL TURCU: <i>Imn nesfârșit, Candoarea orașului</i>	19
PAVEL PETROMAN: <i>Stampă timișoreană</i>	21
AUREL ȚINTĂ: <i>Contribuții la cunoașterea începuturilor Timișoarei</i>	23
AUREL COSMA: <i>Palanca Mare</i>	32
PETRU SFETCA: <i>De vorbă cu istoricul I. D. Suciu</i>	36
FLORIAN MOLDOVAN: <i>Istoria Timișoarei oglindită în presă</i>	40
ANGHEL DUMBRAVEANU: <i>Franz Liebhard</i>	42
FRANZ LIEBHARD: <i>Cu pulsul vremii</i>	44
PETRU SFETCA: <i>20 iulie 1969</i>	48
DIM. RACHICI: <i>Copacii și vântul</i>	48
DAN MUTAȘCU: <i>Sentimentală, Coloniile timpului</i>	49
ANDREI A. LILLIN: <i>O nouă dimensiune a experiențelor umane</i>	50
AL. POPESCU-NEGURĂ: <i>Interior</i>	57
AUREL TURCUȘ: <i>Apa</i>	57
DAMIAN URECHE: <i>Tradiție și inovație în poezia tinerilor</i>	58
VASILE RANGA: <i>Rouă, Clăpă</i>	55
CONSTANTIN DUMITRACHE: <i>Cîntec de învoiat puiul de căprioară</i>	65
AURA MUȘAT: <i>Chemare, Regret, Dorință</i>	66

ORIENTARI

<i>HERTHA PEREZ: Nikolaus Lenau și zădărnicia clipei</i>	67
<i>NIKOLAUS LENAU: Autumnală, Cornul poștașului, Fintina</i>	71

CRONICA LITERARĂ

<i>ȘERBAN POARȚA: Alexandru Lăpuș: „Timpul oglinzilor”</i>	78
<i>CORNEL UNGUREANU: D. R. Popescu: „P”</i>	74
<i>NICOLAE ȚIRIOI: Ilie Măduța: „Corabia autohtonă”</i>	80
<i>RADU CIOBANU: Ion Cocora: „Palimpsest”</i>	82
<i>GH. JURMA: Trei cărți de cercetare literară</i>	85

CĂRȚI-REVISTE

<i>CORNELIU NISTOR: Vera Călin: „Alegoria și eseuțele”</i>	89
<i>ALEXANDRA INDRIEȘ: Aram Frenkian: „Înțelesul suferinței umane la Eschil, Sofocle și Euripide</i>	90
<i>ADRIAN MUNȚIU: Emil Vora: „Poarta destinului”</i>	91
<i>ELENA OSPOICI: V. Marin, Ion Munteanu, Gh. Radulescu: „Unirea Banatului cu România”</i>	91
<i>TH. N. TRAPCEA: M. Davidescu: „Monumente medievale din Turnu Severin”</i>	95

MINIATURI CRITICE

<i>T. VIȘTEANU: Recitaluri de poezie</i>	96
<i>T. VIȘTEANU: „Dele”</i>	96
<i>T. S.: Fantele și piroanele</i>	96
<i>S. D.: Jubileul teatrului reșitean</i>	96

**MESAJUL ADRESAT MUNICIPIULUI TIMIȘOARA DE CA TRE
SECRETARUL GENERAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT, TOVARAȘUL
NICOLAE CEAUȘESCU**

Comitetului Municipal de partid,
Consiliului Popular Municipal,
Locuitorilor Municipiului Timișoara

STIMAȚI TOVARAȘI,

Cu prilejul aniversării a 700 de ani de înființare documentară a existenței municipiului Timișoara, străveche așezare românească, am deosebită plăcere să vă adresez, în numele Comitetului Central al Partidului Communist Român, al Consiliului de Stat, al guvernului și al meu personal, un fierbinte salut și cele mai bune urări de prosperitate și fericire.

Împreună cu dumneavoastră, întregul popor la parte cu bucurie la sărbătoarea acestui oraș, care s-a afirmat în decursul veacurilor ca un important locar de progres în viața țării noastre și a marcat în cursul întregii sale istorii o prezență viguroasă în lupta poporului nostru pentru independență, libertate socială și națională. De numele lui sînt legate pagini glorioase din trecutul de luptă al oamenilor muncii români, germani, maghiari, sîrbi și de alte naționalități împotriva jugului feudal și a asurpirii străine, aici s-au scris fide luminoase ale mișcării muncitorești și democratice din România, din istoria revoluției populare și a construcției socialiste. În anii socializmului, ca rezultat al politicii partidului nostru communist, al muncii pline de abnegație depuse de locuitorii săi, fără deosebire de naționalitate, Timișoara a cunoscut o intensă dezvoltare politică, economică și social-culturală, devenind un oraș modern, înfloritor, cu largi perspective de progres. Orașul dumneavoastră realizează astăzi o mare parte din producția industrială a țării noastre, aduce o importantă contribuție la dezvoltarea învățămîntului, științei, culturii și artei, la formarea cadrelor de diferite grade, la tezaurul spiritual al națiunii noastre socialiste. Îmi exprim convingerea că aniversarea acestei importante date istorice va stimula și mai mult activitatea creatoare, născută în sufletul locuitorilor municipiului Timișoara, a cadrelor de partid, de stat și economice, a organizației de partid și a consiliului popular pentru împlinirea mărețului program elaborat de Congresul al X-lea al Partidului Communist Român, pentru a-și spori contribuția la progresul și prosperitatea României socialiste.

Cu prilejul acestui jubileu, vă felicit din inimă pentru succesele obținute, în dezvoltarea economică, social-culturală, și edificară a orașului, și vă doresc tuturor, muncitori, intelectuali, activiști de partid și de stat, femei și bărbați, tineri și vîrstnici, sănătate și viață lungă, noi și tot mai mari succese în munca nobilă pentru înflorirea orașului și a județului, a patriei noastre dragi.

NICOLAE CEAUȘESCU,

Secretar General al Partidului Communist Român
Președintele Consiliului de Stat al Republicii
Socialiste România

JURNAL PENTRU AUGUST

6 August 1969. România, orele 9.

In marea sală a Palatului Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, rostește primele cuvinte de deschidere ale lucrărilor celui de al X-lea Congres al Partidului Comunist Român...

București, România — orele 9.

Delegații comuniști și cuvintele lor : In numele muncitorilor din uzină, al comuniștilor... In numele comuniștilor, al tuturor oamenilor muncii, români, germani, maghiari, sirbi... Asemenea întregului popor... Oamenii și gândirea, faptele și cuvintele lor. Amplu omagiu adus de fiecare pentru partid. Astăzi, aici, bat douăzeci de milioane de inimi. In ritmul cuvintelor, al crezului acestui pământ al nostru, in ritmul Partidului Comunist. Acum, cind scriu aceste cuvinte, am revelația ciudată că metaforele apar șterse, neconcludente. E ca și cum dorești să evoci culoarea brună a brazdei, albastrul pur al acestui cer al nostru într-un laborator al minții. Da, își va reuși. Dar numai în parte. Căci de mult, sub pașii țaranului, sub oșelul plugului românesc, brazda a fost întoarsă în mari vene aburinde, în mari întinderi de adevăr. Din cer, noi oamenii, am făcut oglindă ca să vedem limpede bunele și relele noastre. Ca să nu ne fie nicicind rușine de noi înșine ; aceasta este marea poruncă pe care o îndeplinim.

Mă gândesc că cel mai dificil lucru al acestor ceasuri este să fii publicist. Pentru că trebuie să tâlmăcești, să ridici la adevăratul lui rang de poem, adevărul : să spui și să amplifici în inimi, să ridici simplitatea cuvintului la echilibrul și incandescența adevărului. Pe undeva, oricît ai fi de abil, cuvintele te vor trăda frumos. Și, paradoxal, te vei simți mindru de această neputință a cuvintelor tale.

Cifre și oameni.

... Din raportul Comisiei de Validare : La Congres sînt prezenți 1910 delegați. 987 sînt de proveniență muncitori, 301 țărani, 289 ingineri și tehnicieni, 132 profesori și învățători, 99 oameni de știință, artă și cultură, 25 ofițeri ai Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România, 77 din alte categorii de funcționari și intelectuali.

La 31 mai 1969, Partidul Comunist Român număra 1.915.232 membri de partid.

Cele mai frumoase cuvinte spuse și scrise : Fac parte dintr-un partid care reunește în jurul său 20 de milioane de cetățeni ai țării Adevăratul efectiv, aș adăuga.

„Sintem bărbații care...”

Istoria au început-o de mult, acei bărbați ai zimbriilor care s-au scurs în pământ și din cenușa lor ne-au făcut vatră, pentru ca să ne fie dor, oricât de departe am fi de acest pământ. Singele lor s-a făcut apă grea și limpede, ca să ne ardă buzele și să ne fie sete, dacă vom pierde izvoarele. Și oasele lor sună lung, numai pentru auzul nostru, ca să ne fiind veșnic treji.

Trăim sub un cer al lucidității, pentru crescînda noastră limpezime. În fiecare piatră se zbate o temelie, rădăcina se face fruct pîrguit, prin truda soarelui și apei. În minereul impur fulgeră precizia mașinilor: totul vine din acest pământ, prin brațele, și mințile, și cîntecul nostru. Noi, mai scurt, îi spunem Republica Socialistă România.

Obiectul comunismului este omul. Omul văzut și realizat prin cea mai complexă lentilă a condiției sale. Este singura lentilă care nu deformează, nu întuneacă, nu induce în eroare: detaliile adevărului apar întotdeauna ferme.

În raportul C.C. al P.C.R. prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu de la înalta tribună a Congresului s-au făcut auzite referiri și sugestii exacte, de nobilă principialitate și utilitate privind pe toți creatorii de valori artistice: „Ceea ce vi se cere, tovarăși, este să pătrundeți în adîncul existenței poporului, și înțelegînd năzuințele sale, eforturile și lupta sa eroică să înfățișați grandioasa frescă a României socialiste”.

De aici, incontestabil, începe marea încercare pentru scriitor: cu fiecare lucrare a sa, cititorul va trebui să perceapă noi dimensiuni ale realității pe care o cunoaște. Sub ochiul lucid al conștiinței sale același cititor își va forma acel angrenaj de opinii și negări, de aderare și respingere vis-à-vis de literatura pe care o asimiliază. Va fi, necondiționat, momentul, patetic, poate, al unirii cu adevăratele valori, cu marile valențe intelectuale, de aderare afectivă și ideologică, la literatura pe care aș numi-o de imediată utilitate. Prin urmare, cădrile sînt drumuri mai line sau mai vertiginoase, care te duc, neîndoios, spre un adevăr. Un mare rol îl joacă pasiunea de a accepta și interpreta o realitate, altelea, poate mai mirifică, poate mai exotica. „Partidul nostru este adeptul adevărului obiectiv, nemistificat, partizanul înfățișării veridice a realității, atât cu luminile cît și cu umbrele ei. Redați prin graiul minunat al artei freacă creator al poporului care, transformînd prin munca sa eroică înfățișarea țării, se transformă pe sine însuși. Nu uitați niciodată că menirea artei noastre este de a înnobila omul, de a-l inspira spre noi fapte mărețe, spre realizarea idealurilor socialismului și comunismului”. (Din Raportul C.C. al P.C.R. prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu.)

Într-adevăr, literatura autentică trebuie să pună în mișcare seisme, imaginile și, în genere, acel tot care alcătuește realitatea complexă, metamorfozată și gîndită estetic de către creator, pînă la definiție, pentru a ajunge la valoarea de operă literară.

Tot ceea ce cade în precar, în singularizare, în analiza amorfă, devitamizată, fatalmente, va putrezi în marile cimitire ale nonrealității, într-o stare de continuă și latentă putrefacție. Înainte de orice, scriitorul autentic, progresist, fie el comunist sau nu, ilustrează o moralitate, o gândire politică. Nimeni, nicicând, nu a putut și nu va putea vreodată evita propria sa conștiință. În lumina conștiinței aspectele realității vor apărea la dimensiunile lor adevărate, nefalsificate. Frumusețea artistică și valoarea mesajului său, se dezvoltă pe trunchiul acestei moralități: pe puterea sa înfăptuitoare, pe capacitatea constructivă.

Conștiința scriitorului comunist, puterea sa de înțelegere și noțiune, capacitatea sa selectivă, îl fac imperios necesar epocii. Astfel, se va impune, va deveni o a doua conștiință, care va pulsa pentru totdeauna dincolo de înțelesul imediat al cărților sale.

„... Spună lumii large steaguri tricolore...”

Gândire politică și exigență ideologică: destinul netăgăduit al unei națiuni omogene. Cuvintele se fac semne de piatră, fonetica lor, suprema muzică în crescendo. Silabele simple, îngemănarea lor, vestesc un adevăr într-o construcție limpede. Să spunem tuturor că aici, pe acest pământ românesc, trăim noi, fărâșorii erei comuniste, România, orele 9.

ALEXANDRU DEAI.

CATARACTELE DE NEA

*(1) De-ar ninge ca în Nord la Timișoara,
În giulgiul alb de nea mi-aș stinge chinul,
Bătut de cataractele de nea, ca-ntr-o Niagara,
În înfinitete-i vibrări mi-aș încheia destinul.*

*Aș ricăi pe geam cu unghia mea lungă
Și-aș scrie-un nume drag pe neaua înghețată,
Un nume ce prin neantul alb mi-alungă
Gîndurile ca pe-un voal de ceață-ndoliată.*

*Să ningă violent că de uitat am multe,
Și doruri uniforme, și fulguri mărunte,
În valsul înfinit pe sine să se-asculte,
Și fulgul ieri născut, și cel pierdut sub munte.*

*O amețeală dulce de cognac nipon
Pe cerul gurii își întinde aburul și para,
Prin clevețele surdă, fulgii strigă-n unison
Că ninge ca în Nord la Timișoara.*

VREDNIC DE DESCRIERE

Din Brașov iarăși mergînd la Peșta pe drumul cel mare al poștii, este prin Sibii, Sas-Sebeș, Deva, Dobra, unde se trece hotarul Transilvaniei de către Bănat, Toțed, Coșova, Făged, Boșur, Lugos, oraș mic prin care curge gîrla Temeș. Apoi în satul Chitfetău, Recas și Temesvár¹⁾, carele este un oraș mic în cetate, dar vrednic de descriere pentru frumusețea caselor, ulișilor și a curățenii. Căci toate casele sînt mai deopotrivă, iar nu pîntre cele mari, mici de tot, care aduc uriciune la vedere; ulișile destul de late și toate linie drepte și încrucișate, unde ori la care încrucișare va sădea omul, vede isprăvitul ulișii și a linii caselor, pînă în marginea orașului. Cum și o mare piață, întru care la zile hotărite, de două ori pe săptămîndă, cîntă muzica ostășească, ce este în număr de 60 de persoane, și multe alte podoabe. Curge pe aproape gîrla Bega, din care este scos și canal ce ocolește toată cetatea, și căci pricinuia stricarea aerului celui curat, au poprit apa și au făcut acele șanțuri, frumoase grădini (...). Numărul orașanilor se urecă pînă la 10.000. Semănăturile cele mai multe, și mai peste toate locurile, este porumbul, celelalte mai puține. Așijderea și din pometuri, cele mai multe prunele, întocmai ca și pe la noi. Iar lăcuiitorii neași Rumâni, fără de nici o deosebire și în vorbă și în port alita numai căci să socotesc cu ai noștri, care sînt în cea mai bună stare...

DINICU GOLESCU

(Insemnare a călătoriei mele, făcută în anul
1824, 1825, 1826).

TIMIȘOARA, FORTĂREAȚĂ DE FRUNTE, FOARTE FRUMOASĂ

Din locurile prin cari am trecut, amintesc Sabeșul Caveran, stațiune pretoriale a legiunei confiniară română, unde cîțiva oșiiari de pretoriu făcură curtenire mării sele lui vodă în paradă și-i dederă gardă de onoare cît comora acolo — Lugosîul, cetate comișială, unde am văzut o beserecă românească, cum nu se află nice în București — Timișoara, fortăreață de frunte foarte frumoasă ca un pahar. Acestea toate sînt în Banatul temișan, țara lui Glad, ducele străvechi român, care foarte-mi plăcu.

ION CODRU DRAGUȘANU

(Decembrie 1838, *Peregrinul Transilvan*)

¹⁾ Timișoara

AMINTIRI DIN TIMIȘOARA

În timpul celor din urmă doi ani petrecuți la Arad am dus-o deci greu, iar la Timișoara am trecut mai mult fără de voia părinților mei, care se temeau că nu vor putea să mă întrefie la Timișoara, unde nu puteau să-mi trimită merinde de acasă.

Lucrurile au venit însă așa că nici n-am prea avut nevoie de ajutorul lor.

Aflându-mă la Arad în clasa III, am făcut din întâmplare cunoștință cu o depărtată rudă prin alianță din partea tatii, soția notarului orășenesc, Urbány, născută Chirilescu. Dinsa m-a poștit în zile de sărbători la masă. Singurul ei copil, un băiat răsfățat și oarecum sălbatic, a prins sălbiciune de mine. Profitând de aceasta, nu numai că am ajuns a-l face să se dele pe brazdă, dar în timp scurt l-am făcut să-l pregătesc pentru examenul în virtutea căruia a fost în a doua clasă primară. Astfel mi s-a făcut reputațiunea de-mblinzitor de copii.

La Timișoara aveam profesor de religiune și de limba română pe un oarecare Crăciunescu, fostul meu profesor de religiune de la Arad.

Om necășătorit, el lua masa la „Casină”, cel mai de frunte dintre restaurantele de atunci ale orașului.

Restauratorul avea două fetițe, una de vreo șapte ani, iar alta de vreo nouă ani, amindouă foarte drăpălașe, dar și neastîmpărate, copii crescuți pe genunchii mușteriiilor. Părinții lor fineau ca ele să-nvețe limba maghiară și ca să umble mai puțin printre picioarele oamenilor adunați pe la mese. Profesorul Crăciunescu a stăruit să le pună sub purtarea mea de grijă, ceea ce s-a și făcut.

Petrecem câte două ceasuri în fiecare zi cu cele două fetițe, fie îndrumându-le să scrie și să citească, fie plimbându-ne prin parcul ce despărtea cetatea de suburbia „Fabric”, iar în schimb aveam voie să-mi iau în restaurant și-n cafenea tot ceea ce-mi cerea inima, ba pe deasupra aveam în apropiere și locuință gratuită.

Puțin mai răminea să mai cer de la părinți.

La marginea despre parc a suburbiei se afla o grădină mare, în care era arena, adecă teatrul de vară, un stabiliment de băi și restaurantul oarecum obligat. Restauratorul avea un băiețel cam la fel cu cele două fetițe. În cele din urmă am părăsit fetițele și am luat sub purtarea mea de grijă băiețelul. Drept răsplata, luam și acolo tot ceea ce-mi cerea inima dintr-ale restaurantului și aveam și locuință tot acolo-n grădină la o doamnă Jürgens, soția unui șelar de la Ciocova, care venise la Timișoara pentru educațiunea copiilor săi, două fete și un băiețel mai mic.

Trecem de aici înainte de mai multe ori pe zi prin parc și-mi aduc aminte că de cele mai multe ori mă opream pe podul de la poarta cetății și ascultam cîtecele prizonierilor italieni din cazemate.

Îmi mai aduc aminte că l-am văzut pe Cuza-Vodă, care, trecînd prin Timișoara, trăsese la hotelul „Jägerhorn“ din cetate.

JON SLAVICI

(Amintiri, mai 1924)

POPAS DE DESFĂTĂRI ȘI HODINĂ

Timișoara, popas de desfătări și hodină, teatru al dramelor de co-roană, reședință strălucită, adăpost năpăstuit de urgii sângeroase, (...) Timișoara tuturor amintirilor o înțilnești dacă ocolești incetîșor străzile liniștite ce duc de la castelul roșu al lui Huniade prin fața cazăr-milor bănățene, a caselor vechi de piatră, către ruine, către porțile dărimate ale cetății. Casa unde a găzduit Eugen de Savoia, cel care a smuls din mina turcilor Timișoara, încă o poți vedea. Dar eu nu creau să ascult poveștile ruinelor astă seară.

Bate luna plină pe aleele Begheintului și terasele și grădinile pun salbe de lumini pe ntuneric. Directoarea internatului, — suris de dinți albi, scîlpiri de șuvițe argintii pe trandafirii obrazilor, îmi iese-nainte și colindăm parcurile inoptate, alei nesfirșite de brazi, tușișuri, stații albe de flori fără nume, biruite de parșumul copleșitor al betonuilor. Statura exotica a gabei, își întinde umbrele, rătăcită. E'n anul ei de pe urmă cînd înflorește. Din inimă i-a crescut un lujer înalt, mustind, mirositor și ramurile își întind veste de brațele fără putere, și moare privind și florile galbene, ca o lebădă ce-și cîntă sfârșitul.

Mă'ntorc în școală sărutată de glicine, îmi reiau popasul visător în chilia albă și tăcută. Și luna înecă iar grădina, și bate zidurile ca o torță palidă, și nucii înalți privesc prin geamuri cu perdele albe și prin vitralii, în clase și în dormitoare de mari, pustii.

CORA IRINEU

(„Scrisori Bănățene“ Buc. 1924).

CEL MAI DIFERENȚIAT DIALECT AL DACIEI

Poetul Victor Vlad Delamarina e întiul scriitor român care îndrăznește să scrie dialectal: lucru n-ar fi fost cu puțință dacă Banatul n-ar fi dat naștere tocmai celui mai diferențiat dialect al Daciei și dacă poetul n-ar fi ieșit din conștiința etnografică a acestei regiuni de-o izbitoare mîndrie locală. (Dialectul acesta cu consonante muiate în miere e de altfel singurul dialect în care o doamnă de înaltă intelectualitate își poate permite să vorbească fără de-ași pierde frumusețea, ceea ce se și întîmplă destul de des și de fermecător la Timișoara sau Lugoj).

LUCIAN BLAGA

(Barocul etnografic românesc, rev. Banatul nr. 1, 1926).

GASCONISMUL ȘI REALISMUL BĂNĂȚEAN

Iosif Popovici vorbea în prefața la poeziile lui G. Girda de gasconismul bănățeanului. Expresia nu e lipsită de justete. Românul de aci e poate cel mai volubil și vorbăreț dintre toți frații săi. Vorbirea lui se desfășoară fără nici o sinteză, pe cale asociativă. Din examinarea a o sumedenie de lucrări de tineri școlari din Timișoara am constatat că punctul era învins de virgulă. Se înțelege. În virtutea asociației orice idee atrage după sine pe alta. Punctul închide procesul gândirii, virgula îl lasă deschis.

Din acest spirit enumerativ rezultă un realism care se face mai evident în artele plastice. Gasconismul și realismul trebuie pus însă în legătură și cu meridionalismul relativ al provinciei.

... G. CALINESCU,
(Rev. Banatul, nov.-dec. 1926
Opinii fugare și libere despre Banat).

PENTRU ÎNĂLȚAREA TA DE FIECARE CEAS

*Locurile-acestea dornic batu-le,
străbatu-le ...
Aicia sintem,
Pentru-nălțarea ta de fiecare ceas, de fiecare zi,
Vom răbda, vom lupta, vom munci și-ndrăzni,
părinți și copiii
Banatule, Banatule!*

ARON COTRUȘ
(Aicia sintem, Rev. Banatul nr. 6, Timișoara 1927)

REÎNĂLȚAREA BANATULUI PRIN ARTĂ

Dorința reinălțării Banatului prin artă, însușește noi chemări. Semnele timpului nu se opresc numai la iviri de reviste literare, cultura a ridicat un altar științei înfăptuind o grupare de cărțurari în jurul Politehnicei și a institutului de studii sociale ... Pe rind bogățiile Banatului înfloresc în muncă, începind cu ogoare și uzine, și puferile cresc spre desăvirșirile de înțelepciune și frumusețe.

Aceasta e clipa de față, cind simțim nevoia unor manifestări temeinice pe toate tărîmurile, nu din ambiție vană cerind un serios teatru bănățean, un post de emisiune pentru o muzică neaoșe, o edi-

tură regională, și încă întreg șirul acelor afirmări de adevărată viață pe care avem drept să le nădăjduim, dar la a căror dreaptă înfăptuire avem și datoria de a ne urni.

ADRIAN MANIU
(Lucajărul 1935)

PERFORMANȚE ROMÂNEȘTI

De la 1440 Coroana recunoaște, adresându-se șpanilor unguri din Timișoara, că este în aceste părți o întreagă universitas privilegiată a „nobililor și chinezilor districtului Sebeș”, din care făceau parte nobilii de Mutnic, de Măciș, de Poganiți (Paganch) și de Bizere. Acești nobili de Sebeș țin scaun de judecată. Ei afirmă, supt pecete, că anume drepturi li vin de la „moși și strămoși”.

În același an, la Severin și Gevrin, la Orșova și Mehadia, cu moșii dăruite în comitatul Bodrog, se așează Hășeganiți frați de la Inidoara, Iancu și Ioan, Hunyadeștii. Alături, de nobilii de Ciorna, de Dănsuș („Dampsoș”) și Bizere iau asupra lor, supt regele Albert, cetățile amenințate și primesc pentru aceasta o donație de pământuri în Banatul occidental (și la Răcășdia). Dar Hunyadi cel mare, Ban de Severin și șpan de Timișoara, adăugându-și Voevodatul Ardealului și șpania Secuilor, se ridică spre regența Ungariei pe care o apără. Supt el, în acest Banat, nobilii români stăpinesc la Buchin, Armeniș, Bolvașnița și Vlădești, la Virciorova, Ravna, Slobozia, Slatina și Pleșa.

Supt ocrotirea lui Hunyadi se stabilește, în discuția asupra proprietății „castelului” Drencova pe Dundre, o paritate socială asupra drepturilor ce au căpătat de la regele Albert; de o parte Mihai de Ciorna, Ban al Severinului, de alta Nicolae de Bizere. Dar șapta cea mare a acestui român devenit nobil și catolic, poate și prin lungă activitate în Apusul italian, stă în aceea că el a creat acei „juzi” (iudices) ai nobililor celor Șapte Scaune românești „cu Scaunul” în Sebeș, care se văd funcționând întâia oară la 1452”. Și, îndată lângă Ciorna se așează Ban de Severin un Român din Sebeș, Petru Danciul.

În același timp Români, croitori, olari, fierari, administreză ca juzi și jurați Caransebeșul, unde se îngrămădesc, desfăcându-se de iobăgie și alții de neamul lor. Alături, în oraș vedem, la 1484, pe Lazăr de Hălmaj și pe Dragul ca fișpani (vice-bani), lângă Andrei de Valahia, judele nobililor, care întărește județelor românești opt la număr, privilegiile lui Sigismund și Ladislav, la 29 August 1457.

Regele Matiaș se ocupă personal de toată această lume din neamul său, trimițând pe Gârleșteanu Iacob, care-și făcuse casă la Sebeș, tocmai la Iaice, capitala cucerită a Bosniei, în calitate de „vice-Ban”. El va fi apoi și unul dintre cei doi Bani întregi de Severin. Acolo, la Severin, în acest timp ajung ca „vice-Bani” domnii români de Hălmaj și de Plugovița. Dar „boierii” de Armeniș apar ca stăpâni și în Buchin, Poiana și Bolvașnița („Polonicza”). Nobilii de aceștia apar pretutindeni: la Tincova, la Mutnoc, la Negotești. Cînd găsim un preot la Glimboca, el poate fi catolic. Dacă vedem la 1500 doi nobili, din neamul Cucavița, cari sînt pedepsiți cu confiscarea pentru că au trecut la „condamnabila sectă schismatică a Valahilor sau a Rascienilor”, se respecta acel ius valachiciale ale trecutului, sau ritus Valachiae. Dar

peste dâșii toți regele, așeză, prin 1485, pe unul dintre urmașii de chenezi, Paul sau, în limba lor, Pau, care e șpan de Timișoara, dar și „suprem căpitan al părților de jos ale regatului”. Aceasta e creațiunea lui Matiaș. Se știe ce mare ispravă de ostaș a îndeplinit che-nezul acesta, „căpitan suprem”, în luptele cu Turcii, mai ales la Cim-pul Pânii : exegerindu-le brutal, le pomenește și cronica vremii.

N. IORGA

(Observații și probleme bănățene, Academia Română, 1940)

O ATMOSFERĂ SUPERIOARĂ

Chiar dacă orașul acesta nu are măreția peisajului și prestigiul istoric al Iașilor, terenul lui plat are în schimb grădinile și parcurile prin care poți străbate tot orașul, are canalul Begdi și numeroase porțiuni de locuri libere, cu pomi și iarbă, ce alternează în jurul fostei cetăți cu noile cartiere rezidențiale. Centrul, cu străzile lui largi și bineținute, cu clădiri moderne, are cafenele și magazine ca în ringul vienez. În ultimii ani, împundtoarea catedrală domină tot orașul, cu stilul ei de gotic moldovenesc, bază bizantină și acoperișuri țuguiate ca la Putna și alte mănăstiri ale lui Ștefan cel Mare, sub a cărui domnie se formează stilul cu particularități românești, ce va trece în Muntenia și va da, sub Brâncoveanu și Stolnicul Cantacuzino, învățatul care a studiat în Italia, de unde probabil a adus gustul pentru ornamentația și arhitectura cu loggii larg deschise și cu coloane înflorate, așa numitul stil brâncovenesc.

Catedrala de la Timișoara domină cu volumul ei bine așezat tot orașul, iar acoperișurile cu figle smălțuite lucesc în toate părțile, ademenind privirile și încintindu-le, ca și vechea ceramică românească sau ca opera contemporană a olarilor de țară. Arhitectul Mincu a luat și aceste podoabe de smalt ale acoperișurilor tot de la stilul lui Ștefan cel Mare, aducându-le la București, unde și astăzi le găsim la Bufetul dela Șosea, la Școala Centrală de Fete sau în vecinătatea ei, pe strada Ion Movilă ceramica verde decorând clădirile lui albe, cind de mânds-tire stilizată, cind de casă de țară, mai ales din regiunea viilor, pionifa apărind sub coloanele brâncovenesti.

Chiar dacă i se pot aduce obiecții cu privire la echilibrarea volumelor și părților laterale, catedrala de la Timișoara înseamnă un mare efort arhitectonic și o fericită alegere de stil. Iar interiorul ei are din măreția catedralelor occidentale sau rusești.

Frescele pictorului Demian sunt tot ce s-a realizat mai personal în materie de pictură bisericească, păstrindu-se firește canoanele. Demian, care, în bisericile de la Balcic sau Brașov, nu ajunsese la viziuni prea mărețe și cu simțămînt personal, acum s-a întrecut pe sine, dându-ne câteva viziuni emoționante...

Dar la Timișoara te simți într-o atmosferă superioară, nu numai datorită aspectului urbanistic al orașului. Și oamenii sînt acolo vii, eficienți, deosebiți, ca-ntr-un oraș mare...

PETRU COMARNESCU, (septembrie 1945)
Revista Fundațiilor

CALIGRAFIE PE CENUȘĂ

Tot ce-a fost — e cenușă...
Eu zugrăvesc pe ea
nume și întâmplări. Atit.

P. B.

În amurg, firul discuțiilor fu întrerupt de apariția cu undă de otravă, a gazetarului Grigore Ion. Cițiva ani mai înainte Grigore Ion fusese șeful lui Diodor Mare la cotidianul *Evenimentul*, al cărui redactor pentru provincia de Vest era. Mai vîrstnic cu aproape treizeci de ani, Grigore Ion era produsul universităților vieneze. Redactase cu Lucian Blaga și Aron Cotruș revista lunară *Banatul*. La fi-nețea eseistică a lui Blaga și la ritmul bolovănos la poemelor lui Aron Cotruș, Grigore Ion adăuga un umor sec și o luciditate diabolică. Era economist cu idei tăioase, casante; un nonconformist incomod, amenințînd latent ca orice liber-cugetător oprit pe muchea cea mai de sus care desparte, la un pas, originalitatea de anarhie...

— A, bon-jour! răspunse el, la salutul lui Diodor.

Se opri un moment și eunoscu pe Georg.

— Din scris îl știu. *Gratulieren!* Între aîteța mucozități cerebrale, în fine un creier care se vrea copt.

— *Danke schön!* se rumeni Georg, luînd-o jumătate ca înțepătură, jumătate ca laudă, dar ferindu-se ca de o viespe.

— *Biete, biete!* operă doctorul Ion, cu ton incisiv, parcă ar fi despicat cu briciul. Dar uite că vin și mîzgălicii Timișoarei, acești avortoni ai lui Leonardo și Michelangelo. Și cioplitorii de butuci, și cei cari siluiesc hîrtia, — îi enumeră el, văzînd silueta așchiată a lui Catul Bogdan, chica de sîrmă cenușie a lui Romul Ladea și volumul urioșesc al lui Virgil Biron. Mai lipsește ăla care toacă toată ziua istorie, de amestecă datele ca pătrunjelul în ciorba măsii. Cu el, cei patru evangheliști ai ratării ar fi în păr.

Diodor zîmbea... El știa că îndărățul acestor invective metaforice se ascundea simpatia lui Grigore Ion pentru artiștii vizați. Dar expresia lui era caracteristic țepoasă, iar înjurătura îi adăuga un parfum cinic, caracteristic.

Grigore Ion, după acest duel nevăzut, se retrase la masa totdeauna rezervată, urmînd să-și scrie articolul lîngă prietenul său Coriolan Olaru, care-i ținea de urît, pușăind din trabuc și plimbîndu-și privirea leneșă pe gazetele zilei — cu duh clăpăug, fără tresărire și fără gust.

Hans Georg surîdea, privind cu coada ochiului spre masa lui Grigore Ion. Chipul lui devenise subit senin. Seria concentrat, sorbind absent, cînd și cînd din *scwartz-ul* aburînd de alături.

La masa „prieclucilor“, conturați ca niște mini — „pogani“, din trei s-au făcut șase, din șase doisprezece, mimînd un apostol închinat lui Bacchus și virtuților lui eterne.

Criticul N. fu investit de colectiv să aducă la masa comună pe Diodor Mare și pe Hans Georg. El își făcu loc printre mese, legănat, cu chipul lui de porumb bălan, surizînd pașnic și binevoitor. Ființa sa parcă foșnea vegetal, fără ostentație, clătîndu-se reflexiv...

— Cei doisprezece consilieri ai paharului vă poftesc în mica împărăție a marei lor destrăbălări! rosti N., strîngînd mîinile lui Georg și Diodor.

☆

Bucureștii aveau Capșa, ca Olymp laic. Toate micro și macrozeitățile cuvîntului scris din Cetatea lui Bucur se întilneau aci, să-și bea paharul de ambrozie și orgoliu. Lipseau numai cîțiva, ca Argezei și Sadoveanu, cari își instauraseră Olympuri personale, lingă scații și marmoră, refuzînd tîmîia cu vapori de coniac și mierea verde, stoarsă din gîtul șarpelui egoic.

În provincie — se pare, de multă vreme — restaurantul cel mai arătos a fost investit cu virtuți academice. *Inteligența* de toate generațiile se regăsea aci în orice anotimp, schimbînd opinii, frămîntînd ceea ce ideilor și determinînd curente social-culturale. Celebră, în acest sens, a rămas „masa poganilor“ din Lugoj, unde sub bagheta lui Coriolan Brediceanu s-a predeterminat o jumătate veac de viață culturală.

La Timișoara erau două „biserici“ ale lui Bacchus: una la *Cocoșul de piatră*, într-un mediu medieval-vinătoaresc, cu sculpturi în lemn, tăvi de tei lustruit, stacana „de piatră“ și menu adecvat. Bolțile ogivale și „stranele“ din stejar masiv, creau un sentiment de forță, sănătate și certitudine. Amestecurile de carne din toate jivinitele și din toate măruntaiele posibile, condimentate după rețete secrete-proprii *Cocoșul de piatră* — bucurau lăuntru și însetau limba. Acesta era localul „de lucru“, localul de fiecare zi. Cenaclurile mai largi, cu oaspeți oarecum rari ori prezențe mai simandicoase, își aflau localul la *Wien*.

O zi fără cenaclu „de lucru“, era „o zi pierdută“, o veșnicie ratată... Nucleul cenaclului era, firește, o trinitate: „trifoiul“. Adică sculptorul Romul Ladea, romancierul Virgil Birou și istoricul Ion Stoia-Udrea. Cam de aceeași vîrstă (cu diferențe de doi-trei ani) și din sate învecinate, cei trei copilariseră împreună, sub aceeași aripă de codru, respirînd același aer cultural. În ambianța ce a urmat primului război mondial, cînd arta cultă românească în provincia de Vest era abia un vis anticipat, ei s-au constituit, aspru și voluntar, pionierii noului duh. Istoricul a preluat spada lui Tincu Velea, apărînd meridianele spirituale ale provinciei, legea și pecetea bătrîne. Se spunea despre el, că nu-i om care să știe „mîinți“ mai frumos, sărînd dintr-o fibulă într-o ipoteză cu farmec axiomatic. Sculptorul, dezvelind potențele sălbatice ale unui primitivism rafinat, și-a alecătuit un alfabet estetic din ciopliturile rustice, al căror amestec de fiनेțe și vigoare vine din adîncuri extratemporale. Nefasonat ca o bucată de lemn, oscila între duiosie și sarcasm, îmbinînd gentilețea cu

violența... Al treilea era cel mai tânăr. Un uriaș rămas din vremea legendelor. O sensibilitate irascibilă, o inteligență pătrunzătoare și o forță de ordonare în cuvânt, demnă de colosul întruchipat. Acești trei rafinați primitivi s-au hotărît în Valea Cărașului, la glasul viguros al pământului, să ctitorească o nouă cultură provinciei de Vest. Față de aerul doctoral civilizată, al cărturarului Aurel Cosma, cei trei reprezentau o forță primitivă, nonconformistă, evasi-anarhică. Erau ca pirul care sparge pământul ca să-și moaie fruntea în lumină, dîrz, nepăsător la secetă și intemperii.

Nici o provincie românească nu era mai puțin conformistă, ca Banatul. Logici, respingeau demența „innoitoare” care „elibera cuvintele”. Preferau să urmeze unui principiu de estetică populară: *Cuvîntul și gîndul*. N-au atins profunzimea folclorului milenar, dar se complăceau într-un aer mistralian local, cu adieri universale.

Celor trei cari alcătuiau „trifoiul”, se adăuga firavul Catul Bogdan, ardelean de baștină, fecior de mare cărturar. El era antipodul vigoarei „trifoiului”. Pictor de peisaje imponderabile și zugrav-iconar de finețe bizantină, Catul Bogdan părea desprins cu unghia de pe o boltă hieratică. Profilul său subțire, de var sfărâmicios și de sfială, se clătina lîngă cei trei ca un vreasce de argint lîngă un codru. La „acoavele” de vin turnate pe jgheabul ars al trifoiștilor care păreau că beau apă de izvor, mai lucizi cu fiecare stacană, — el răspundea ca o replică palidă: la al doilea gol al cupei ochii îi tremurau în albastrul lor fumuriu, limba părea urzică și euforia lui devenea fermecător-naivă. Era o asociere prin contrast, a „trifoiului”.

Intr-o astfel de atmosferă, stilată aci de local, fu primit Hans Georg și Diodor Mare.

— Ce bucurie! Ce bucurie, Poezie frumoasă, în mijlocul nostru! rosti cu surisul lui larg, îmbrățișîndu-i, „Decanul” mesei, Romul Ladea. Stați cu noi și ascultați trîncănelile noastre savante, în fond niște timpenii cumînți, demne pentru pahar și relaxare. După care, potrivit obiceiului, veți scoate din buzunar un vers ori o schiță și-o veți turna în urechile noastre avide de frumusețe. Noi o să vă laudăm sincer sau vom tăcea concesiv dacă-s proaste. De altfel, Diodor Mare știe obiceiul nostru lupesc, fiindcă și el e lup tânăr. „Lupia”, dragă Georg, este emblema noastră spirituală. Și astea fiind zise, ședeți frumos pe scaune, ca să stea și norocul!

Hans Georg fu plăcut surprins de atmosfera de vigoasă boemă, a „lupilor”. Temele discuțiilor erau foarte variate, privite cu firese inedit și urmărite exhaustiv. Cei mai tineri, ca Petru Sfetcă, Mircea Șerbănescu și alții nu aveau altă treabă decît să asculte și să zîmbească. Greul discuțiilor, luptele de opinii, erau duse de lupii bătrîni. Plastica, muzica, poezia, istoria, erau ciocănite, smulse, frămîntate. Consacrate ori devalorizate.

Intîmplarea a făcut ca astăseară să fie la masă și compozitorul Sabin Drăgoi, cu țigările lui tari, puturoase, alături de masivul poet al rafinementului lexical, C. Miu-Lerca. În centrul discuțiilor, era *etnicul în artă*.

— Iubite Diodor Mare, matale ești tânăr și-ar fi euviincios să taci și să ascuți grozavele istetiimi ale lupilor suri. Dar cum matale

ai umblat prin ceva filozofie și te-ai julit de niscăi idei ale lui Blaga, spune-ne frumos și limpede, ca pentru niște capete bețive, cum vede poetul Blaga, prietenul nostru drag, *problema etnicului*. Să vorbești așa ca să te înțeleagă toți, nu în cimilituri filozofice, de nepătruns. Nu ești medic și deci poți vorbi românește. Numai doctorii pițigăiese într-un jargon trancontinental, impenetrabil. Eu, încheie Romul Ladea punându-și miinile cruce, te ascult...

Diodor Mare porni firav, ca șuvița abia lăcrimată, a unei pietre. El desenă problemei un fel de „cumpăna apelor”, menită să despartă zările lui Blaga de zările lui Kant. Ceea ce în zonele kantiene se rezolvă în cadrul unor categorii raționale, conștiente, — în zonele bligiene soluțiile erau determinate de categoriile inconștientului sau „abisalo-stilistice”. Ochiul lui Kant era deschis spre *lumină*, spre ceea ce „se arată” — și se oprea la granițele „lucrului în sine” ca un fluture în fața unei plite înroșite. Ochiul lui Blaga în schimb are două vederi: o vedere exterioară care cuprinde datul fenomen și o vedere interioară care explorează realitatea ce se ascunde îndărătul fenomenelor („Cripticul”, cum îl numește el). Concretele sensibile ar fi, după el, doar niște „semnale” care anunță existența unor mistere existențiale și ne invită: să le scoatem la lumină, să le „revelăm”. Lumea ar avea deci un aspect „fanie” (care se arată) și un aspect „criptic” (care se ascunde). Acest „ascuns” constituie *abisalul*, direcția „minus”. Inzestrind lumea „sa” cu două orizonturi: *plus-minus* sau *paradisiac-luciferic*. Blaga a conceput o conștiință artistică — „amfibiă” care atinge, deopotrivă, ambele orizonturi. Determinante însă, în plăzmuirea operei de artă, ar fi categoriile abisalo-stilistice, adică ale inconștientului... Ele s-ar constitui ca „filtre” și „forje”, care structurează conținutul tainelor existențiale în forme artistice, menite să impresioneze simțurile și gândirea. În această ipostază, ele alcătuiesc așa-zisa *matrice stilistică*...

— Aicea bunăoară, interveni arbitrar Romul Ladea e o splendidă adunătură de candidați la nemurire. Ba unii spînzură culori, ba alții chinuie cuvinte, ori stîrnesc melodii. Privind la sacrul lor meșteșug, ce-s *categoriile abisalo-stilistice*? Ce se ascunde îndărătul celor trei vorbe? Dacă nu le scoatem la lumină simburele ermetic, facem algebră estetică și te ascultăm de pomână, în loc să ne împărțăm din glume mai savuroase.

Diodor Mare înghiți de astă dată observația, ca pe un spin. Trebuia să fie laconic. Abstracțiunile se dovedeau obositoare...

— Să ispitim *miezul*! Bunăoară, filozoful român presupune un dublet subconștient al spațiului, Cînd muzicianul compune, melodia lui pare că urmează linia plaiului: *deal-vale*. E un orizont spațial, care „urcă și coboară”, la nesfîrșit... I s-a spus „orizont mioritic” și ar fi caracteristic românilor. Istoricul, cînd caută să stabilească atitudinea românească de-a lungul timpului, observă că există o tendință de „retragere din istorie”, o atitudine „catabasică”.

— Și *timpul*? interveni criticul M. Cum apare „timpul subconștient”?

— Infinit. Etern. Ca în basme. Românul nu se grăbește, fiindcă el are intuiția eternității. Timpul e o linie ondulată fără început și

10 fără sfârșit. De aci fereala țăranului de a trage vreo linie „moartă”, cu echerul. Linia lui e „vie”, ușor vibrindă, ca o arteră...

— Cum se reflectă în plastică atitudinea aceasta „catabasică”? se grăbi Catul Bogdan.

— Cum știți dumneavoastră: prin culori stinse, sfioase, în contrast cu violentul colorit al vecinilor. Printr-o pondere geometrică reținută, în raport cu polimorfismul excesiv al vecinilor. Printr-o atitudine estetică, parcă fixată în etern... Suavitatea limbajului plastic se îmbină cu energia, iar „formelor” exterioare li se dau adâncimi metafizice.

— Noa, fain-frumos! exclamă Ladea. Acuma să vii iar la caprele noastre. Se vorbește insistent de „subiecte naționale”, „fond etnic”... Dar nu orice subiect „național” se pretează creației artistice — și nu orice tendință etnică e universală. Ce spune Lucian Blaga în această problemă?

— Precit știu, etnicismul lui Blaga poartă evident pecetea universalului. Deși categorială, matricea stilistică nu e înrobitoare. Numai prin unele categorii, nu toate, creatorul e legat de etnic. Inconștientul colectiv se reflectă, fără căutări speciale, în individul creator. Prin alte categorii, „inconștientul colectiv depășește etnicul”, adică duce în zone universale. De aici, libertatea artistului de a-și alege subiectele. Creația autentică va fi etnică și universală, în același timp. Arta are, orice s-ar spune, o „patrie spirituală” — și subiectele țin de coeficientul genialității autorului. El și le impune; nu-i sînt impuse. „Humusul național” asigură vigoarea realistă a operei. El pleacă de la *date finite*, căutînd corespondențe infinite...

— În acest caz, interveni Virgil Birou, arta e „pură” sau „impură”?

— Purismul, cum arată Blaga, e o falsă problemă de estetică. În opera de artă circulă toate valorile culturale „transponibile”. Există așa-zisele „cheaguri flotante” care hrănesc opera și fără care ea se desubstanțializează și se „aneantizează”. Arta, după Blaga, nu poate fi ruptă de „cultură” și nu-și poate aroga rol hegemonic față de alte discipline. Ea, reflectă, dacă vrem, principiul *primus inter pares*...

— Sper că-i de-ajuns înșcolarea asta! De altminteri, noi căutăm o justificare teoretică impulsurilor noastre creatoare. Și eu cred, de mult, că n-are rost să împrumutăm dinafară ceea ce arta noastră populară oferă cu atîta bogăție dinăuntru: o estetică.

Concluzia lui Ladea, a fost semnul de întoarcere la pahare.

Sabin Drăgoi aminti apoi despre *Năpasta* și *Constantin Brîncoveanu*, iar Miu-Lerca, ca să tonifice atmosfera, recită *Hopciă*, după care, în ton grav, de bas, *Nucul*... La inflexiunile lui profunde, două pahare apropiate se ciocniră, vibrînd. Prilejul nu scăpă lui Ion Stoia-Udrea, ca să dezdoaie „o coasă”...

— Măi Miule, mi-am adus aminte de o întîmplare din copilărie... Tata-moș avea un ciine mare, cît un vițel. Într-o seară la cină, cum ușa era deschisă, lătră așa de pogan, că stinse lampa...

— Frumos moment pentru un istoric! Să-l sapi în bronz. Și să suspini din mormînt: *cave canem!*

PAVEL BELLU

DEMNIȚATEA CETĂȚII

E cerul mai înalt, boltit pe brațe
 Metalice, care desdăvirșesc.
 De nu-ți betonul însă pus în pripă,
 Spre noi răzbate — un abur strămoșesc
 Cînd se lovesc lăpeți de-un zid bătrîn,
 De blidul zdorît în zmalț etern,
 Atuncea mă opresc și mă închin,
 Prezentul și trecutul le discern.
 Aici cresc eu, cu mari răceli sau patos,
 De-un sacru umanism arzînd mereu.
 Aici iubesc aceste străzi cu oameni
 Ce trec ducînd garoașa unui eu.
 Nu poți gîndi universal decît
 Din cite-un fărîm cald și matern pornind.
 Și din odaia mea de cartier,
 Ce trec ducînd garoașe unui eu.
 Și din odaia mea de cartier,
 Cu cosmosul brownian mă prind.
 Cetatea se rotește-n sine însăși
 Descoperindu-se pe sine, seculară,
 Și crește-apoi spiritualizată
 Demnă de țară, cîntec despre țară.
 Iar bronzul statuar își se cuvine
 Ca și statura de adolescent:
 Vrem să o facem sediul fericirii,
 Genealogic și arborescent.
 Nu poți gîndi universal decît
 Din fărîm ce veacurile înmiresmară;
 Și-aceste străzi grădind din ele înseși,
 Demne-s de țară, cînd sînt despre țară.

MARCEL TURCU

IMN NESFÎRȘIT

Seara se face că dorm. Dimineața
 Mă trezesc cu vocea ciugulită . . .
 Și, trezit, trag în piept aer alb ca o cămașă;
 Imi iau șapca de muncitor, bluza și
 Muncitorește plec ca să strîng mina
 Arborilor cu care mă-nțeleg . . .

*Mă prind cu brațele de aripile
Copiilor și, ridicându-mă, nespus
Ajung să locuiesc în ferestrele oamenilor,
Spre a nu fi obligat să rămân îndelung pe
Pământ...*

*Mi-e trupul înalt, mai înalt decât trebuie :
Fruntea ogivală, ochii arși —
Mă compun din metalul ce-alcătuieste racheta :
Am brațul spirală înșurubată-nlăuntru —
Imi urcă sîngele deasupra în secol,
Atingînd cu vîrful de sus, comunismul.*

Mi-e trupul înalt, mai înalt decât trebuie !

CANDOAREA ORAȘULUI

*Oraș, înalt, venit de prin istorii
Cu oameni lași, zidiți și optimiști
La frunte aprigi, umerii netriști,
Cu șințini, urcate de prigorii
Pînă la...*

*Dar cine-o să-l atingă,
Să-l vadă, știe cine.
Cerule tîu căprui ?!
Voi știți, dragii mei
C-am întilnit statui
Ce mi-au mărturisit
C-au învățat să ningă ?!*

*Serile de spuză, de penumbră difuză
Trec parcurile-n marș, prin oraș :
O bucurie de păsări, adesea se plimbă
Prin arborii ce-și schimbă astăzi, manuscrisul.*

*Aici, ferestrele sînt, firești, chipuri
Intotdeauna deschise, în timp ce
Pe treptele frunții găsești mereu vise...
Aici, copii sînt mari și dau sfaturi —
Istoria rîstoarnă șapte sute de straturi
De triumf...*

*Oraș latin, venit de prin istorie
 Cu oameni lași, zidiți și optimiști,
 Cu balade ce-au în vîrj doar spic de plavie,
 Cum știi acum, în iureș, să te miști
 Spre- aniversarea nașterii contemporane —
 Oraș latin, ajuns de prin istorie!*

PAVEL PETROMAN

STAMPĂ TIMIȘOREANĂ

*Oise —
 uși spre ceruri
 închise,
 puzderii de gânduri
 ucise.
 Amintiri- artificii în noapte
 basme îngropate de vii,
 fără să știi
 consemnate
 ici-colo-n tratate
 ca povestea noastră și-a ta de-odinioară,
 Timișoară,
 povestea ta
 o știe apa și zarea,
 pădurea.
 O știe plopul
 ce se lamenta cîndva
 cam așa:
 „Să mă ducă-n Timișoară
 să mă facă fus de moară“
 Durerea ta
 o știu argații
 răsculații lui Doja
 ars de viu
 și-aruncat fără sicriu
 în patru orașe
 ca visul să piardă în fașe.
 O știu strănepoții, cetate,
 nestemate
 călcate-n picioare
 de hoardele tătare,
 de turci și-atîția năuci
 ce fi-au robii prunci
 și te-au umilit
 cînd te-au pingărit.*

*Istoria ta, Timișoară,
nicicind de ocară,
nu s-a pierdut !
Și-o știe țara-ntreagă
fiindcă-i ești dragă
povestea ta
nădită-n vremuri de demult
e-o melodie
ce-ncercă s-o fredonez
îngînat de ciocîrlie.
Brusc mă opresc :
și nu mai cînt, ci ascult
un cor
un cor
atîta tot,
un La Mulți ani !*

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ÎNCEPUTURILOR TIMIȘOAREI

■ AUREL ȚINTĂ

Formarea orașelor feudale ca centre meșteșugărești și comerciale este un proces istoric de lungă durată care înglobează decenii sau chiar secole. Ele apar fie ca așezări noi în locuri prielnice schimbului, fie în jurul unor cetăți, în jurul unor centre miniere, administrative sau religioase existente. Data fiind sârăcla izvoarelor din primele secole ale mileniului al II-lea, este greu de precizat data precisă când acestea au luat naștere. De aceea se obișnuiește a se considera acest fapt, momentul în care un oraș sau altul este menționat pentru prima oară într-un izvor istoric. Dar, menționarea documentară denotă că așezarea respectivă exista ca atare în acea vreme, desigur începuturile fiind anterioare atestării lor. Este posibil ca unele așezări să fie continuarea altora mai vechi din epoca romană sau preromană și, în cazul nostru afirmația făcută în vechea istoriografie că Timișoara ar fi o continuare a vechii Zurobara, fapt neconfirmat de izvoarele cunoscute până în prezent, nu poate fi cu totul neglijată, dat fiind că Banatul se integrează în unitatea teritorială pe care s-a desfășurat procesul de formare a poporului român și a limbii române fiind locuit din timpuri străvechi până astăzi într-o continuitate istorică, de strămoșii noștri.

Acest studiu intenționează să supună analizei datele și documentele care au fost considerate în istoriografie că ar atesta pentru prima oară Timișoara referindu-se și la certitudinea acestor afirmații, fără a se referi la Zurobara care poate fi considerată ca ipoteză, confirmarea sau infirmarea ei fiind sarcina arheologilor specialiști în acea perioadă; aceștia numai, pot arăta pe baza cercetărilor viitoare, dacă în spațiul geografic pe care se află Timișoara exista în perioada mileniului I. o așezare pe care s-a ridicat cetatea și orașul.

Pentru atestarea documentară a Timișoarei istoricul polon Tadeusz Lewicki într-o lucrare a sa¹⁾ afirmă că Timișoara apare menționată într-un document din 1138 sub numele de „Demes”, adică Temesiensis, Temisiensis sau Timsiensis. Acest document, publicat și în traducere în limba română²⁾ se referă la mănăstirea „Dumis” (din R. P. Ungaria) și nu „Demes” (una din transcrieri fiind greșită) și prin urmare nu poate fi vorba de Timișoara. Faptul că acest document apare într-un volum de documente privind istoria României se explică, prin aceea că între semnatarii lui se află și demnitari transilvăneni.

O altă afirmație a aceluiși autor este că Timișoara apare sub denumirea de „Temes-terra” într-un document³⁾ din 1183 prin care se confirmă o mănăstire de lângă Pecs „în posesiunea pământului numit Temes”. Acest pământ însă, nu se află pe teritoriul nostru ci, după cum s-a constatat, se află în comitatul Somogy din R.P. Ungară și numai asemănarea de nume nu justifică identificarea lui „Temes” cu Timișoara, existând numeroase localități, posesiuni, riuri etc. omonime⁴⁾.

Reține în mod deosebit atenția cercetărilor, afirmația neargumentată suficient a menționatului istoric, că Timișoara este amintită în opera cunoscutului geograf

1) TADEUSZ LEWICKI. Polska i kraje sąsiednice w świetle kste gi rogera geografii arabckiego z XII w. al Idrisi ego. (Polonia și țările vecine în lumina cărții... geografului arab din secolul al XII-lea al Idrisi). Varșovia, 1954. partea II-a, pag. 91 și urm.

2) Documente privind istoria României veacul XI, XII și XIII. C. Transilvania București, 1951. vol. I, p. 2, nr. 4.

3) Idem pag. 10, nr. 16.

4) Menționând cele 2 toponimice, autorul folosește documentele publicate în volumele: Fejer, C.D.H.L. II, pag. 101; Wenzel C.D.H.L., pag. 89 și Kovács. Index, pag. 600.

și călător arab Sarif al Idrisi (1100—1166) terminată în 1154 și intitulată „Cartea desfătărilor pentru omul dornic să cunoască temeinic diversele ținuturi ale lumii”⁸⁾. Această opinie a fost înșușită de către orientalistul român M. Guboglu⁹⁾ și preluată de la acesta de către autorii unui studiu asupra începuturilor orașului⁷⁾. Fragmentul din opera lui al Idrisi, supus unei analize arată că această afirmație este extrem de nesigură. Utilizăm ca și autorii de mai sus, relatările geografului arab transcrise și publicate în traducere franceză de către A. Jaubert. Toponimicul din originalul arab este transcris foarte diferit de către arabiștii care s-au ocupat de el, punctele diacritice fiind așezate diferit. Cercetătorii originalului citește denumirea — după cum arată T. Lewicki — în mai multe feluri: așa unii citește *Tensinou* sau *Tensinooa*⁸⁾ alții *Tensibou*, *Tensibu*, *Tensinooa*⁹⁾, *Tinsino*¹⁰⁾, *Tesinu*, *Nisbu*, *Tensinoua*, *Tansinu*¹¹⁾, *Tbsybr*, *Tybsbr*¹²⁾. T. Lewicki, bazându-se după cum motivează pe considerente geografice, corectînd unele litere și schimbînd semnele diacritice, ajunge la transcrierea *Tnisbr* și completînd cu vocale ajunge la forma ipotetică *T(a)nisbar* (sau *T(e)nisbar*) care ar trebui să dea — după cum crede autorul — *T(a)nisvar* (respectiv *T(e)nisvar*). Lectura din original prezintă deci felurite forme de la *Nisbu* la *Tensinooa* sau *Tensinooa*, ceea ce impune rezerve în privința transcrierii veridice a toponimicului de către arabiști.

Între manuscrisele cunoscute sînt deosebiri, unele au omisiuni; astfel menționarea *Tensinovei* lipsește din traducerea bulgară pe cînd cea franceză a lui A. Jaubert o conține, cu toate că și traducerea orientalistului francez ca și lectura textului e uneori defectuoasă¹³⁾. Idrisi și-a terminat opera la curtea regelui normand Roger de Palermo iar informațiile pe care și le-a procurat de la diferiți negustori și călători arabi sînt confuze și nesigure¹⁴⁾.

În privința identificării toponimicului, opiniile arabiștilor sînt diferite și insuficient argumentate astfel că sînt puțin convingătoare. Lelewel care citește „*Tensinou*, *Tensibu* și *Tensinooa* identifică cu Orađa Mare, Jaubert citește *Tensinou* și *Tensinooa* identificînd cu Kanyzsa, Tomaschek citește *Tinsino* și identifică cu Szolnok, Miller citește *Tesinu*, *Nisbu*, *Tensinoua* și *Tansinu* identificînd în primul volum al lucrării sale cu Szolnok iar în cel de al doilea cu Timișoara. Orientalistul finlandez Tunlio (Tallgren) și cel polon T. Lewicki citește *Tamisvar* și *Temesvar* identificînd cu Timișoara¹⁵⁾, iar cel român M. Guboglu adoptă transcrierea lui Jaubert și Lelewel de *Tensinooa* identificînd cu Timișoara¹⁶⁾. Unii cercetători arabiști care identifică *Tensinooa* cu Timișoara nu au comentat în întregime relatările geografului arab referitor la drumul parcurs de la Caworz (Carlovitz) la frontiera polonă, ci numai fragmente din text.

Analizînd întregul text¹⁷⁾ împreună cu regiunea pe unde au trecut informațiile lui al-Idrisi identificarea *Tensinovei* cu Timișoara este deosebit de șubredă necorespunzînd realității geografice. Idrisi arată că pentru a merge de la Caworz sau Cawoz spre Ungaria te îndrepti spre nord. Identificarea toponimicului de mai sus este făcută cu Carlovitz¹⁸⁾, localitate situată la sudul Dunării, la vest de revărsarea Tisei. Această identificare este însă combătută de către M. Guboglu arătînd că

8) Recueil de voyages et de memoires, publié par la Société de géographie, vol. VI, Paris, 1840, pag. 379—380 (Indicație dată de M. Guboglu).

9) M. GUBOGLU, „Boris Nedkov. La Bulgarie et les terres avoisinantes au XII-e siècle selon la „Geographie“ d'al Idrisi” (In „Revue roumaine d'histoire, IV, nr. 5, 1965, pag. 1024—1031).

7) A. TINTA, M. BIZERA, AL. RUSU și C. RUDNEANU, Daten zur Entstehungsgeschichte Temesvars, (In „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“, IX, 1966, pag. 115 și urm. Supunînd unei analize întregul text care cuprinde călătoria de la Dunăre la frontiera Poloniei, autorii renunță la identificarea *Tensinovei* cu Timișoara).

8) A. JAUBERT, *Geographie*, pag. 375 și 380.

9) J. LELEWEL, *Geographie*, tom. III, pag. 146, 148.

10) W. TOMASCHEK, *Handelswege*, pag. 294.

11) MILLER, M.A.I. 3 pag. 77; II pag. 144.

12) TUNLIO (TALLGREN) Du nouveau sur Idrisi, pag. 160 (Lectura toponimicului de către arabiști și identificările la T. Lewicki op. cit.).

13) M. GUBOGLU, op. cit. pag. 1025—1026.

14) Ibidem, pag. 1030—1031.

15) Transcrierile și identificările sînt cuprinse la T. Lewicki op. cit. respectîndu-se ortografia autorului.

16) M. GUBOGLU, op. cit. pag. 1031.

17) Utilizăm textul din ediția lui A. Jaubert.

18) A. JAUBERT, op. cit. pag. 380.

Jaubert a citit „Cavr“ și a identificat greșit cu Carlovitz și că în realitate se referă la localitatea Cuvin din Banatul jugoslav¹⁹⁾. Textul lui al-Idrisi în ediția orientalistului francez însă, arată că „Tisia“ se revărsă în Dunăre, „între Caworz (Carlovitz) și Bansiā (Panciova) ceea ce contrazice identificarea toponimicului menționat, cu Cuvin, deoarece între Panciova și Cuvin nu se varsă în Dunăre nici un riu, Cuvinul fiind situat la est de Panciova. La vest de Panciova se revărsă în Dunăre Timișul și apoi Tisa. Considerăm că identificarea lui Jaubert e mai aproape de adevăr, corespunzând realității geografice. Idrisi arată (după ediția Jaubert) că *Butent* sau *Buteni* (Mureș) și Tissa (Tisa) își au izvoarele în munții *Kard* (Carpați) și curg spre apus, iar la 8 zile depărtare de izvoarele lor se unesc într-un singur riu care se îndreaptă spre sud, sfârșind prin a se revărsa în Dunăre.

Dacă identificarea toponimicului *Tissa* sau *Tisia* cu Tisa este veridică, identificarea *Butent*-ului sau *Buteni*-ului cu Mureșul este foarte problematică atât prin faptul că nu corespunde din punct de vedere geografic cit și relațiilor în continuare ale geografului arab care contrazice această identificare. Acesta relatează spre sfârșit că, de la localitatea *Zania* (?) oraș bine populat, situat pe malul nordic al *Butent-ului* mergînd la *Montiour* (Modor?) oraș mare la frontiera Poloniei se parcurge îndreptîndu-se spre vest un drum de 5 zile²⁰⁾. Este imposibil ca dintr-o localitate oricare ar fi ea, așezată pe Mureș, mergînd spre vest vreme de 5 zile (circa 270 km) să ajungi la frontiera cu Polonia. Admițînd însă o informare greșită în sensul că ar fi trebuit să se spună că mergînd spre nord, tot nu s-ar fi putut parcurge, chiar în linie dreaptă, în acele vremuri distanța pînă la frontiera de atunci a Poloniei în 5 zile, deoarece aceasta e cu mult mai mare. Nclmeiniția acestei identificări reiese și din alte fragmente din textul amintit. Așa, geograful arab relatează că *Tisia* și *Butent* se unesc la o depărtare de 8 zile de mers de la izvoarele lor, apoi se îndreaptă spre sud; aceasta înseamnă că *Butentul* trebuie să fie un riu undeva mult mai la nord de Mureș și chiar de Criș, după revărsarea căruia, Tisa se îndreaptă spre sud, și de unde credem că s-ar putea ajunge, mergînd spre nord-vest în 5 zile, la frontiera cu Polonia.

Idrisi relatează că de la *Caworz* (Carlovitz) la *Chent* (Szentz) localitate situată pe malul apusean al rîului (Tisa n. n.) se merge timp de 4 zile. Credem că toponimicul *Chent* indică localitatea Zenta așezată pe malul drept al Tisei. „De acolo, pe apă în 3 zile de mers se ajunge la *Djertgraba*, oraș foarte mare și comercial”. *Djertgraba* este identificat de Jaubert cu Visegrad, ceea ce nu corespunde realității, Lewicki îl identifică cu Csongrád, fapt care corespunde din punct de vedere geografic, de la Zenta putîndu-se merge pe apă la Csongrád în trei zile, distanța fiind mai mică decît cea parcursă anterior în 4 zile.

„De la *Djertgraba* la *Tensinova* tot pe apă, 4 zile de mers sau 120 de mile. *Tensinova* — continuă autorul — este un oraș plăcut, oferind resurse abundente (cu bogății mari) și situat la sud de rîul Tisa.” T. Lewicki utilizînd parte din text, fortează identificarea *Tensinovei* (citit de Jaubert și Lelewel) sau *Tenisvar* (citit de Lewicki și Tunlio) cu Timișoara, motivînd că Idrisi a considerat Mureșul (*Butent*) ca braț paralel al Tisei afirmînd că localitatea se află la sud de Tisa, în realitate aflîndu-se la sud de Mureș. În continuare arabistul polon arată că orașul este la o distanță de circa 220 km de Csongrád (mergînd pe drum de-a lungul Tisei și Mureșului, apoi îndreptîndu-se spre localitatea Knez²¹⁾). Această soluție este convîngătoare deoarece geograful arab menționează cert că distanța *Chent—Djertgraba* și *Djertgraba—Tensinova* se face pe apă („par eau” la Jaubert)²²⁾; nu excludem însă posibilitatea ca „par eau” să se înțeleagă pe drum de-a lungul apei.

Fără a recurge la soluția de mai sus, Jaubert identifică *Tensinova* cu *Kanija*, Lelewel cu *Oradea-Mare* iar Tomaszek și cu Miller (în vol. I.) cu *Solnoc*, ultimele două pîrînd a fi mai aproape de adevăr, deoarece este prezentată o călătorie spre nord, de la Dunăre la frontiera Poloniei. Dacă *Tensinova* ar fi Timișoara, înseamnă a te întoarce de la Csongrád pe același drum pe Tisa și pe Mureș spre sud timp de 4 zile, ceea ce ar lungi și mai mult distanța de parcurs pînă la frontiera Poloniei.

19) M. GUBOGLU, op. cit. pag. 1030.

20) Acest fragment care contrazice identificarea *Tensinovei* cu Timișoara, nu a fost utilizat de către cercetătorii care au făcut această identificare.

21) T. LEWICKI, op. cit. pag. 92.

22) A. JAUBERT, op. cit. pag. 380.

Informațiile cu care continuă geograful arab contrazic însă identificările făcute: „Este posibil — relatează acesta — de a merge de la *Djertgraba* (Csongrád) la *Zanla* în 5 zile însă să se știe: de la *Djertgraba* la gura Tisei o zi bună (de mers). Apoi, urcând iarăși pe *Butent* (Mureș ?) la *Zanla* 4 zile... De acolo la *Tensinova* îndreptându-se spre sud, 4 zile bune. Se străbat (on traverse) regiuni cultivate și fertile situate între cele două râuri.”

După cum s-a amintit mai sus, autorul situează *Zanla*, oraș bine populat pe malul nordic al *Butent*-ului, de unde în 4 zile bune mergând spre sud se ajunge la *Tensinova*. Deci distanța *Csongrád*—*Timișoara* s-ar parcurge în 4 zile pe apă (120 mile=circa 220 km) iar de la *Zanla* (de pe *Mureș*) la *Timișoara* în 4 zile *bune* (peste 220 km) deși distanța între *Mureș* și *Timișoara* e de circa 4—5 ori mai mică. *Idrisi* menționează că *Zanla* e o localitate de unde mergând spre sud se ajunge la *Tensinova* deci nu un oraș situat undeva în partea superioară a *Butent*-ului (*Mureș* ?) la o distanță de peste 220 km de *Tensinova*. Derulează însă și mai mult mențiunea „de la *Djertgraba* (*Csongrád*) la gura Tisei (a l'embouchure de la Theiss) o zi bună” (deci circa 50 km) referindu-se probabil la confluența Tisei cu *Butent*-ul, apoi pe *Butent* (*Mureș* ?) la *Zanla* 4 zile (circa 220 km) de unde spre sud la *Tensinova* 4 zile bune (peste 220 km). Mergând pe *Mureș* în sus de la confluența cu *Tisa* se ajunge prin părțile *Devei*, de unde mergând spre sud 4 zile bune (peste 220 km) se trece peste munți în *Olenia* și nu la *Timișoara*. Ultima relatare din text contrazice însă cu totul identificarea *Tensinovei* cu *Timișoara*. *Idrisi* arată că „de la *Zanla* la *Montiour* (*Modor* ?) oraș mare la frontiera Poloniei mergând spre vest, 4 zile” (circa 220 km). Dacă *Butent*ul ar fi *Mureș*ul nu s-ar putea ajunge mergând spre vest la frontiera Poloniei care se afla cu mult mai departe spre nord; menținând identificările *Butent* cu *Mureș* și *Tensinova* cu *Timișoara*, ar însemna că mergând spre nord peste 220 km se ajunge la *Zanla* pe malul drept al *Mureș*-ului de unde spre vest circa 220 km (deci o distanță mai mică) se ajunge la frontiera Poloniei, fapt cu mult departe de adevăr.

Este posibil ca identificarea *Tensinovei* cu *Oradea* făcută de către geograful polonez *Lelewel* să fie cea bună, sub denumirea de *Butent* ascunzându-se un râu din nordul Transilvaniei, al cărui nume probabil a fost citit greșit. Informatorii lui *Idrisi* care descriu regiunea străbătută de ei, *pornesc de la Dunăre spre nord la frontiera Poloniei*, parcurgând timp de 11 zile o distanță de circa 600 km — ultima etapă de 120 mile (220 km) îndreptându-se probabil pe apă spre est ajungând la *Tensinova*. De acolo spre nord, la o distanță de circa 220 km se ajunge la un râu (citit *Butent*) pe al cărui mal nordic se află o localitate bine populată (citit *Zanla*) de unde mergând spre vest (e posibil să fie nord-vest) circa 270 km se ajunge la frontiera Poloniei.

Pe lângă altele, considerentele de ordin geografic reieșite din analiza întregului text care relatează asupra regiunii dintre *Dunăre* și frontiera Poloniei, contrazic identificarea *Tensinovei* cu *Timișoara*. Fie că informațiile date sînt contradictorii cu realitatea geografică, fie că toponimicele au fost citite greșit (între *Nisbu*—*Tensinova* și *Tensisar* e o mare diferență) identificările făcute pînă acum nu sînt de fel convingătoare, nefiind argumentate și contrazicînd realitatea geografică a acelor timpuri. Ele pot rămîne doar numai ipotetice, în nici un caz însă identificări sigure.

O altă mențiune a *Timișoarei*, se considera a fi cuprinsă într-un act de dănie din 1212 care conține fragmentul „a castro *temesiensi* exemtam” (scos de sub atîrnarea cetății *Temes*)²³⁾ bazînd afirmația pe asemănarea de nume între cetatea *Temes* și *Timișoara*. Numai asemănarea de nume nu permite însă dovada unei menționări sigure, cum nici documentul de mai sus nu o permite. Se cunosc multe documente care conțin mențiunea *Temes* fără ca aceasta să se refere la *Timișoara* ci la alte localități sau moșii. S-a amintit anterior că asemănarea de nume a toponimelor „*Demes*”, și „*Temes*” din documentele din 1138 și 1183 l-a făcut pe istoricul polon *T. Lewicki* să afirme greșit că ele cuprind o menționare a *Timișoarei*, cînd în realitate privesc teritoriul din *R. P. Ungaria*. Un alt document, din 1222 conține men-

23) *Ibidem*.

24) *PESTVY FRIGYES, ORTVAY TIVADAR, Oklevélek Temesvármegye és Temesvármegye történetéhez, Pozsony 1896, vol. 1, pag. 1—2, și Documente privind istoria României, veacul XI, XII, XIII C. Transilvania vol. 1, (1075—1250) pag. 155—156.*

țiunea „izvorul apei ce se numește Timiș”²⁵ care luată separat poate fi considerată că se referă la Timișul bănățean, însă analizată în întreg contextul documentului, arată că privește Timișul din Țara Birsei. Pe teritoriul nostru se află multe localități care se aseamănă cu „Temes” ca: Timișoara, Valea Timișului, Temeșești, Timișul de Sus, Timișul de Jos etc., alte localități omonime se află pe teritoriile R.P. Ungaria și pe cel al R.S. Cehoslovacia. Aceasta arată că un fragment din document nu poate fi luat separat ci el se analizează în cuprinsul întregului document pentru a constitui o bază sigură a unei afirmații.

Un studiu cuprinzând și analiza documentului din 1212²⁶) a contestat faptul că acesta conține prima mențiune sigură a Timișoarei, dovedind în același timp că prima menționare sigură și necontestabilă a Timișoarei este cuprinsă într-un document din 1266. Cercetări mai largi, întăresc această opinie.

Documentul din 1212 privește o donație făcută de regele Ungariei Andrei al II-lea (1205—1235) comitelui Sebus. O incursiune în situația politică de atunci aruncă o lumină asupra relațiilor dintre donator și beneficiar cit și asupra scopului donației. Criza politică din Ungaria se desfășura în acea vreme cu mare intensitate. Regele se înconjurase de o partidă catolică și de una nobiliară, în mare parte străină, care l-au atras în expedițiile cruciate cit și în necontenite războaie pentru Rusia haliciană. Campaniile erau susținute de masele populare pe umerii cărora erau aruncate impozite mari, ceea ce producea nemulțumiri. Indelungatele absențe ale regelui din țară au făcut să crească exploatarea și anarhia feudală. Forțele de fărâmițare feudale urmăreau scăderea puterii regale. Puternice facțiuni nobiliare se ridicau împotriva regelui; acestea reușiră în cele din urmă să impună acceptarea cunoscutei Bule de aur (1222) prin care se confirmau privilegiile nobilimii. În această luptă cu puternicele forțe de fărâmițare feudală, regele, a cărui viață era adesea amenințată, își avea credincioșii săi care îl susțineau și care în cazuri de înfrângere, suportau lovituri grele din partea facțiunilor adverse. În restabilirea situației regele căuta să întărească prin danii puterea economică și deci, militară a credincioșilor săi, pe care căuta să-i aibă cit mai aproape de capitală pentru a interveni în caz de pericol.

Comitele Sebus era un susținător al regelui în lupta împotriva forțelor de fărâmițare feudală; ca răsplată pentru serviciile aduse, devine beneficiarul mai multor acte care privesc donații sau confirmări de moșii. Așa în 1209 comitele Sebus primește moșia Sengurg (Szentgyörgy) din comitatul Pojon (azi în R. S. Cehoslovacia). Alte donații primește prin documentul din 1212 menționat mai sus, conținând fragmentul „a castro temesiensi exemtam”.

În acest act de donație regele Andrei al II-lea arată atitudinea lui Sebus și motivele care l-au determinat să-i facă donațiile cuprinse în act. Regele arată că se simte îndemnat „a răsplăti regește și cu mină largă fețele alese care au urmat ne maiestatea noastră în chip vrednic de laudă, lubitul și credinciosul nostru comite Sebus, distingându-se printre familiarii noștri prin marea lui vrednicie și-a cîștigat un loc deosebit în mila noastră exilindu-se cu noi și risipindu-și multe bunuri pentru noi”. Din textul actului reiese că Sebus făcea parte dintre familiarii regelui recrutați din rândurile nobilimii mici și mijlocii. În virtutea acelei „familiaritas” o formă specifică a vasalității din regatul Ungariei, familiarul regal se afla în serviciul personal al regelui de care asculta și față de care răspundea. Ridicînd din rândurile nobilimii mici și mijlocii familiarii regali, regele căuta să contrabalanseze puterea marii nobilimi. Pentru întărirea puterii centrale Andrei al II-lea inaugurează sistemul daniilor pe vecie (iure perpetuo) în locul daniilor obișnuite (donatio) sistem prin care regele urmărea să întărească și puterea familiarii săi. Daniile pe vecie însă au contribuit nu alit la întărirea puterii centrale, ci mai mult la accentuarea procesului de fărâmițare feudală.

Comitele Sebus, era un familiar regal care a făcut multe servicii regelui cu care s-a exilat și care și-a „risipit” multe bunuri pentru el; nu era deci un familiar obișnuit. Regele însuși arată aceasta: „distingîndu-se printre familiarii noștri” ceea ce face ca Sebus să fie în atenția deosebită a regelui. Pentru a-i răsplăti serviciile, Andrei al II-lea îi donează „sibi et sui heredibus iure perpetua possidendas” (lui și moștenitorilor săi cu dreptul de stăpînire pe vecie) „pămîntul *Raxoag* cam

²⁵) Documente privind istoria României. C. Transilvania, vol. I, pag. 187.

²⁶) A. TINTĂ, M. BIZEREA, AL. RUSU, C. RUDNEANU, op. cit. pag. 115—117.

de două pluguri, scos de sub stăpînirea cetății Trencin, de asemenea pămîntul *Miley* cam de un plug, aflător în comitatul Pojon, scos de sub stăpînirea cetății noastre Nitra și pămîntul *Gyad* cam de patru pluguri, scos de sub stăpînirea cetății Temes (a castro *temesiensi exemtam*) pămînturi împrejmuite și cu semne de hotar²⁷.

În fostul comitat Nitra, se află localitatea „Temes“²⁷) menționată documentar în 1332, ceea ce denotă existența ei anterioară și unde probabil la începuturile ei exista cetatea, în jurul căreia s-a dezvoltat localitatea amintită și în domeniul căreia intra moșia Gyad care este donată lui Sebus. Cetățile Nitra, Trencin și Temes se învecinau; regele scoate de sub stăpînirea acestora pămînturile amintite și constituie un domeniu unic, în suprafață cam de 7 pluguri, pentru credinciosul său familiar.

Este cunoscut faptul că domeniul care forma un singur corp era mai puternic economic și militar decît domeniile de același întindere însă dispersate în mai multe moșii. De aceea în lupta împotriva forțelor de lărmîtare feudală, regii căltau pe cît posibil să împiedice formarea de mari domenii, iar pe cele existente să le lărmîțeze; nobilii care făceau parte din partida regală față de care își dovediseră credința, erau sprijiniți pentru a-și forma domenii mari nedispersate. Așa considerăm că s-a întimplat și în cazul comitelui Sebus care în grele împrejurări își dovedise credința față de rege.

Astfel, documentul din 1212 nu conține prima mențiune sigură a Timișoarei ci se referă la localitatea Temes din R. S. Cehoslovacia. Cercetarea documentului în continuare întărește și mai mult această opinie.

Pentru punerea în stăpînire asupra pămînturilor donate este designat „credinciosul nostru comite Nicolae, fratele răposatului arhiepiscop Hugrin“. Hugrin fusese arhiepiscop de Pojon, iar fratele său Nicolae deținea demnitatea de comite de Pojon, după cum reiese din lista martorilor care semnează actul de danie spre al cărui sfîrșit după alții semnează „Nicolae Posoniensi comitalus tenentibus“ (deținătorii demnității de comite) încheie actul referindu-se și la ceilalți comiți semnatori.²⁸)

În documentele din acea perioadă nu întîlnim în comitatul Timiș vre-un comite cu numele de Nicolae; actul însă precizează clar că Nicolae comitele e fratele lui Hugrin, apărînd și în lista martorilor. După cum era normal, punerea beneficiarului în stăpînirea unei donații se făcea de către reprezentantul puterii regale din comitatul în cuirinsul căruia se afla pămîntul donat, deci de către comite. Deoarece toate pămînturile donate lui Sebus se aflau în același comitat, în comitatul Pojon, punerea în stăpînire a beneficiarului s-a făcut prin comitele Nicolae de Pojon, reprezentantul regelui în comitat. Dacă cetatea Temes ar fi fost în comitatul Timiș atunci în actul de danie s-ar fi specificat că punerea în stăpînire asupra pămîntului Gyad să se facă de comitele de Timiș care reprezenta puterea regală în comitat. Presupunînd că Nicolae din document nu este una și aceeași persoană cu comitele Nicolae de Pojon (fapt care e contrazis însă de document) și că acesta era comite de Timiș, ar fi însemnat că după punerea în stăpînire a lui Sebus asupra moșiei Gyad, să plece în comitatul Pojon (unde exista comitele Nicolae de Pojon semnatarul documentului care reprezenta acolo pe rege) și să-l pună pe Sebus în posesiunea celorlalte două moșii deși nu avea nici o calitate în acel comitat. Dacă Temes și Gyad din document s-ar fi aflat în comitatul Timiș, în act s-ar fi menționat acest fapt și ar fi fost încredințat comitele de Timiș pentru punere în stăpînire asupra donației făcute; documentul însă nu conține nici una din aceste mențiuni, fapt care denotă că cele trei moșii donate se aflau în același loc, în comitatul Pojon.

La comitele Sebus se referă și alte acte de donație sau confirmări de moșii date în anii următori: în 1214 acestuia i se donează de către rege pămîntul Zeulus (Szöllös) din comitatul Nitra²⁹), în 1216 primește pămîntul Costulan³⁰) în același comitat și tot atunci prin alt act i se confirmă stăpînirea asupra pămîntului Sengurg (Szentgyörgy) primit în 1209 și în sfîrșit, în 1217 i se confirmă stăpînirea asupra pămîntului Zeulus³¹).

În perioada cuprinsă între anii 1209 cînd regele reușise pentru moment să-și întărească poziția sa periclitată de forțele potrivnice și, 1217 cînd ia conducerea

27) S. BOROVSZKY, *Nyitra vármegye*, pag. 235—238.

28) PESTY FRIGYES — *Ortvay Tivadar*, op. cit., p. 2.

29) Documente, vol. I. C. Transilvania, pag. 158, nr. 92.

30) Documente, vol. I. C. Transilvania pag. 116, nr. 52.

31) *Ibidem*, nr. 98.

cruciației a V-a (1217—1221) cu care pleacă, se emit deci alte 5 acte, în afară de cel din 1212, privind danii și confirmări de moșii comitelui Sebus, toate privind posesiuni în aceleași părți ale Pojonului și Nitrei. În această perioadă nu se întâlnește nici un document care să se refere la donații sau confirmări de pământuri în Banat date comitelui Sebus sau vreo altă mențiune referitoare la acesta, în părțile bănățene. Domeniile comitelui Sebus se aflau prin urmare în acea vreme în părțile Nitrei și Pojonului, în care familia Sebus a ocupat mai multe demnități, între care cea de comandant al cetății Pojon, cea de comite și apoi mare demnitar la curtea regelui.

Un fapt care pînă acum a scăpat atenției este legat de denumirea în documentele date a cetății și comitatului Timiș spre deosebire de toponimicul Temes (din R. S. Cehoslovacia). În documentul din 1212 este menționat „a castro temesiensi exemtam” ceea ce în traducere română dă „scos de sub stăpînire a cetății Temes”. Comparînd documentul din 1212 cu documentul din 1266²²⁾ care privește indiscutabil Timișoara, (cetatea Timiș și comitatul Timiș) aflăm că acestea apar sub forma „Tymes” și „Tymisiensi (cu y și nu cu e). Aceeași formă se menține în documente latine în care apare comitatul Timiș și cetatea Timiș, și în primele decenii ale secolului al XIV-lea, așa: „terram vacuum Peel uocalam in comitatu Tymisiensi existentem” (pămîntul pustiu numit Peel aflat în comitatul Timiș), „Nicolaus Comes Tymisiensis”, „..... in comitatu Tymisiensi”, „posessio Chawas vocata in Comitatu Tymisiensi existens” (posesiunea numită Chawas aflată în comitatul Timiș) „in Comitatus Chanadiensi, Orodieni, Tymisiensi, Krassov, et in partibus transsilvane” (în comitatele Cenad, Arad, Timiș, Caraș și în părțile transilvane) „in Tumissiensi”, „in Comitatus Tymisiensi et de Kewe”, „Thowka Comitatus et Castellani Tymisiensis”²³⁾ (Thowka comite și castelan de Timiș). Deosebirea între forma „temesiensi” din documentul din 1212 și cea „Tymisiensi” din documentul din 1266 și din cele următoare care privesc Timișoara este evidentă: prima dă cetatea Temes din părțile Nitrei, cea de a doua — care se păstrează în documentele următoare redactate în limba latină pînă spre mijlocul secolului al XIV-lea — dă cetatea Timiș din Banat. Astfel, documentul din 1212 nu conține prima mențiune certă a Timișoarei, ci se referă la localitatea Temes azi pe teritoriul R. S. Cehoslovacia.

Pentru stabilirea primei mențiuni sigure și de necontestat a Timișoarei, pe baza izvoarelor cunoscute pînă astăzi, se recurge la documentul din 1266 care, indiscutabil, o conține.

Prin actul amintit, Ștefan regele cel înar al Ungariei și duce al Transilvaniei, dăruiește comitelui Parabuch, care din frageda copilărie a lui Ștefan a servit în casa lui cu credință și vrednicie „în treburile grele”, pentru „faptele de credință și vrednicele slujbe”... „pămîntul numit Kuke (Buke) al cetății Caraș și pămînturile numite Wolter și Belan ale cetății Keue și pămîntul numit Rely al cetății Timiș (Tymes), apoi pămîntul numit Poph (Bobda) care se află în comitatul Timiș (comitatu Tymisiensi)... jumătate din pămîntul Poph a fost pămîntul udvornicilor noștri iar cealaltă jumătate a fost al oamenilor cetății Timiș (Tymes). De asemenea am hotărît să întărim... două pămînturi numite Temerken... așezate lângă Mureș în comitatul Arad și pămîntul Fulgudus din comitatul Cenad precum și trei pămînturi numite Wonuz care odinioară au fost ale făcătorilor noștri de arcuri din comitatul Cenad...”

După cum se constată, acest act conține prima mențiune sigură și indiscutabilă a Timișoarei; în cuprinsul documentului apar pămînturi situate în comitatele Timiș (comitatu Tymisiensis și nu temesiensis), Arad, Cenad, între care pămînturi se află și Bobda (Poph) localitate existentă și astăzi în apropierea Timișoarei. De asemenea, sînt menționate cetățile bănățene: Caraș, Keue, (Cuvin), Timiș, (Tymes și nu Temes), întregul document referindu-se la posesiuni așezate în Banat. Toate acestea duc la concluzia că documentul din 1266 și nu altul, conține prima mențiune sigură și de necontestat a Timișoarei.

Menționarea documentară a cetății Timiș în 1266 arată că la acea dată ea exista și desigur și așezarea orășenească din jurul ei, respectiv Timișoara. Cuprinderea în document numai a cetății și comitatului nu și a orașului înseamnă că vreo posesiune de orice natură aparținînd orașului sau vreunui orășean nu a făcut în

²²⁾ PESTY FRIGYES, op. cit. pag. 3—4.

²³⁾ PESTY FRIGYES, op. cit. pag. 10, 11, 22, 42, 43, 55, 57, 64.

acea vreme obiectul unei transmisiuni sub orice formă care să fie confirmat prin act de cancelarie din partea vreunei puteri de stat, și deci să fie menționat în documente ca transmițător, beneficiar sau sub alt titlu. Menționarea cetății înseamnă implicit și a orașului. Sînt multe localități care existau secole de-a rîndul fără ca acestea să fie menționate în izvoare documentare, narative sau de altă natură. Toate localitățile medievale sînt anterioare menționării lor documentare.

Timișoara este un vechi oraș al patriei noastre; sârăcia izvoarelor nu permit a arăta data cînd ia naștere — pe vechea vatră locuită încă în timpuri străvechi — orașul, care a străbătut documentat de izvoare, istoria a peste șapte secole. Unele afirmații rămîn doar ipoteze, altele, bazate pe informații care te determină să-i deduci existența, sprijinite pe argumente de ordin logic, primesc forme mai conturate, apropiindu-se de adevăr, care urmează totuși să fie verificat prin cercetări ulterioare folosind izvoare care pînă astăzi nu au fost cunoscute de cercetători.

O ipoteză care nu poate fi neglijată este aceea că Timișoara ar fi o dezvoltare a străvechii Zurobara, fapt neconfirmat încă de nici un izvor de orice natură, dar nici infirmat de vreunul din ele. Această ipoteză menține atenția deoarece Banatul a fost locuit din timpuri străvechi într-o neîntreruptă continuitate istorică de strămoșii noștri care au transmis din generație în generație străvechile numiri ale Timișului, Mureșului, Tisei sau Dunării, făcînd în același timp parte din teritoriul românesc unitar care a format în primul mileniu al erei noastre leagănul de naștere al poporului român și al limbii române.

În ultimele secole ale mileniului I procesul de formare a poporului român și a limbii române se încheia; în Banat trăia o numeroasă populație băștinasă românească organizată în obști sălești, agricole sau păstorești, în curs de stratificare. O inscripție de pe un vas din tezaurul de la Sinnicolaul Mare, datat pe le sfîrșitul secolului al IX-lea, a păstrat numele a doi jupani: Voila și Vataul. Populația își continua străvechile ocupații, dezvoltarea economică fiind confirmată de numeroasele monede bizantine sau tezaure monetaie aflate la Sinandrei, Orșova, Gaiu Mic, Deta, conținînd monede datate între 867—1025. La începutul mileniului al II-lea descoperirile arheologice și tezaurele monetaie dovedesc creșterea schimburilor comerciale și a circulației monetaie; pe lângă localitățile amintite mai sus, în alte 19 localități bănațene s-au făcut descoperiri arheologice care atestă dezvoltarea din aceste părți în perioada secolelor X—XIII.

În prima jumătate a secolului al X-lea sînt atestate cetățile Keve (Cuvin) Horom (Paľanca Nouă) și Ursfa (Orșova). Populația bănațeană înainta pe drumul feudalizării creîndu-și instituții social-politice proprii. Voievod în Banat în prima jumătate a secolului al X-lea era Glad care își avea centrul la Keve (Cuvin). În luptele cu triburile maghiare ce pătrunseseră în Banat, fu învins și supus. Pe la începutul secolului al XI-lea în Banat voievod era Ahtum, un urmaș al lui Glad. Acesta își întinse stăpînirea pînă la Cris, și-și avea centrul la *urbs Morisena* (Cenad). Scrierea hagiografică *Legenda sancti Gerhardi* arată o societate stratificată în voievodalul bănațean, cu feudali (nobiles) care aveau moșii (allodia), curți (curiae), posedau turme de oi, cirezi de vite și herghelii de cai îngrijite de păstori (*pastores*), oameni aserviți acestor feudali³⁴). În luptele pe care Ahtum le-a avut cu regele Ștefan I al Ungariei, cu toată rezistența înverșunată, fu învins și ucis, în urma trădării unei căpetenii din oastea sa. Banatul fu cucerit de regele Ungariei, introducîndu-se apoi instituțiile cuceritorilor care se suprapuseră pe cele băștinăne, ce continuară să se mențină însă și în secolele următoare.

Imprejurările politice de la Dunăre din secolele al XI-lea și al XII-lea, conflictele între statul feudal maghiar și Imperiul bizantin făc ca importanța politico-militară a Banatului să crească ceea ce a determinat organizarea și întărirea unor centre politico-administrative și militare pe fondul vechilor centre (*graduri*) existente în Banat anterior cuceririi maghiare sau, pe un fond nou creat de către cuceritori. Deși nu este exclusă posibilitatea existenței unui asemenea vechi centru la Timișoara încă în perioada voievodalului bănațean, totuși considerăm mai aproape de adevăr posibilitatea ca în această perioadă (sec. XI—XII) să-și aibă începuturile cetatea Timiș. Aceste centre au fost nucleele în jurul cărora au luat naștere comitatele: prima mențiune documentară cunoscută pînă acum a comitatului Timiș este cuprinsă într-un act dat de regele Bela al III-lea în 1177, unde alături de alții, în lista

³⁴) *Legenda sancti Gerhardi*, cap. 8 în „*Scriptores rerum Hungaricarum*” volum II, pag. 489—490.

demaitarilor care confirmă actul, apare și Pancrațiu comite de Timiș²⁵). Celelalte două comitate bănățene sînt menționate mai tîrziu: Cenad în 1197²⁶) iar Caras în 1200²⁷).

Menționarea documentară a comitatului la 1177, arată că organizarea comitatului s-a făcut anterior acestei date. Este posibil ca această organizare să se fi făcut în deceniile ce au urmat cuceririi maghiare deoarece pentru a aduce la ascultare și a stăpîni populația baștinașă care s-a împotrivit cuceritorilor, era necesară o forță politică și militară, cetăți ca puncte de sprijin. Poziția geografică a teritoriului pe care se află Timișoara, posibilitatea legăturii pe aici între Mureș și Dunăre, terenul mlăștinos din preajmă era potrivit pentru construcția unei cetăți, greu accesibilă pentru cei ce ar fi atacat-o. În jurul acesteia este posibil să se fi organizat apoi comitatul, cetatea Timiș din centru militar devenind și centru administrativ. Lipsa izvoarelor informative nu permit a fixa timpul probabil în care a avut loc acest proces înainte de 1266, așa că aceasta urmează a se preciza de alte cercetări pe baza izvoarelor ce vor fi descoperite ulterior dacă acestea există.

Centrul administrativ și militar al comitatului, nu putea fi altul decît cetatea Timiș și așezarea care se dezvoltă în jurul ei; logica lucrurilor impune a admite aceasta. Devenind centru militar și administrativ, așezarea incipientă care avea desigur un caracter rural se dezvoltă; crește populația prin așezarea aparatului administrativ și familiilor acestora, necesitățile de viață duc cu înecelul la apariția unei pături de meșteșugari, mulți dintre aceștia fugiți de pe moșiile nobililor, la care se adaugă și una de negustori făcînd ca așezarea să primească și un caracter urban. Astfel, centrul militar-administrativ devine un oppidum, oraș cu caracter semiagrar în care meșteșugarii și ceilalți locuitori își cultivau loturile de pămînt din alara orașului.

În această situație e posibil să se fi aflat Timișoara în 1266 cînd e menționată pentru prima oară, în mod cert, cetatea Timiș.

Fînd o cetate regală, cetatea Timiș a fost desigur inzestrată cu moșii de către regalitate. Nu sînt cunoscute izvoare care să arate din ce moșii era constituit domeniul cetății la data menționării documentare a ei. Se cunosc doar moșiile donate prin actul din 1266 comitelui Parabuch, luate din domeniul cetății și tot în acel an e menționată moșia Vrman pe Mureș, aparținătoare cetății Timiș²⁸). Dată fiind importanța politico-militară a cetății este de presupus că ea avea un domeniu întins, cu o bună putere economică, ce asigura întreținerea garnizoanei și a aparatului administrativ al comitatului. De altfel regele nu ar fi luat pămînturi din domeniul cetății să le înstrăineze. Donațiile din 1266 și rolul pe care Timișoara îl are la începutul secolului al XIV-lea și îl va avea în secolele următoare, întăresc această opinie.

Cetatea era un senior feudal pentru teritoriile care se aflau în domeniul ei; raporturile feudale, clasele, păturile și categoriile sociale care existau în general pe domeniile altor cetăți regale în perioada secolelor XI—XIII, se aflau desigur și pe domeniul cetății Timiș; unele dintre acestea sînt menționate documentar, ceea ce presupune și existența altora nemenționate, însă corespunzătoare raporturilor feudale de pe domeniile cetăților regale în perioada respectivă.

În cetate și oraș existau diferite categorii de nobili, care intrau în aparatul politico-administrativ și în conducerea militară (familiares, servientes, milites). Dată fiind anarhia feudală din acea vreme și sprijinul puterii centrale pe cetățile regale, este de presupus că această nobilime provenea din rîndurile nobilimii mici și mijlocii, pe care se sprijinea puterea regală în lupta împotriva forțelor de fărîmîtare feudală. O numeroasă parte dintre aceștia erau nobili români băștinași, căci în Banat ca și în alte părți s-a ajuns la o colaborare între nobilimea băștinașă și cuceritori, și unii și alții fiind interesați în existența unei puteri de stat feudale care să le asigure dominația de clasă.

Faptul că și în Banat se mențin vechile instituții băștinașe existente încă în vremea voievodatului (obștea cu conducătorii ei, juzii, onexii, voievozii, districtele

²⁵) Documente, C. Transilvania, vol. I, pag. 6, nr. 12.

²⁶) Ibidem, pag. 12—13, nr. 20.

²⁷) Ibidem, pag. 19, nr. 33.

²⁸) Ibidem, vol. II, pag. 80.

— unele privilegiate — vechiul drept românesc etc.) alături de noile instituții suprapuse de către cuceritori, explică pe de o parte împotrivirea populației băștinașe și lupta pentru apărarea vechilor ei instituții, dar și politica regilor de a atrage această populație.

În oraș se mai aflau meșteșugari care își practicau indeletnicirile lor meșteșugărești dar și cele agricole pe loturile din jurul orașului, negustori, calfe și ucenici, mulți proveniți din iobagi desprinși de pe moșiile feudale, lucrători sau oameni în căutare de lucru, proveniți din satele românești din împrejurimi.

Pe domeniul cetății se aflau categorii de țărani în stare de dependență în diferite forme, după sarcinile economice și militare pe care le aveau față de cetate.

Documentul din 1266 menționează două categorii de țărani dependenți alliați pe domeniu: udvornicii și oamenii cetății. Udvornicii (*udvornici*, *condiționares*, *sulcak*) proveneau din rindurile prizonierilor de război, al robilor eliberați, dar mai ales din rindurile țăranimii sărace. Aceștia îndeplineau diferite munci servile la cetate sau pe domeniu: grăjdari, cărăuși, lemnari, brutari, cizmari, pescari etc., nu aveau gospodării proprii fiind întreținuți din veniturile domeniului. Actul din 1266 arată că jumătate din pământul Poplh (Bobda) aparținea udvornicilor „noștri” adică a celor care se aflau pe domeniul cetății regale. Faptul că în document se arată că jumătate din pământul Poplh era al udvornicilor, nu trebuie înțeles că aceștia stăpâneau loturi, ci în sens că veniturile realizate de pe acea jumătate erau destinate întreținerii lor.

Oamenii cetății (*castrenses*) aveau sesii pe domeniul cetății pe care le cultivau, fiind obligați a aproviziona cetatea cu cele necesare prin dijme din grâne, animale, vin și alte produse, să presteze muncă la cetate, să întrețină drumurile, podurile pe domeniu și să participe la apărarea cetății în timp de război. Parte dintre ei, după cum menționează documentul amintit, își aveau loturile pe jumătate din pământul numit Poplh (Bobda).

Dezvoltarea Timișoarei sub raport economic și demografic nu poate fi izolată de regiunea înconjurătoare în care trăia o numeroasă populație românească băștinașă, care îngroșa rindurile populației orașului. Astfel, caracterul românesc al orașului, din primele secole ale începutului lui, s-a păstrat de-a lungul veacurilor; deși între timp s-au așezat sau au fost colonizate elemente neromâne, acest caracter inițial nu a putut fi schimbat.

Cetatea supraveghea prin garnizoana ei regiunea înconjurătoare, intervenea cu forța armată în caz de nesupunere sau răscoală a țăranimii exploatare de pe domeniile feudale, organiza apărarea în caz de atac din afară sau, servea ca loc de concentrare a eventualelor campanii la sudul Dunării. Totodată pentru primii anevini îndeosebi, la începutul secolului al XIV-lea, Timișoara servea ca loc de refugiu al curții regale și forță de luptă împotriva anarhiei nobiliare, contribuind la întărirea puterii centrale.

Odată cu apariția pericolului otoman, Timișoara se transformă într-un avampost al luptei împotriva turcilor, și înmănunchind forțele bănățene, alături de românii transilvăneni și de popoarele interesate în apărarea teritoriilor lor de turci, au sprijinit strădaniile românilor de peste Carpați de a stăvi pericolul otoman care se ridica tot mai amenințător.

PALANCA MARE

Vechiul suburbium românesc al Timișoarei

■ Dr. AUREL COSMA

În lunile din toamna anului 1969 municipiul Timișoara își serbează a șaptea aniversare centenară de la intrarea sa în istoria scrisă. Salturile istorice ale etapelor de dezvoltare au transformat orașul dintr-o cetate înconjurată de o centură de mlaștini și de suburbii izolate între ele într-o metropolă modernă, cu parcuri înflorite și

construcții majestuoase. Bătrâni de azi, care își mai aduc aminte de cartierele unde își trăiseră anii copilăriei, făcând comparație cu ceea ce văd acum, ar avea impresia că sînt într-o lume de vis, dacă n-ar fi fost marlorii și chiar fărîșorii activi ai acestei înfloriri municipale și de viață nouă.

Pîmbîndu-ne pe străvechile străzi ale orașului, mai găsim locuri, monumente și clădiri, care ne evocă momente de strălucire istorică sau reminiscențe din roadele strădaniilor de allădată ale unei populații dornice de progres. O călătorie în trecut, pe urmele lăsate de strămoși, ne transpune imaginar în adîncuri de veacuri, care prind viață în gîndul nostru și străbat negura vremii, înălțîndu-se la lumina actualității. La prăznuirile de acum sînt prezente alături de generațiile contemporane și toate cele din trecut, care vin să ne facă mărturii despre ceea ce a fost Timișoara de-a lungul anilor.

Orașul Timișoara e desigur mult mai vechi de șapte secole, dar comemorarea de acum nu se referă la vîrsta lui reală, ci numai la cea documentară, de cînd apare numele său înscris sau amintit într-un document sau act de valoare istorică.

După cum se știe, Timișoara și Banatul au stat sub ocupația otomană timp de 164 de ani. La 12 octombrie 1716 garnizoana Timișoarei a capitulat în fața armatei imperiale comandată de Eugen de Savoia. Primarul orașului, cu sediul în Palanca Mare, era pe vremea aceea Nicolae Munteanu, menținut în serviciu și după ocupația militară austriacă. Ca să ne dăm seama ce mare era această suburbie, putem trage concluzia din însemnările istorice care menționează că în timpul asediului au fost distruse în Palanca Mare peste 1.200 de case, fără a mai socoti cele rămase ori avariate.

Guvernatorul al Banatului a fost numit contele Mercy, care a început o acțiune urbanistică în Timișoara. El a întocmit și a realizat un plan de sistematizare a orașului, cu străzi drepte și cu clădiri frumoase, zidite din cărămidă. A reconstruit apoi Palanca Mare și a introdus aici o serie de fabrici și de manufacturi, punînd astfel temelii viitorului oraș industrial. A dispus să fie secate mlaștinile și în locul lor s-a făcut agricultură și s-au amenajat grădini cu pomi fructiferi și de zarzavaturi. Așa s-a format Palanca mică într-un cartier de grădini, cunoscut sub numele de „Maier”, adică Elisabetinul de azi. Pe lângă industrie, comerțul a luat o dezvoltare rapidă. Palanca Mare a devenit suburbiul „Fabric”.

Salubritatea publică era cea mai acută problemă a vremii. Aerul orașului continua să fie infectat de mlaștinile înconjurătoare. Era un locar permanent de boli epidemice, de ciumă și de friguri. Orașul n-avea apă potabilă și nici canalizare. Lipseau cele mai elementare și necesare instalații sanitare. În cetate nu exista decît o singură farmacie, existentă și azi în clădirea „popilor negri” unde azi este Clinica oftalmologică.

În 1731 s-a început zidirea edificiului primăriei vechi pe locul unde se aflau în timpul ocupației otomane băile turcești. Astfel, în Timișoara au funcționat două consilii comunale, două primării. Românii și sîrbii, fiind de religie ortodoxă, au fost evacuați din cetate. Ei au locuit în Palanca Mare, unde își aveau primăria lor. Mai tîrziu, consiliile comunale s-au unificat și a funcționat o singură primărie pentru toți locuitorii orașului, adică primăria din cetate, în actuala piața Libertății, după ce li s-a acordat tuturor dreptul de a se stabili oriunde. De această îngăduință au profitat și păturile mai înstărite ale populației din Palanca Mare.

Timișoara avea pe la mijlocul secolului al 18-lea vreo zece mii de locuitori, cea mai mare parte din Palanca Mare, o populație foarte redusă față de cea din trecut, cu o mortalitate mereu crescîndă. Cimitirul creștin, de pe locul unde se află azi parcul central, fost Scudier, a devenit prea mic, și la 1771 a fost amenajat un alt cimitir care mai există și acum pe lângă calea Lipovei.

Timișoara a continuat să fie un oraș fortificat. Zidurile cetății au fost mereu consolidate. Aici a fost adus spre păstrare tezaurul imperial de la Viena în anii de război cu Napoleon.

În timpul revoluției din 1848—1849, suburbiile Timișoarei, în special Palanca Mare, au avut mult de suferit. Cetatea a fost asediată de trupele revoluționare maghiare o perioadă de 107 zile. Palanca Mare a fost ocupată de revoluționari, făcînd aici numeroase distrugerii de instalații, printre care și apeductul ce alinaea cetatea cu apă potabilă, nefiind cruțate nici casele particulare. Populația din Palanca Mare s-a îngrămădit în cetate, iar tinerii au luptat alături de imperiali pentru apărarea Timișoarei.

Așezarea topografică a suburbiului Palanca Mare nu a putut fi determinată exact ca întindere, întrucât în diferitele epoci ea își lărgea suprafața sau își schimba poziția. Nucleul ei era însă cartierul propriu-zis al Fabricului. Populația era amestecată. Românii erau peste tot, dar ei formau mase compacte mai ales în partea de răsărit.

Din istorisirile locuitorilor bătrâni ai cartierului mi-am putut face în anii copilăriei o imagine despre viața și profilul din trecut al suburbiului. Acum revine în amintirile mele locurile, cu oamenii și clădirile, care nu mai sînt.

Pînă în primul deceniu al acestui secol, Timișoara își mai păstra aspectul ei de altădată, cetatea fiind încă parțial înconjurată de ziduri groase și de briul de protecție al mlaștinilor acoperite cu stuf și bălării. Dincolo de această încercuire își trăiau viața lor proprie suburbiile izolate între ele prin întinderi vaste de terenuri virane, folosite ca pămînt arabil pentru agricultură sau grădini. Fabricul era suburbiul cel mai vechi și cel mai mare, ca întindere și ca număr de locuitori. Celelalte cartiere erau „maierile românești” sau Elisabetinul de azi, cunoscut odinioară sub denumirea de Palanca Mică, precum și „maierile nemțești” sau Iosefinul, un loc mai salubru și mai modern, de construcție relativ mai recentă, unde fuseseră așezați coloniștii germani aduși aici de împăratul Iosif al II-lea, al cărui nume îl și poartă.

Străvechea vatră a orașului, Palanca Mare, numită de sirbi „Vlașca Mala”, adică mahalaua românească, s-a dezvoltat neconștient în cursul secolului trecut și a devenit centrul vieții și al marilor acțiuni culturale românești. Aici a fost sediul protopopiatului, aici s-a format puternica parohie în jurul bisericii Sf. Ilie, construită în 1826, și aici au cerut prin memorandum înaintea împăratului, Andrei Mocioni, Vicențiu Babeș și alții frunțași ai vieții publice bănațene ca să se încuviințeze înființarea unei episcopii românești. Au vrut atunci să fie reînviată mitropolia românească de pe vremuri a Timișoarei, fie chiar numai la rangul unei episcopii.

În acest cartier au locuit și au activat scriitorii, publiciștii și primii ziariști români: Meletie Dreghici (1814—1891), Pavel Rotariu (1840—1919), George Ardelean (1837—1909), Nicolae Coșariu (1842—1903), Traian Lungu (1830—1917), Emilia Lungu-Puhallo (1853—1932), și în cercurile intelectuale de aici au venit de multe ori să activeze și să trăiască zile de spiritualitate românească, bătrînul cărturar Constantin Șuboniu (1734—1818) și Mihai Roșu (1750—1822), fabulistul Dimitrie Țichindeal, poezii Iosif Vulcan și Iulian Grozescu, apoi Vicențiu Babeș și alții, transformînd cartierul Fabricului într-o cetate de cultură.

Ziaristul Pavel Rotariu, împreună cu socrul său scriitorul Meletie Dreghici, amîndoi avînd domiciliul în Fabric, aici au pus bazele gazetăriei românești prin editarea și redactarea ziarului „Luminătorul” (1880—1894), după ce Pavel Rotariu scosese anterior revista umoristică „Priculici” (1874—1875). Sub îndrumarea lor s-a format talentul literar al scriitoarei Emilia Lungu, fiica învățătorului român din Fabric. Noua industrie care se dezvoltă mereu și numărul crescînd de fabrici sau manufacturi ce luară ființă, au dat naștere la o clasă muncitoare, numeric destul de mare, dar fără o conștiință mai accentuată în sens proletar. Vechile corporații de meseriași români au format aici o pătură socială cu totul aparte. Erau cojocari, păpucari sau pantofari, cizmari, tăbăcari, săpunari, brutari, croitori și alții. Meseriașii s-au grupat după specificul muncii și al produselor. Ei lucrau în ateliere proprii, ca patroni, ajutați de calfe și ucenici.

Românii din suburbii au avut o viață socială, culturală și artistică proprie, desfășurată în multe direcții, cu scopul de a menține în sînul acestei populații un spirit de unitate și de solidaritate. Trupe de teatru românesc veneau periodic din altă parte, chiar și din România, dar românilor nu le-a fost îngăduit să se folosească de scena teatrului comunal din cetate. Diversele reprezentații teatrale, spectacole, concerte, petreceri sau manifestații cultural-artistice aveau loc în localuri improvizate, în săli de restaurante sau în școli confesionale. Viața de club s-a desfășurat în localul casinei române din Fabric, iar corul cartierului era un mijloc de polarizare și de afirmare a elementului etnic românesc. Erau vestite apoi „maialurile” de altădată, organizate de românii Fabricului în cursul lunii mai, cînd se duceau în pădurea de la marginea suburbiului să petreacă în cîntece, jocuri și distracții.

Umblînd pe străzile întortochiate ale vechiului cartier, care și-a schimbat în mod radical înfățișarea de cînd a îmbrăcat aspecte de urbanistică modernă, îmi vin în memorie imaginile de altădată, dinainte de punerea în aplicare a planului de sistematizare. Suburbiul era divizat de diferitele brațe ale Begheiului, care se ramificau pe tot cuprinsul lui pentru a duce forța curentului de apă la mulțimea morilor ce puneau în mișcare industriile locale. Aceste canale formau între ele insule popu-

late. Între diversele părți ale Fabricului nu erau artere directe, ci lumea trebuia să înconjoare mai multe grupări de case și să treacă mai multe poduri peste brațele riului ce tăiau în repetate rânduri calea de comunicație. Seara luminația era slabă. Lămpi nu erau decât pe la morile situate pe lângă podurile de trecere, unde formau puncte de popas și mici centre de animație. Un astfel de loc era și cel numit „la mama dracului” de lângă vechea moară de tulum, despre care bătrânii îmi povesteau numeroase legende născute din fanlezia și din spaima populației, care trebuia să traverseze pe aici podurile ce legau „Vlașca Mala” de centrul nemțesc al cartierului, adică de actuala piața Traian. Când s-a introdus tramvaiul cu cai și s-a făcut legătura directă cu cetatea, circulația a devenit mai bună și mai sigură.

Begheul intra în oraș prin partea de răsărit, unde se află acum turbinele, paralel pe două albi, divizate între ele printr-o fișie de pământ, largă de vreo patru metri, care forma o lungă promenadă cu bănci de odihnă pentru locuitorii cartierului. Pe aici se plimba lumea ca pe un corso, de la locul capului de linie a tramvaiului situat la podul din actuala piața Sarmisegetuza, până la stația de debarcare a lemnelor, ce se afla în spatele actualelor băi „Neptun”, unde s-au construit recent noile blocuri de locuit. Albia din stînga era a Begheului propriu-zis, iar cea din dreapta servea pentru transportul pe apă al lemnelor din munții Banatului până la Timișoara.

Primăria municipiului Timișoara hotărîse încă din 1909 ca să pună în aplicare planul de sistematizare al cartierului Fabric și să canalizeze Begheul, dînd un curs nou curgerii apelor, care se răspîndeau prin brațele laterale pe tot cuprinsul suburbiei ca niște canale venetiene. Proiectele serviciului tehnic prevedeau diverse lucrări care necesitau schimbarea topografiei unor însemnate părți din cartier. Malurile Begheului urmau să fie consolidate în piatră, iar riului să i se dea o singură albie în locul celor două scurgeri paralele. Se plănua tăierea unui drum drept care să lege calea Dorobanților (fosta strada Recașului) cu centrul animat de la fosta calenea La împăratul turcesc, situat la punctul de întîlnire al actualei străzi Bicaz cu strada Tigrului, ceea ce însemna să fie secată albia brațului de riu ce pornea de la morile „La cocoșul de aur”, de lângă biserica Sf. Ilie, și trecea în continuare prin spatele clădirii „Notre Dame” și de-a lungul străzii Pestalozzi. Albia a fost astupată și n-a mai rămas din ea decât un apendice cu apă stătută din parcul Fabricului. Lucrările edilitare s-au efectuat în anii 1910 și următorii. Actuala biserică Sf. Ilie a fost zidită în 1913 pe brațul astupat al fostului riu, în locul celei demolate, întrucît prin aplicarea planului de sistematizare ea stătea în cale. Tot atunci a fost demolat și podul de lemn numit „Napoleon”, precum și morile „La cocoșul de aur”, construindu-se podul nou de beton ce leagă calea Dorobanților cu restul orașului.

Între cetate și suburbii au început construcțiile de clădiri. Abia după unirea cu România a luat orașul o înfățișare nouă. Pînă atunci, ca elevi de liceu făceam exerciții de cercetășie în bălțile și stufulăria ce se întindea între zidurile cetății de la fostul penitenciar (vechea reședință a guvernatorului Mercy) pînă la *Industria Lini*, precum și prin stufulăria ce cuprindea suprafața actualului cartier „Plopi”. În perioada interbelică, noua stăpînire românească a inițiat marcea acțiune de urbanistică, legînd suburbiile între ele și cu cetatea prin bulevarde și străzi moderne, construind edificii și încurajînd zidiri de clădiri particulare.

Cine a cunoscut Timișoara de altădată, trecutul ei îl poate descoperi numai imaginat de sub învelișul realităților de acum.

Timișoara de azi își are farmecul alt prin frumusețea peisagiilor, prin diversitatea aspectelor pitorești, chiar și prin contrastele pe care le prezintă diferitele colțuri, dar mai ales prin viața ei în care pulsează ritmul unei generații noi, dornică să ridice orașul la nivelul celor mai splendide exteriorizări de urbanistică. Multe ce vezi acum în oraș, te încîntă, dar îndeosebi tot ce simți trăind în această ambianță, îți imprimă în gînd și în suflet impresii noi, ce se vor transforma miine în fecunde surse de amintiri și de tulburătoare nostalgii.

De vorbă cu istoricul I. D. SUCIU

Aniversarea a șapte secole de la prima mențiune documentară despre orașul Timișoara și apariția ediției Eftimie Murgu ne-a prilejuit o întâlnire cu I. D. Suciul, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga” al Academiei R.S.R.

Născut la 3 august 1917 în Lugoj, istoricul I. D. Suciul, deși și-a desfășurat activitatea științifică în București, și-a închinat activitatea studierii trecutului cultural și politic al Banatului dându-ne lucrări fundamentale. Dintre cărțile lui, scrise în perioada tinereții, amintim: Emilia Lungu Puhallo (Timișoara 1939), Monografia comunei Alioș (București 1940) și acea lucrare de bază, Literatura bănățeană de la început pînă la Unire (1582—1918) o sinteză a contribuției Banatului la dezvoltarea culturii române.

După 23 August 1944, activitatea științifică a lui I. D. Suciul se intensifică, dându-ne cărți de maturitate: Nicolae Tincu Velia (1816—1867), teză de doctorat în istorie, apărută în editura Institutului de istorie în 1945, iar recent Revoluția de la 1848—49 în Banat, apărută în 1968 în editura Academiei R.S.R., și ediția monumentală Eftimie Murgu, Scrieri, în care marele revoluționar democrat este redat culturii noastre.

La acestea trebuie să adăugăm o seamă de studii de specialitate apărute în limbile de circulație, prin care I. D. Suciul aduce o serioasă contribuție în probleme de istorie română și universală.

Astfel studiul său „The Echo in Roumanien of the Civil War” a avut un ecou deosebit în S.U.A., profesorul Vandiver de la Rice University mărturisind că „Ecoul războiului Civil în Europa Centrală deși m-a preocupat cîțiva ani, n-am aflat nimic esențial pînă la citirea acestui studiu”.

Deasemenea studiul cu privire la prezența românilor în războiul mexican a trezit interesul profesorului Manuel Alcalá, ambasadorul Mexicului la U.N.E.S.C.O., care afirmă că cunoașterea acestei perioade pasionate a istoriei Mexicului s-a îmbogățit prin studiul Dv”.

Trebuie să adăugăm apoi studiile privind istoriografia bănățeană ca: „Arhiva Vukovici” (1967), „Aspecte ale colaborării Partidului Național din Transilvania cu mișcarea muncitorească” (1968), „Valeriu Braniște și Banatul” (1968), „Banatul și Unirea din 1918”, „La lutte des Roumains du Banat pour la réalisation de l’unité de l’état”, „Rumänen und Serben in der Revolution des Jahres 1848 in Banat” sint titluri care arată activitatea intensă în cercetarea trecutului românesc.

Ce ne puteți spune despre aniversarea a 700 de ani de la întemeierea Timișoarei ? Are ea la bază elemente documentare ?

Aniversarea a 700 de ani de la prima mențiune documentară a Timișoarei reprezintă un act deosebit de important deoarece așează capitala Banatului printre cele mai vechi orașe ale patriei noastre. Să nu uităm că sînt abia cîțiva ani de cînd Bucureștiul a aniversat 500 de ani de la prima mențiune documentară.

De fapt, Timișoara e mult mai veche deoarece istoricii sînt de comun acord că pe vatra actualului oraș a fost o veche așezare dacică : Zurobara.

Pentru poporul și patria noastră, Timișoara prezintă un interes deosebit. Aici a luat ființă prima filială a Internaționalei înțtia în 1868, iar mișcarea muncitorească din Timișoara a dat dovezi de o deosebită conștiință de clasă prin organizarea a numeroase greve și mitinguri pentru cucerirea drepturilor cetățenești. În timpul revoluției de la 1848 aici s-a ținut la 25 iunie congresul românilor din Banat, prin care s-a cerut egala îndreptățire a poporului român, adică ceea ce pretindea și Simion Bărnuțiu prin manifestul de la Sibiu.

Tot aici are loc adunarea de protest din 1860 împotriva încorporării Banatului la Ungaria ce fusese decretată de Francisc Iosif, iar mai tîrziu, în 1869, spre a se combate dualismul habsburgic, aici se organizează Partidul național al Românilor din Banat și Ungaria.

Aici a fost cetatea viteazului Ioan de Hunedoara care bazindu-se pe cnejii din Banat și Hunedoara, a ținut piept atacurilor otomane, cucerind victorii strălucite cu ecou în toată Europa medievală. După o jumătate de veac de la moartea viteazului, tot în acest oraș are loc un eveniment de răsănit european dar, de data aceasta, mai dureros pentru noi : este înfrîngerea armatei țărănești de sub conducerea lui Gheorghe Doja. Chinurile groaznice la care a fost supus Doja și căpitanii lui au înspăimîntat lumea și generațiile ce s-au succedat au considerat locul supliciului ca un punct de reculegere, împodobindu-l cu luminări ca prin pîlpitul lor să constituie un omagiu adus acelor ce înainte cu jumătate de mileniu aproape, au încercat să înlătore nedreptățile sociale, plătind cu viața și suferințele lor.

Am arătat în grabă doar cîteva aspecte ale importanței pe care acest oraș îl are în istoria poporului nostru. În ultimii ani, Timișoara, pe lîngă faptul că a devenit unul dintre cele mai importante orașe industriale ale patriei noastre este și un mare centru universitar, și acest lucru va avea și repercusiuni în dezvoltarea științelor social-politice și filologice din Banat.

Nu există, după opinia dv., un decalaj între studiile privitoare la istoria Banatului și a celorlalte provincii românești ? Istoria Banatului a fost cercetată în mod științific ?

Faptul deși e regretabil, trebuie să recunoaștem că dintre toate provinciile românești istoria Banatului a fost studiată cel mai puțin și în mod empiric. Cauza o știm cu toții : Între cele două războaie, Timișoara ne avînd o universitate, studiul trecutului bănățean a ră-

mas pe mina diletanților de bună credință, avocați, învățători, profeți care neavînd pregătirea corespunzătoare, se mulțumeau să publice date compilate, fără discernămint critic, fără vreo interpretare personală. Cît despre contribuții noi, nici nu se poate vorbi. Arhivele orașului erau date pe mina unor oameni necalificați care nu știau să respecte aceste importante mărturii ale trecutului. Pe de altă parte, Universitatea din Cluj, care avea cadre calificate, nu și-a extins cercetările asupra trecutului cultural sau politic al Banatului decît foarte rar și chiar atunci în mod destul de fugar. Abia în anii puterii populare s-au organizat arhivele bândfene și tot acum, prin înființarea Universității din Timișoara, se vor forma cadrele științifice necesare dezvoltării comorilor culturale și istorice ale Banatului.

De ce lucrările dv. de istorie politică și literară sînt orientate în deosebi spre trecutul Banatului ?

E bine că ați pus această întrebare deoarece pot lămuri anumite lucruri. Nu mă ocup de istoria Banatului pentru că aș fi regionalist. Azi, regionalismul nu-și mai are nici un rost. Este altceva care mă atrage spre studiarea istoriei Banatului : satisfacția pe care o are fiecare om de știință de a aduce lucruri noi, necunoscute, în meseria lui. Or, tocmai faptul că trecutul acestei provincii nu a fost studiat în mod științific, îmi dă posibilitatea de a aduce mereu date noi, necunoscute și a le încadra în istoria generală a poporului român, stabilind, firește, în mod imparțial, contribuția acestei provincii la dezvoltarea istoriei române. Este desigur și o dragoste de pămîntul și oamenii care ne-au alintat dulcii ani ai copilăriei și tinereții.

Ce aveți de spus despre apariția recentă a monumentalei ediții Eftimie Murgu îngrijită de dv. ?

Da fapt, apariția acestei ediții, o datoresc în mare parte vechiului meu prieten, Mihai Șora, care cunoscîndu-mi preocupările în legătură cu revoluția de la 1848/49 în Banat, mi-a dat imboldul de a aduna într-un volum opera marelui revoluționar democrat. A fost o muncă grea și deosebit de migăloasă deoarece Murgu și-a scris cea mai mare parte a operelor lui în limbi străine. De aceea și din punct de vedere editorial, recenta ediție Murgu a necesitat un mare efort. Dar azi, cînd dificultățile aparțin trecutului, sînt fericit că am reușit a reda culturii noastre opera acestui mare înaintaș. Critica de speculitate își va spune cuvîntul asupra felului cum a fost alcătuită această ediție și, eventual, asupra lipsurilor ce le are. Deocamdată cititorii de azi pot lua contact direct cu gîndurile și năzuințele acestui mare vizionar al unității românești și pentru mine aceasta e suficient. Să nu uităm că tovarășul Nicolae Ceaușescu, vorbind despre Revoluția de la 1848/49 a menționat pe Eftimie Murgu ca pe al treilea mare revoluționar român, după Bălcescu și Avram Iancu.

Activitatea dv. istorică alit de prolifică de pînă acum, cît și calitatea ce o aveți la Institutul de Istorie „N. Iorga” al Academiei R.S.R., ne îndreptățește să vă cunoaștem proiectele...

Problemele care mă frămîntă sînt numeroase. Unele le văd realizabile într-un viitor mai îndepărtat. Deocamdată, pentru primele

luni, pot să vă comunic că am definitivat pentru tipar două lucrări tot în legătură cu problemele bănăţene. Prima, intitulată „Formarea și dezvoltarea burgheziei române din Banat” începe cu procesul de formare al burgheziei de la începutul veacului al XVIII-lea și urmărește acest proces în tot cursul veacului al XIX-lea, pînă la desăvîrșirea unității statale.

Cea de a doua carte este o prezentare a contribuției Banatului la dezvoltarea literaturii române pînă la 1918. Am intitulat-o „Pagini de cultură bănăţeană”. Punctul de pornire îl constituie cartea mea de sinteză „Literatura Bănăţeană de la început pînă la Unire” apărută în 1940. Dar să nu se uite că atunci cînd am scris această carte aveam 18 ani, iar acum sînt după o viață întreagă de cercetări în acest domeniu. Sper ca rezultatul acestor cercetări să intereseze pe toți acei ce se ocupă de trecutul culturii românești și să întregască în mod fericit cunoștințele ce le avem despre oamenii și preocupările lor din trecutul bănăţean.

În cea ce privește viitorul mai îndepărtat am în vedere alte două cărți: a reda culturii române pe cel dintîi filozof român cunoscut pînă acum. E vorba de Gabriel Iovul din Caransebeș, care înainte de Dimitrie Cantemir, adică încă pe la mijlocul veacului al XVII-lea, a scris în limba latină primul tratat de filozofie alcătuit de un român: „Philosophia Novella”, Voi utiliza aceeași metodă ca la ediția Murgu, redînd originalul și traducerea, pentru ca omul de știință să poată folosi izvorul direct, nu numai prin intermediul traducerii.

Cea de a doua carte va fi închinată vieții și activității lui Vinčențiu Babeș. Babeș este un mare nedreptățit și va trebui restabilit în mod imparțial rolul pe care l-a avut în istoria noastră modernă. Materialul bibliografic, în mare parte inedit sau puțin cunoscut, este deja adunat și așteaptă doar redactarea și editorul. Sper că sprijinul de care m-am bucurat în tot timpul cercetărilor mele din partea academicianului Andrei Oțetea și a prof. Dr. Ștefan Ștefănescu, directorul adjunct al Institutului nostru, să continue, pentru ca aceste proiecte să devină cit mai curînd realizări.

Nu găsiți utilă în momentul actual reconsiderarea unor personalități politice și culturale din trecutul bănăţean?

Socotesc ca o cerință imperioasă reconsiderarea unor personalități politice și culturale din trecutul Banatului. În primul rînd va trebui reexaminată viața și activitatea doctorului Paul Vasici care este printre primii români ce s-a ocupat de Darwinism. Activitatea pentru realizarea unității statale susținută de Damaschin Bojincă încă din prima jumătate a veacului al XIX-lea încă își așteaptă interpretul competent. Coriolan Brediceanu prin atașamentul față de interesele clasei muncitoare cit și prin colaborarea cu mișcarea socialistă trebuie văzut prin altă prismă decît cea de pînă acum. Va trebui reexaminată și activitatea lui Paul Rotaru din Timișoara care a fost o remarcabilă figură de luptător.

Aceste nume pot fi continuate cu altele numeroase, care au creat istorie românească în acest colț al patriei noastre dragi.

Interviu realizat de
PETRU SFETCA

ISTORIA TIMIȘOAREI OGLINDITĂ ÎN PRESĂ

(Contribuții la un indice bibliografic alfabetic)

- Arhiva municipiului Timișoara.
Documente istorice din sec. al XIII-lea. Bu-
letinul municipiului Timișoara, nr. 11,
1940, p. 214-215
- Banatul medieval în secolul al XVIII-lea și
XIX-lea. Dacia Timișoara, 5, nr. 36, 17
febr. 1943, p. 3
- BARDOS, GERTRUDE. „Din viața meseria-
șilor timișoareni (1756-1779)“ In: Studii
și articole de istorie, 3. București, Socie-
tatea de științe istorice și filologice, din
R.P.R., 1961, p. 101-108
- BĂLGESCU, NICOLAE, Tomisiana sau scurta
istorie a Banatului Timișan. Magazin
istoric pentru Dacia, vol. 5, 1945-1947
- BIRĂESCU, GEORGE, Timișoara de altădată.
In: Gemina / Rev. Muz. Băn., I (1922)
nr. 4-5 (sept. oct.) p. 61-63
- BIRĂESCU, TRAIAN, Banatul sub turci.
Vestul-Timișoara, 3, nr. 573, 14 iulie, 1932
- BIRĂESCU, TRAIAN, Banatul sub turci.
„Verrea“ Timișoara, nr. 2-3, 1934, p. 37
- BIRĂESCU, TRAIAN, Timișoara de ieri și
azi. Revista Institutului Social - Banat
Crișana, 10, ian.-febr. 1942, p. 13-67.
- BIRĂESCU, TRAIAN, Timișoara. Urbanizarea
și interesele naționale. Dacia-Timișoara,
I, nr. 63, 5 oct. 1929, p. 3. Se trece în
revistă etapele importante de urbanizare
a orașului, începutul de Mercy
- BIZEREA, PETRE, Vechimea școlii românești
în Banat. In: rev. Școala bănățească, 15,
8 sept. 1925
- BOLOCAN, NICOLAE, Extrasul unei scrisori
din tabăra de la Timișoara, 18 august
1716, Ultima știre despre ieșirea turcilor
din Timișoara. Gemina-Timișoara, I nr.
4-5, sept.-oct. 1923, p. 94-96
- BOBZA, A.: Valul roman de la Timișoara.
Revista Institutului social Banat-Cri-
șana, 10, mai-aug. 1942, 373-380
- BUGARIN, GRIGORE, Cultura românească
în Banat. Soc. de mline, 10, 1942, nr. 1-2,
p. 15-18
- BUGARTU, V.: Fol volante (1838-1856) co-
municale de... Analele Banatului, 3, nr. 2,
fasc. 5, apr.-iun. 1936, p. 49-51. În do-
cumentele publicate de V. Bugartu sînt
cuprinse cele mai importante evenimente
din acea perioadă, din Timișoara și din
alte localități de pe cuprinsul Banatului.
- BULAT, T. G., Contribuția românească la
opera de cruciat a lui Ion Honyadi. Re-
vista istorică, 12, nr. 4-6 apr.-iunie, 1926,
p. 67-68
- Continuitatea românilor în Banatul Timișan.
Transilvania-Sibiu, 27, nr. 6, iunie-iulie
1896, p. 173-182
- COSMA, AUREL, aniversarea descrierii Ti-
mișoarei. Evocări și amintiri. „Dacia“, 1940,
nr. 173, 5 august, p. 1813
- COSMA, AUREL, Din trecutul românilor li-
mșoreni. Lucrările, 4, seria II, nr.
11-12, nov.-dec. 1938, p. 1-21
- CUCU, ADAM, Valorile și drumurile romane
în Banat. Analele Banatului, I, nr. 2,
ian.-iunie 1929, 41-52
- DAICOVICI, C., Banatul și arheologia. Ana-
lele Banatului, 3, nr. 2, fasc. 5, aprilie-
iunie 1930, p. 13
- GIOVIO, PAOLO, Răscoala Iărănească din
1514, condusă de Gheorghe Doja descrisă
de Paolo Giovio. In: Studii. Revistă de
istorie și filosofie IV (1949) nr. 4 (oct.-
dec.) p. 181-187
- GOG, OCTAVIAN, Comuna primitivă pe
valul orașului nostru. (Timișoara de-a
lungul veacurilor) (I) Drapelul roșu, 18,
nr. 5455, 15 iulie 1962, p. 3
- GOG, OCTAVIAN, Cîteva cuvinte despre ori-
ginea orașului (Timișoara de-a lungul
veacurilor) II. Drapelul roșu, 18, nr.
5467, 29 iulie 1962, p. 3
- GOG, OCTAVIAN, Primele atestări documen-
tate (Timișoara de-a lungul veacurilor)
(II) Drapelul roșu, 18, 23 sept. 1962, p. 3
- GOG, OCTAVIAN, Crăetea în perioada feuda-
lismului dezvoltat (Timișoara de-a lungul
veacurilor) (IV) Drapelul roșu, 18, nr.
5520, 30 sept. 1962, p. 3
- GOG, OCTAVIAN, Sfrîștitul secolului al 14-lea
și începutul secolului al 15-lea (Timișoara
de-a lungul veacurilor) (V) Drapelul roșu,
18, nr. 5532, 14 oct. 1962, p. 3
- IORGA, NICOLAE, Permanența românească
în Banat. Comunicarea lui N. Iorga la
Academia. Dacia-Timișoara, I, nr. 62, 3
oct. 1939, p. 2
- IZVERNICEANU, D., Pagini din istoria Ba-
natului și scriitorii bănățeni. Arhivele
Otiliei-Crovoa, 3, nr. 15, sept.-oct. 1924,
p. 893-900; nr. 16, nov.-dec. 1924,
p. 481-489
- JURCHESCU, LIVIU, Viața socială în Timi-
șoara anulul 1901. Dacia Timișoara, 5,
nr. 1, 2 ian. 1943, p. 5, 13
- LORIS, PETRU, Istoria ariei tipografice la
Timișoara. Nădejdea, 3, nr. 344, 15 aug.
1923, p. 2; nr. 376, 18 aug. 1923, p. 2
- MARENESCU, AT, MARIAN, Curgerea în-
timplirilor cu Dimitrie Petrovici Aliaș
Stolchescu în timpul revoluției maghiare,
Albina (Viena) 3, I, nr. 12, 12 febr. 1868
- * * * Materialul istoric din arhiva muni-
cipiului Timișoara, Buletinul municipiului
Timișoara nr. 9, 1940, p. 173-174
- MEDEI, FLORIN, Măturii străvechi în
valul orașului. Drapelul roșu, 24, nr.
7058, 19 sept. 1967, p. 1, 2
- * * * Metropola Banatului în Enciclopedia
Românet, Dacia-Timișoara, I, nr. 79, 23
oct. 1939, p. 5
- METEFA, OCTAVIAN, Timișoara de-a lungul
veacurilor, Universul nr. 1, 6, 12, 17, 138
și 147/1940
- MILOIA, IOACHIM, Timișoara văzută de
Francisc Griselini în 1774. Analele Ba-
natului, I, nr. 1, 1928, p. 65-71
- * * * Mișcarea populației municipiului Ti-
mișoara. Evoluția etnografică a metro-

- poie Banatului, Buletinul municipiului Timișoara, nr. 7, 1933, p. 165—160
- MOTOGNA, VICTOR**, Banatul românesc în epoca migrațiilor popoarelor barbare. Revista Institutului Social Banat-Crișana, 11, iulie—aug. 1943, 31—63
- MOGA, MARIUS**, De când este locuită vatra orașului Timișoara. Ce aleasă urmele arheologice. Drapelul roșu, 14, nr. 3806, 17 martie 1957, p. 4
- MOGA, MARIUS**, Expoziție arheologică la Muzeul regional, Drapelul roșu, 16, nr. 4457, 27 aprilie 1959, p. 4
- MUREȘIANU, ION B.** Din trecutul liparnitelor timișorene, Dacia-Timișoara, 1, nr. 78, 22 oct. 1939, p. 2
- MUREȘIANU, ION B.** Retragera turcilor din Banat. Voința Banatului 21, nr. 51—52, 25 dec. 1941, p. 6 (număr festiv)
- MUREȘIANU ION B.** Semiluna în Banat. Însemnări istorice. Dacia-Timișoara, 3, nr. 29, 19 mai 1941, p. 6, 7, 8
- MUȚIU VIORICA**, Populația Județului Timiș-Torontal. A. Partea istorică. I. Perioada Geto-Dacă, Perioada Romană. III. Perioada năvălirilor barbare. IV. Perioada maghiară. V. Perioada musulmană. B. Partea etnografică. I. Românii. În: Voința Banatului (Tim.) 13, nr. 26, 25 iunie 1933, p. 3, nr. 27 (2 iulie) 3; nr. 28 (9 iulie), p. 2; nr. 29 (16 iulie), p. 1, 2; nr. 30 (23 iulie) p. 2, 3; nr. 31 (30 iulie) p. 1, 2; nr. 32 (6 august) p. 1, 2; nr. 33 (13 august), p. 1, 2; nr. 34 (20 august), p. 1, 2; nr. 35 (27 august) p. 1, 2; nr. 36 (3 septembrie), p. 1, 2; nr. 38 (17 sept.) p. 3; nr. 39 (24 sept.), p. 3; nr. 43 (22 oct.) p. 3;
- NEMOIANU, P.**, Istoricul Județului Timiș. Analele Banatului, 3, iulie—septembrie, 1930, p. 64—66
- NEMOIANU P.**, Populația Banatului în diferite epoci. Analele Banatului, 2, fasc. 3 iulie—dec. 1929, p. 9—11
- • • Nomenclatura străzilor din Timișoara. Istoricul și sensul numirilor. Monitorul municipiului Timișoara nr. 20, 1932, p. 224—225; nr. 30, 1932; nr. 31, 1932; nr. 32, 1932; nr. 33, 1932; nr. 34, 1932; nr. 36, 1932; nr. 1, 1933; nr. 2, 1933; nr. 3, 1933; nr. 4, 1933; nr. 5, 1933; nr. 6, 1933; nr. 7, 1933; nr. 8, 1933; nr. 9, 1933; nr. 10, 1933
- OSUB**, Celătea Timișorii. Drapelul roșu, 1958, nr. 4065, 19 ian., p. 2
- OSUB**, Unele din vechile monumente ale orașului Timișoara. Drapelul roșu, 1958, nr. 4054, 5 ian., p. 4
- POP, SIMION**, Ave castrum Temestensis. Gazeta literară, nr. 39 (778) 28 sept. 1967, Ip. 1
- • • Postelnicu, G., Asediul și cucerirea cetății Timișoara în 1716. Banatul. Revista ilustrată, 1, nr. 3, martie 1926, p. 20—32
- POSTELNICU G.**, Descrierea Timișoarei de către un călător turc din veacul al XVII-lea. Analele Banatului, 1, nr. 1, 1928, p. 67—64. Descrierea Timișoarei la anul 1660 de către vestitul călător turc Evlia Celebi.
- POSTELNICU, GHEORGHE**, Barătuș — Banatul — Muzeul bănățean. Note și însemnări istorice. Analele Banatului, nr. 1, 1928, p. 80—84
- POSTELNICU, GEORGE**, Dinicu Golescu în Banat. Analele Banatului, 1, nr. 1, 1928, p. 75—79
- POSTELNICU, G.**, Timișoara în sec. XVIII. Note și însemnări istorice. Banatul. Revista ilustrată 1, nr. 4, aprilie 1926, p. 34—41
- POSTELNICU, G.**, Originea orașului Timișoara. În: Analele Banatului, 1931, fasc. 9, p. 189—194
- POSTELNICU, G.**, Originea orașului Timișoara. Buletinul Municipiului Timișoara, nr. 1, 1941, p. 35—37
- SERAFIN, EGUMENUL**, Un călător turc prin Banat în veacul al XVII-lea. Banatul, Revista culturală socială, economică, 3, nr. 1, ian. 1928, p. 6—16; nr. 2—3, 1928
- SILVESTRU, RAFIROIU**, Centrul civic al Timișoarei. Buletinul Municipiului Timișoara, nr. 1, 1941, p. 30—33
- SIMU, TRAIAN**, Drumuri și cetăți române în Banat, Cernina-Timișoara, 1, nr. 4—5, sept.-oct. 1923, p. 63—77
- • • Situația demografică a municipiului Timișoara în anul 1939, nr. 2, 1940, p. 20—22. • • •
- • • Stema municipiului Timișoara. Buletinul municipiului Timișoara, 31, 1936, p. 233
- STOIA-UDREA, ION**, Lista contribuabililor din Timișoara din 1754. În „Studii și doc. bănățene” 1, 2, 1942.
- SUCIU, ADRIAN**, Castelul Huniade, Banatul. Revista culturală, 2, nr. 7—8, 1927, p. 46—48
- SUCIU, ADRIAN**, Trecutul Timișoarei, Țara-Timișoara, 1, nr. 1, 23 sept. 1932, p. 1
- SOTROPĂ, VALERIU**, Dr. Nicolae Ilieșiu și „Monografia Timișoarei. Revista Institutului social Banat-Crișana. Buletin istoric. 12, nov.-dec. 1943, p. 435—439
- TOPLICEANU, TRAIAN**, Două documente despre Dimitrie Stoilăscu Petrovici, vicarul român al Episcopiei ortodoxe din Timișoara în 1848. Luceafărul, 1, nr. 1, 1935, p. 181—185
- • • Timișoara în secolul al 16-lea. Drapelul roșu, nr. 3670, 7 oct. 1956, p. 2
- TOMICIU, NICOLAE**, În castelul Huniazilor. Luceafărul, 5, seria II, nr. 7, iulie-sept. 1939, p. 45—53
- TOTOIU, I.**, Contribuții la problema stăpânirii turcești în Banat și Crișana. Studiul revistă de istorie, 13 nr. 1, 1960, p. 5—36
- WOLF, IOAN**, Organizarea școlilor bănățene în anii 1770—1800 și activitatea pedagogului Teodor I. Iancovici, 96 p.

FRANZ LIEBHARD LA 70 DE ANI

Distinsul scriitor timișorean de limbă germană, FRANZ LIEBHARD, a împlinit șapte decenii de viață.

Sintem deopotrivă fericiți, cititori și colegi ai marelui scriitor, să aducem la acest jubileu gândurile și sentimentele noastre de elevată prețuire poetului și omului de aleasă cultură care, timp de peste o jumătate de veac, s-a dăruit cu generozitate omului, marilor sale aspirații, dimensiunilor sale interioare.

Sărbătoarea aceasta nu este numai o închinare adusă maestrului Franz Liebhard, ea este, în același timp, o sărbătoare a tuturor literaților și oamenilor de cultură din orașul nostru, o sărbătoare a literaturii noastre, a culturii noi a României socialiste, pentru că profilul scriitorului septuagenar se distinge, cu conture de lumină și adevăr, pe fundalul înstelat al valorilor spirituale de seamă ale patriei.

Poetul, și scriitorul în general, este, prin natura muncii sale, o ființă discretă. El trece aproape nevăzut printre noi, cu toate că antenele sale sînt orientate mereu și adînc în spațiile vaste ale timpului pe care îl trăiește și îl cîntă. El trece aproape nevăzut printre noi și gîndul i se împlinește în ceasuri de taină, și glasul i se aude, cu reverberații bogate, în conștiința timpului și-n inima însetată de frumusețe și adevăr a omului. El trece tăcut printre noi, cu poverile mereu augmentate ale gîndirii și ale simțirii sale, iar la rîspîntiile anilor îl așteaptă cei ce l-au citit și au crezut în slovele sale. Printre cei ce-l așteaptă acum, la sărbătoarea muncii sale revelate, ne aflăm și noi, cu o floare de recunoștință ruptă din inimă.

Franz Liebhard este unul din cei mai mari poeți de limbă germană de la noi și un mare poet român. Autorul „Cronicii săbești” este un mare poet contem-

poran în adevăratul sens al cuvântului, căci poezii cu adevărat mari nu pot exista în afara timpului lor. Franz Liebhard este unul din scriitorii care au pus piatra unghiulară a scrisului nou de limbă germană în patria noastră. Domnia sa a venit în întâmpinarea vremii noi de după Eliberare cu conștiința scriitorului care își slujește, prin arta și activitatea sa cetățenească, poporul ridicat sub flamura Partidului Comunist Român, să-și împlinească marele destin. În poezia „Spre gloria ta, Patrie“, poetul înalță un imn vibrant patriei noastre noi :

„Tu, patrie, ești casa în care locuiesc eu cu ai mei,
o casă, obișnuită, ca multe altele...”

... „Tu ești halele de mașini, podurile uriașe și, în
mijlocul
tăcerii pădurilor tale, tu porți un lac care nu va seca
niciodată,

lacul argintiu al zilelor acestea splendide,
care-ți sînt destinate pe veci, patria mea !

Scriitor antifascist, dăruit, cu inima și harfele sale, patriei noastre noi, timpului însoțit pe care-l trăim, Franz Liebhard a fost și este o pildă de conștiință artistică. Poezia sa este de un lirism grav, cu profunde înfelesuri filozofice, iar arta sa, desăvîrșită prin ani, este de o răscolitoare frumusețe. Remarcabil cunoscător al trecutului mai îndepărtat și mai apropiat al orașului și al finutului nostru, maestrul Franz Liebhard a înfăptuit profunde imagini antitetice, extrăgînd, pentru cititor, acele înfelesuri revelatoare pentru vremea noastră și acele acorduri inefabile de laudă a timpului și a patriei socialiste. Opera sa lirică se constituie, după expresia scriitorului Andrei A. Lilliu, ca o „vastă scenă a conștiinței“. Este cu totul grăitor, în acest sens, amplul ciclu intitulat Von den grossen Veränderungen (Despre marile transformări) închinat omului vremii noastre.

Pentru scriitorii timișoreni, români, maghiari, germani și sîrbi, care muncesc laolaltă, înfrățiți și mistuiți de dorința de a da poporului nostru opere autentice și durabile, această zi are o deosebită semnificație. Sîntem mîndri că scriem și visăm alături de distinsul nostru contemporan, că opera sa se împlinește și se desăvîrșește în această cetate. Activitatea prodigioasă a lui Franz Liebhard este un splendid exemplu pentru generațiile tinere de scriitori. Un exemplu de dăruire cu dragoste și responsabilitate dezvoltării literaturii noastre, un exemplu de muncă, de modestie, de colegialitate. Un mare exemplu de artă.

ANGHEL DUMBRĂVEANU

CU PULSUL VREMII

Odată ce-ai trecut vîrsta de șaptezeci, nu prea e un lucru de mirare dacă te uîți în jurul tău căutînd parcă un sprijin, care să dea finutei mai multă siguranță și înțelepciuni tescuite de oameni vîrstnici în amurgul vieții lor. Dibuînd astfel, am răsfoit Convorbirile lui Eckermann cu Goethe, acest nesecat tezaur al cugetărilor mature. Într-un loc am găsit această maximă: „Nu trebuie să iei cu tine în bătrînețe greșelile tinereții, fiindcă bătrînețea își aduce propriile sale greșeli.”

Desigur dv. cunoașteți cu toții acest obicei de proveniență mic burgheză — și oare unde nu ne întîlnim cu obiceiurile mic burgheze? — de-a muștra tinerii, care dau prima lor luptă cu viața: „În loc să scrii poezii, mai bine te-ai ocupa de înalta artă a matematicii.” Ei bine, de această greșeală a tinerețelor mele, de-a scrie poezie și de a mă ocupa în general mai mult de literatură, n-am reușit să mă debarasez nici la bătrînețe, în poșida tuturor avertismentelor rostite de Goethe. Acesteia i se mai adaugă și defectele proprii ale vîrstei: în loc să mă las pătruns, așa cum o cere atmosfera unei tihnite despărțiri de la cele lumești, de o mare liniște lăuntrică, port în mine furtuni; o frază frumos și inteligent construită, înzestrată cu epitele potrivite, mă entuziasmează; priveliștea unui tablou, în care pictorul și-a filtrat parcă singele inimii, mă face să simt ciudate fulgerări; demonstrarea unor lucruri fără sens, îmi trezește minia, le refuz cu toată asprimea. O vîrstă a neliniștii deci așa pe la șaptezeci?

Apoi mai există în structura psihică, în adîncul ei cel mai lăuntric un sentiment, despre care în acest moment al autoexaminării va trebui să vorbesc mai detaliat — mai cu seamă pentru că, în contrast cu fenomenele enumerate mai înainte care în marea lor majoritate au un caracter individual, acesta e mult mai cuprinzător, nu prin felul său de prezentare exterioară, ci prin esența sa, prin însemnătatea sa mai profundă și adevărată. Să-l numesc pe șleau, e vorba de o mîndrie, firește nu despre o mîndrie de factură personală, ci despre o mîndria atașamentului, a apartenenței, a colectivității. E mîndria, s-o poți numi a ta pe această netraductibilă în românește „Heimat“, mîndria de-a fi acasă aci, în Timișoara noastră, în Banatul nostru, în România noastră. Să fii legat de oameni, pătrunși de aceeași mîndrie, la care poți simți întotdeauna o inaripată pulsare a dragostei și a atașamentului, ori de cîte ori aud cuvintele Timișoara, Banat, România. Mîndru — de ce oare? Mîndru de cei șaptesute de ani ai Timișorii, mîndru

de zicala întărită în decursul agitatului său trecut și dovedită nu mai puțin în acest prezent extraordinar de activ: „Banatu-i fruncea!“; mîndru în sfîrșit de cea care ne cuprinde pe toți, ne ocrotește pe toți, dîndu-ne tuturor rostul vieții, incluzîndu-ne pe toți într-un ritm al vieții animator — România noastră, România noastră socialistă.

Permiteți-i unui fiu îmbătrînit — dar care speră să nu se și resemneze prea curînd — al acestui oraș, să vă destînuiască, ce îl leagă indisolubil, în afară actului de naștere, de zidurile lui, de ceea ce a fost, de ceea ce e pe cale să devină, de viața sa, cu destinele sale sumbre sau senine.

De cîte ori nu puteai auzi și nu arareori cu un pronunțat ton de dispreț: „Ce, Timișoara! Un oraș fără monumente istorice, un oraș fără un profil spiritual propriu!“ Cum l-a văzut oare acum 130 de ani „Peregrinul transilvan“ Ion Codru Drăgușanu, care într-o scrisoare din Viena adresată unui prieten de-acasă raportează „Timișoara e foarte frumoasă, ca un pahar“, o descrie el, și înalță astfel un monument acestui oraș, căruia ne simțim și astăzi obligați. Această comunitate așa-zisă „fără monumente“, a prezentat-o publicului universal chiar marele Schiller în „Tabăra lui Wallenstein“, iar un alt spirit de frunte al aceluiași secol, Voltaire, a demonstrat, folosind numele orașului nostru, ad absurdum poșta războinică a lui Frederic, regele Prusiei. Trebuie să-l mai citez oare și pe austriacul Grillparzer, care ținut cu săgețile ironiei sale pe cei conservatori, amintind bătălia Timișoarei, sau poate pe acela atît de actual prin romanul său „Căldătoria spre lună“, Jules Verne, care scria despre eroul principal al romanului său „Castelul din Carpați“ că ar fi frecventat școala normală de renume universal din Timișoara? Și, oare nu e un monument, care te silește de-a dreptul să cugești, ceea ce Camil Petrescu, care ca tînr profesor după primul război mondial, s-a apropiat atît de mult de Timișoara, a scris scurt timp înaintea morții sale, animat de vechi amintiri: „Timișoara nu are nevoie să fie prezentată!“ De dragul acestor monumente, cu care nu se pot mîndri multe orașe, putem să prețuim Timișoara mai mult decît dacă ar fi împodobită cu oricît de multe monumente înălțate din bronz sau piatră.

Cel mai prețios dintre toate monumentele, atît cele scrise cît și cele cioplite, este frăția tradițională a celor patru limbi, crescută în evoluția istorică și dezvoltată în mod conștient în epoca noastră: a limbii aceluia Muncia, primar român de la Marea Palancă, care, primejduindu-și viața, i-a adus prințului Eugen de Savoya vești din cetatea asediată, și a limbii primarului Johann Nepomuk Preyer, care în 1849 a înfruntat reacțiunea militară, și a limbii poetului Kiss József, care ani de zile a fost aci în serviciu, și care pe o bancă veche în aleea din Iosefin, inspirat de monumentul comemorativ apropiat de locul unde a fost executat conducătorul țărănilor răsculați, a scris poezia sa despre Doja, și a limbii aceluia Dositei Obradovici, care a lucrat în Fabrică ca ucenic tăbăcar și care era destinat ca mai tîrziu să devină creatorul limbii literare sîrbești.

Vreau să mă declar, cu această ocazie, adept al acestui fenomen minunat, al frăției acestor patru limbi, conștient fiind că toți cei care

tiăm aci sintem pătrunși de același sentiment. Este o realitate și un mod de viață în care se reflectă relațiile profund prietenești, în tot ce este esențial, dintre oamenii cu limbi diferite din Timișoara și din Banat. Această stare de fapt atât de firească, proprie Banatului, datînd din vremi străvechi, se continuă astăzi pe un plan înfinit superior și se integrează în mod organic în atmosfera întregii țări de înfrățire dintre români și naționalitățile conlocuitoare. Pentru această realizare de o înaltă însemnătate istorică, politică și culturală prin desăvîrșirea ei, îi mulțumim constructorului prezentului și viitorului nostru, Partidului Comunist Român, al cărui purtător de cuvînt, tovarășul Nicolae Ceaușescu a anunțat recent, cu ocazia consfătuirii internaționale a partidelor comuniste și muncitorești de la Moscova, că patria noastră va intra într-un timp foarte apropiat în rîndul țărilor cele mai înaintate din punct de vedere material și cultural.

Vă rog să mă credeți: simt o profundă nevoie dictată de rațiune și de suflet, de-a face această mărturisire: pentru cei care scriu cu degetul pe pulsul vremii, nu există în sistemul actual al coordonatelor progresului social, o revoluție tehnică, construcție economică colectivă, gîndire umanistă și ideologie dialectică nici un alt fundal decît cel mai sus arătat și nici o altă climă într-adevăr pătrunsă de impulsuri creatoare, decît cea a înfrățirii, a atașamentului tuturor oamenilor muncii față de această țară a noastră, mîndră și frumoasă.

Chiar dacă folosim dicționare diferite, chiar dacă compunem, declinăm și conjugăm în mod diferit cuvintele, asta nu va schimba nici odată faptul că nimeni și nimic nu ne va putea despărți. Sintem strîns înfrății pe un drum comun care a început undeva în secolul al opt-sprezecelea cu acel Johann Friedel din Timișoara, care, pătruns de spiritul josefinian al iluminismului și al toleranței în „Scrisorile din Viena către un prieten din Berlin” condamnă aspru subjugarea românilor din Banat de către administrația reacționară împărătească. Acest drum comun duce de la Arthur Schott, prietenul lui Lenau, care a tradus „Basmе valahe” în limba germană, la directorul de teatru Theodor Müller, care acum 140 de ani s-a numit directorul scenelor unite din Timișoara, Sibiu și București, cu optzeci de ani înaintea Unirii celei mari! Trece de la Vinzenz Fischer, tăcătusul originar din Reșița, un autodidact, mai întii joietonist al ziarului „Neue Temesvarer Zeitung”, care și-a închinat întreaga viață tălmăcirii poeziei românești în limba germană; la acei bărbați de o înaltă spiritualitate care în frunte cu Manguica, Broșteanu și Corneliu Diaconovici s-au strîns în jurul publicației „Romänische Revue”, și pe lângă mult iubita lor limba română maternă au scris într-o germană literară la cel mai înalt nivel al timpului respectiv; și la Emilia Lungu-Puhallo, cu manuscrisele ei în limba română și germană. Aceasta este o linie de evoluție, în prezent reprezentată prin activitatea bilingvă a prietenului meu Andrei A. Lillin, căruia îi datorez numeroase imbolduri și stimuldri, cit și prin cuprinzătoarea operă de traducător a vechiului meu camarad Franyó Zoltán, de care sint legat încă de pe timpurile unei revoluții literare apuse și care cu condeiul său de poet activează și astăzi neobosit pentru înfelegerea între popoare.

Aceasta ar rămâne o încercare fragmentară a deșinirii domeniilor de interes și înțelegere reciprocă, dacă n-am ține seama de faptul că această Timișoara, acest Banat reprezintă un adevărat simbol al unei întâlniri literare a patru limbi, care se intersectează și se înfrățesc pentru a se fecunda reciproc, aprofundându-și fiecare intensitatea.

În acest sens, sîntem prieteni, înrudiți prin spirit, noi scriitori români și germani, maghiari și sîrbi, formăm o unitate. Această unitate vrem s-o ocrotim și s-o îngrijim ca pe o grădină îmbelșugată a frumosului, credinței optimiste și a solidarității umane.

Fructele sale sînt o demonstrație în fața lumii, înfățișînd marea minune socială și culturală România contemporană o minune aparte, din care glăsuiește în auzul tuturor o mărturie care nu se va stinge niciodată!

Iunie 1969.

FRANZ LIEBHARD

PETRU SFETCA

---

20 IULIE 1969

*Toate cugetele
pe oăile de argint
ale Orionului!*

Osană!
*Și să rămână sfânt
ce e sfânt
în rana din lumea tainelor.*

*Surprins din lăuntru
de virtuțile fertilizate,
în limba lui care știe
să rostească tăcere,
Zeul din noi se desăvârșește.*

DIM. RACHICI

COPACII ȘI VINTUL

*Cînd vîntul bate dinspre nord,
ei pot să plîngă plecarea cocorilor.*

*Cînd vîntul bate dispre sud,
ei pot spune de primăvară.*

*Cînd vîntul tace-n amiază,
ei pot săruta tălpile soarelui.*

*Cînd vîntul îi smulge și-i aruncă-n mare,
sămînța lor poate umple pămîntul...*

SENTIMENTALA

*Așezi zăpada-n pleoape,
de la stînga la dreapta,
aproape un cerc,
pare simplu, pare tîrziu,
și-e sufletul
anume foarte jos,
ca la o nuntă,
cu straie de cuarț alb,
pînă cînd
începe să se prelingă apa
de-a lungul pereților,
de-a lungul cuvintelor,
de-a lungul somnului.*

COLONIILE TIMPULUI

*Timpul se dilată în fiecare fîntînă
Și mai ales în pămîntul primordial
În care-au fost înveliți morții.
La ospăț de sori albaștri
Plînsul nostru primitiv
Ca un con de lumină
Într-un somn rival de vioare,
Simultan să rămîndă cu timpul
Presupus apei într-o apăsare,
Cu jumătatea mea de obraz și de gînd
Credeam că știu cum se arată
Timpul — Atlas
Sub sfera lui orată,
Spre care obstacole de fum verde
Mă simțeam ascendent și trecînd
Spre atol de zăpadă încinsă.
La poalele de gresie consacrate
Flăcări înjunghie văzduhul —
Timp curb în toate apele neapărate,
Coloniile Timpului în oasele morților,
Vinătoarea luminii premature
a munților.
Durere românească împrăștiată-n fluier,
Cîntece sonor ciopîrțite — vorbele răniților,
Lărgime egală a singelui,
Desmierdare iute a furiei
Și pretutîndeni Timpul
Ce se dilată în fiecare fîntînă
Și mai ales în pămîntul primordial
În care ne simțim morții.*

O NOUĂ DIMENSIUNE A EXPERIENȚELOR UMANE

Zborurile Apollo 11 și Luna 15

■ ANDREI A. LILLIN

„Părăsind Terra, leagănul său tradițional, și pătrunzind tot mai adinc în enigmele universului, omul își lărgeste în mod incalculabil orizontul de gândire și înțelegere. Demonstrând inființarea și materialitatea lumii, el își dă seama tot mai bine de caracterul nelimitat al cunoașterii, se simte îndemnat să-și lumineze tot mai mult mintea, să pășască mai curajos înainte spre descoperiri și adevăruri noi”.

NICOLAE CEAUȘESCU: Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român la Congresul X, ținut în 6 august 1966.

Punând în joc intuiție și gândire, inspirație și judecată, spiritul uman s-a străduit de prin veacuri să pună ordine în fenomenele aparent învălmășite ale realității, să le sorteze pe categorii și genuri, să le descrie în formule și noțiuni de la global la amănunt, de la universal la particular. Realitatea lumii obiective se transformă în felul acesta, treptat-treptat, într-o construcție intelectuală și matematică de uimitoare precizie.

Zborul celor două cosmonave, Apollo 11 și Luna 15 din iulie — prima cu oameni la bord, a doua complet automatizată — ca și a sondelor lansate spre Venus și Marte reprezintă deocamdată incununarea acestor străduințe, iar cele 21 ore, 36 minute și 41 secunde ale lui Neil Armstrong și Edwin Aldrin pe lună au fost o dovadă vie că rațiunea nobilă și clară poate avea întâietate față de pasiunile meschine ale omului, singele rece poate folosi la altceva decât la îndeplinirea unor acte redutabile și disciplina de fier a unui grup mare de oameni este posibil a fi aservită în întregime cunoașterii și cuceririi pașnice a progresului.

De la început pînă la sfîrșit, misiunea Apollo 11 a decurs cu precizie aproape absolută după un orar proiectat și programat cu săptămîni și luni înainte de lansare. Mici dereglări, ce e drept, au avut loc. Astfel, racheta Saturn 5 a fost pusă în acțiune la Kennedy Space Center cu o întîrziere de 724 milisecunde. La prima vedere, amănuntul acesta pare fără importanță. Sintem totuși siguri că el va fi luat în seamă de o istorie analitică a tehnicii umane, iar pe marginea lui se vor putea schița teorii nu mai puțin interesante decît cele semnate de Lefèvre des Noëttes cu privire la cîrma mobilă scandinavă (gouvernail d'étambot), fără de care corăbiile lui Columb n-ar fi putut înfrunta largul mării spre a căuta calea cea mai scurtă spre Indiile mult rîvnite de regii prea catolici spanioli.

Aselenizarea LEM-ului Eagle a declanșat o febră vie în toate colțurile lumii și în toate sectoarele vieții contemporane. N-au lipsit nici

unele manifestări tipic pragmatice. Astfel o fabrică de ceasuri din Elveția a anunțat imediat a doua zi pe pagini întregi în presa apuseană că ceasurile fabricate de ea au ajuns primele pe lună. Nu mai puțin întreprinzătoare, o firmă de clipsuri din Paris își propaga cu aceeași risipă de hirtie o medalie ad hoc lansată, reprezentând relieful lunii pe care a fost incastrat un rubin, marcând alunizarea LEM-ului. Dar în timp ce asemenea manifestări, tipice pentru disputa subterană între cele două tendințe economice opuse în sinul capitalismului contemporan, a lui „profitable perpetuity“ și a lui „development trust“, au izbutit doar să tinctureze momentul istoric cu oarecare pitoresc, pe plan organizatoric al vieții economice imperialiste s-a putut înregistra o creștere în pas grăbit a recrutării cadrelor de informatică de toate gradele.

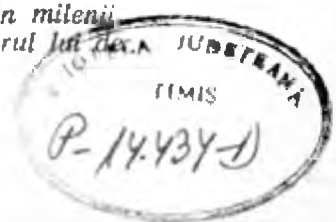
Este fapt de experiență curentă că mecanica a fost și rămâne o știință experimentală ce nu poate fi construită a priori. Încă și astăzi, în plină matematizare a fizicii, ea operează cu un cit de fizică pură care ca atare are un caracter pur experimental. În condițiile acestea orice reușită de talia zborului Apollo 11 și Luna 15 însemnează și pentru fizicienii spațiului cosmic un avânt și o bucurie a înălțării. S-a dovedit în felul acesta în mod definitiv că o trecere vremelnică peste forța gravitațională nu este și nu trebuie să fie neapărat un simbol al morții. Cite nu decurg astfel de aci pentru toate ramurile științei, pentru elică, estetică și arte? Deconcertantă, revelația aselenizării omului nu poate fi decît pentru spiritele lașe și leneșe, pe care clipele cu adevărat tragice din istoria omenirii din ultima jumătate de veac n-au avut darul să le trezească din dezabuzarea și platitudinea lor evident iremediabile. Dimpotrivă, cei cu cugetul geometric și vertical pot fi mîndri de a fi fost martori în numai un sfert de secol la două din cele mai de seamă cuceriri de la inventarea focului : desintegrarea dirijată a atomului și învingerea gravitației pe plan cosmic. Mai ales că ambele cuceriri se cer imperios puse în serviciul evoluției pașnice a omenirii. Căci dacă e fapt, precum subliniază Salvador Dali în declarația sa după aselenizarea LEM-ului Eagle, că în clipa în care, în istoria omenirii, s-a atins în domeniul relațiilor politice unul din punctele cele mai derutante și umilitoare, s-a atins și punctul cel mai înalt al tehnicii, greșit și steril ar fi să trăim această coincidență ca un argument dezarmant, creator mai degrabă al unui gol interior decît al unui foc lăuntric care să îndrume omenirea spre un viitor mai bun, pentru înfăptuirea căruia să se angajeze absolut întregul potențial constructiv existent. Sau în formula sinceră și convingătoare a Indirei Ghandi : „Să îndreptăm puterea omului, capabilă să se înalțe fizic pînă la stele, spre întărirea legăturilor de pace și frăție pe pămînt“.

☆

Dacă aselenizarea lui Neil Armstrong și Edwin Aldrin înseamnă înfăptuirea unui vechi vis al umanității, literatura — marea depozitară a tuturor experiențelor umane înălțate prin intermediul limbii la rang de valoare artistică — a participat din vechime la conturarea și precizarea acestui vis.

Motivul călătoriei în lună este cunoscut omului de prin milenii. Pagini pline de avînt ale imaginației au fost brodate în jurul lui

ORIZONT

Lucian de Samosata și Plutarh, iar mai aproape de noi, de Cyrano de Bergerac, Fontenelle, Voltaire, Bürger și Jules Verne, spre a limita enumerarea, deocamdată, numai la ei. Impresionați din zorile omenirii de astrul palid al nopții, mereu altul, dar cu reveniri ciclice care le-au sugerat un prim sistem de reperuri durabile în timp și spațiu, spiritele cugetătoare au încercat totdeauna o vie curiozitate față de realitatea intimă a astrului, înfierbîntîndu-se în numeroase ipoteze și fabulații care mai de care mai tainice și mai aventuroase.

Nu vom încerca aici o excursiune în perioada ginecocratică a preistoriei, cînd astrul palid al nopții a fost asimilat pe meleagurile Mării Mediterane pentru întiași dată cu ideea Zeiței Fecioare — asimilare din care, după o lungă evoluție, s-a cristalizat chipul plin de grație al zeiței Diana. Ceea ce interesează aici, este cultul italic al zeiței, atestat pentru crîngurile de la Aricia și Corne din apropiere de Tusculum, și de pe Aventin, unde populația acelor locuri îi sărbătorea cultul din timpuri străvechi după ritualuri pline de poezie. Astfel, bundoară, dacă pe marginile lacului de la Aricia, supranumit „speculum Dianae”: „ogînda Dianei”, se organizau „călătorii” — obicei din care ulterior s-au dezvoltat jocurile în arenă imaginată și ea ca un lac. Să amintim că și Coliseul din Roma a fost clădit pe locul unui iaz (stagna) din jostele grădini ale împăratului Nero; arena, în formă de elipsă, se află în chiar centrul Romei antice. Nu putem preciza momentul istoric în care practica acestor călătorii a ieșit în stradă, cu carele navale, în jurul cărora mulțimea tălăzuia asemenea valurilor agitate ale mării, știm însă că originea termenului „carnaval” se trage de aici și cu el veselie exuberantă a omului care se află la un început de an nou, serbat de popoarele din jurul Mării Mediterane spre sfîrșitul lui Februarie.

La Roma, templul zeiței de pe Aventin a devenit cu trecerea anilor și templul sclavilor, fapt pentru care ulterior, după mărturia lui Plutarh, s-a creat explicația realist-hazlie că Diana, zeița vînătoarei de cerbi, este totodată și patroana sclavilor evadați, „a celeritate cerbi”: „de repeziciunea cerbilor”. În timpul imperiului, cultul Zeiței Fecioare s-a extins asupra tuturor teritoriilor stăpînite de romani. Într-o administrație ordonată cu legi și forme, cultul Dianei a introdus în felul acestu un complex întreg de stări afective a căror secunditate pentru toate clasele sociale și de prețutîndeni unde s-a îndîlțat biruitoare acvila romană, a fost destul de sesizabilă. Totodată, cultul zeiței a luat forme din cele mai variate, ea fiind identificată rînd pe rînd cu o seamă de zeițe locale înrudite, trecîndu-se asupra ei reprezentări și atribute noi. Bundoară, pentru plastica romană a devenit în curînd canonic pentru felul de a-i concepe statuia chipul Artemidei din Ephes. Nu mai mică a fost însă influența cultului zeiței Hekate, care de la un moment dat chiar a fost confundată cu ea, sau al zeiței Arduina din țara Galilor — sincretisme și substituții din care s-au născut numeroase culte populare ce au lăsat urme în credințele și practicile popoarelor pînd astăzi. În felul acesta, încă și în zilele noastre, pe Valea Almașului, ea călduște după verbul îndurerat din melopeele bocitoarelor ca Gia Sogomia (din sudslav. Diva Samodiva care continuă Diana, zeița principală a Traciei de vest) pașii căldătorului pe drumul cel fără întoarcere.

Călătoria în lună, ca motiv literar, cât ne este posibil să stabilim, este dinamizată nu din dorința omului de a rupe contactul normei cu lumea și care astfel intensifică fenomenul individuației pînă la paroxism, ci dintr-un sentiment armonic de împlinire nouă, în care ființa umană niciodată nu ajunge la un sentiment al singurătății și al izolării. Încă la Lucian de Samosata sau la Cyrano de Bergerac motivul se inspiră dintr-o receptivitate generoasă pentru viață, dintr-un elan deschis și primitor pentru seducțiile și pitorescul explorării, iar dacă în condițiile tehnice imaginate de ei călătoria în lună se obiectivează ca o stare de iluzie în care viața își neagă și își transcende antinomiile, faptul nu este mai puțin semnificativ pentru acea stare de entuziasm creator, în anticipațiile căruia contradicțiile, ireparabilul, fatalitatea și iremediabilul momentului istoric dispar, făcînd loc unui fel de viațuire sublimată.

În tratarea motivului de către Cyrano de Bergerac (1616—1655) ne întîmpină personanța spiritului galic, înclinat spre satiră, nu însă fără ca printre giumbușlucurile fantasmagoriei burlești să nu răzbată cîteva viguroase apeluri la rațiune și progres. După numai jumătate de secol, Bernard le Bovier de Fontenelle (1657—1757) studiază cu conștiinciozitatea omului modern teoriile lui Galilei și Copernic, formulînd în lucrarea sa *Entretiens sur la pluralité des mondes* (1686), pe baza calculului și reflecției, cîteva din atributele constitutive cu care fizica cerului instelat a operat în tot decursul secolului luminilor. În condițiile acestea, motivul călătoriei în lună nu mai apare în tălmăcirea lui Fontenelle ca un element de irealitate și fantezie. Avîntarea spre discreția lumii stelare se naște dintr-o dorință ușor camuștată de cunoaștere prin pătrunderea spiritului critic în regiuni spațiale, rezervate pînă atunci exclusiv fideismului celor umili ca și dogmelor sacrosante ale bisericii.

Dacă în viziunea lui Cyrano de Bergerac intră în calculele călătoriei în lună pentru întîiași dată puterea de propulsie a rachetelor — „așezate șase cîte șase în mai multe etaje” —, în povestea plină de avînt juntezist a Baronului Minciună, pe care Gottfried August Bürger (1747—1794) o publică în 1786, folosindu-se de un model mai vechi în limba engleză a lui Rudolf Erich Raspe, legătura între pămînt și lună dimpotrivă se face mai simplu și anume, cu ajutorul lujerului miraculos al unei șasole turcești. Derogarea aceasta de la caracterul științific cu care motivul a fost investit întrucîtva definitiv de predecesorul francez nu este însă nici ea întîmplătoare. În timpul lucrului la cartea sa, Gottfried August Bürger a fost asistat de marele fizician Georg Christoph Lichtenberg (1742—1799), cunoscut pentru causticitatea cu care combătea cultul entuziast al geniului prin care poezii din mișcarea Sturm und Drang, inspirați de o seamă de teze estetice și sociale formulate în prealabil de J. J. Rousseau, au încercat să înnoiască viața literară germană. În condițiile acestea, șasolea miraculoasă a baronului Mînchhausen, care tot crește pînă ce se agață de cornul lunii, apare investită din partea unui critic al apelului „Retour-nons à la nature!” cu o valoare simbolică. Și nu mai puțin simbolice sînt și realitățile pe care Baronul Minciună le găsește în lună cu ocazia celei de a doua călătorii cu ajutorul unei corăbii, smulse din valurile

indrii de un vint năpraznic: toate în lună sînt supradimensionate în raport cu proporțiile lucrurilor de pe pămînt; ființelor de aspect uman le zice „ființe găltoare“ intrucît ele își pregătesc mîncărurile pe vatră dar le consumă ultrarapid, incorporîndu-le dintr-o bucată printr-o deschizătură în partea stîngă a trupului etc. Din prima călătorie a Baroului Minciună știm că pe lună totul este de o nuanță uniformă, argintie; determinismul este atît de puternic încît orice ființă cu aspect uman se naște de-a gata cu profesiunea ei; după moarte ele se descompun spontan într-un nor de fum care accelerat dispare de tot. Să mai adăugăm, în sfîrșit, că aceste ființe realizează tipul aristofanic al androgenului perfect care nu cunoaște iubirea nici chinurile iubirii, că ele se pot separa de capul și de ochii lor, plasîndu-le în spațiu ca sonde pentru a cerceta opinia publică etc. — evident, tot altele motive simbolice din arsenalul causticului G. Chr. Lichtenberg care-și expusese concepția despre originia tuturor certitudinilor în filozofie și știință în următorul aforism: „Cine studiază cu adevărat istoria filozofiei și a științelor naturale va găsi în curînd că cele mai mari descoperiri au fost efectuate de acei oameni care au luat drept probabile lucrurile pe care alții le-au declarat drept sigure“.

Incepînd din a doua jumătate a secolului XIX, problema zborului cosmic devine o problemă științifică. În felul acesta și motivul literar al călătoriilor în lună pierde treptat de la Jules Verne la H. G. Wells din fantasticul său originar, prelogie și mitic. S-ar putea vorbi chiar de raționalizarea crescîndă a motivului la acești autori, prin confruntarea sa treptată cu datele fizicii, biologiei, astronomiei și științelor sociale. În felul acesta, din mit primordial și motiv de basm, călătoria în lună devine o temă de bază a literaturii științifico-fantastice. Sau cu alte cuvînte, cu cit punctul de ajungere se apropie de noi pe cale rațională prin intermediul datelor reale ale interpretării științifice moderne a spațiului cosmic, motivul este smuls din curentele regresivului îndreptate de mentalitatea incomparabil mai naivă a secolelor trecute spre depărtarea inconceptibilă și indefinită a basmului, iar în locul lui Micromegas voltairian trece în cel mai inspirat moment selenautul român al lui H. H. Stahl.

Amplizarea cercetărilor spațiale întreprinse de U.R.S.S. și S.U.A. a dus nu numai la descoperiri prețioase în legătură cu numeroase fenomene ce se petrec în spațiul interplanetar, printre care existența centurilor de radiație din jurul pămîntului, interacțiunile dintre fluxurile de particule solare și ionosferă, existența gazului interplanetar și a vîntului solar etc., ci prin sporul continuu de cunoștințe noi cu privire la structura spațiului cosmic și al lunii s-au impus și o seamă de corecturi în privința unor fapte și teorii și chiar rehabilitări. Astfel ziarul New York Times a publicat recent o erată la un articol apărut în coloanile sale la 13 ianuarie 1920, în care fizicianul Robert H. Goddard era luat în deridere pentru faptul de a fi afirmat că o rachetă ar putea să funcționeze în vid. „Acest profesor Goddard — se susținea în articolul de acum 49 de ani — nu are habar despre relația acțiune-reacțiune. Se pare că îi lipsesc chiar cunoștințele de fizică ale unui licean“.

După zborul Apollo 11 redacția ziarului își exprimă regretul de a fi comis o nedreptate atât de flagrantă. 55

Nu mai puțin semnificative sînt ecourile pe care zborul lui Apollo 11 le-a stîrnit printre oamenii de artă și litere. S-a discutat și acum, se vede, inevitabila problemă, dacă prin cucerirea lunii de către om nu se va produce depoetizarea ei. Și, bineînțeles, în ciuda exaltării euforice a omenirii din momentul epocalei aselenizări, unii opinenți susțin că aceasta atrage după sine ireparabilul — magia multimilenară a lunii va avea să înregistreze în viitor în exuberanța activării, o diminuare tot mai pronunțată. Nu mai puțin s-au făcut auzite și câteva glasuri ponderate și realiste, capabile să prezinte problema sub un aspect de absolut bun simț.

„Personal sînt foarte uimit cum am fost și cu ocazia zborurilor precedente”, subliniază Michel Demuth într-un interviu acordat unui redactor al ziarului Combat. „Desigur, ceva mai uimit de data aceasta căci este vorba cu adevărat de o debarcare umană și nu de un zbor numai de robot. Este în sfîrșit primul pas și de acum toate speranțele sînt permise. Această aselenizare nu este bineînțeles un scop în sine. Satelitul nostru în fond nu este altceva decît un fel de cartier mîrginaș. De totdeauna de altfel, în literatura științifico-fantastică el a fost luat drept un cartier mîrginaș arid. Luna n-a fost concepută niciodată ca teatrul unor explorări stranii și nici ca un loc prea feeric. Ea i-a făcut pe poeți, ca obiect luminos, martor al îndrăgostiților etc., să viseze, dar luna n-a fost niciodată privită ca un nou pămînt ideal, o a doua Amazona sau un al doilea Eldorado. Acest rol, în literatura științifico-fantastică a revenit mai degrabă planetelor Marte și Venus (...). În orice caz, de pe urma cuceririi lunii de către om, amatorii de literatură științifico-fantastică nu vor avea de înregistrat nici o decepție. Noi am văzut-o totdeauna exact așa cum este ea, adică sub forma unui glob cenușiu, pustiu, fără viață, și ar trebui să ne întoarcem la epoca lui Jules Verne pentru a da de erori grosiere cu privire la posibilitățile de ședere ale omului pe satelitul nostru natural“.

Asemănător, într-un alt interviu luat poetului Alain Jouffroy, acesta spune : „Este ca și cum am cuceri o suburbie. Este prea aproape de noi. Este o imagine și un clișeu foarte cunoscut în literatură. Pe plan poetic, aceasta corespunde primei trepte a imaginației, sau primului nivel de la care pornind gîndirea poate începe să inventeze ceva. Dar din momentul în care apropierea și cucerirea lunii sînt posibile și realizabile, se întrezărește totodată că utopia nu este înafară de posibilitățile de realizare tehnică mai mult sau mai puțin apropiată și că există anumite lucruri încă de înfăptuit care ar fi trebuit să fie înfăptuite mai de mult. Din clipa în care Jules Verne a inventat sistemul care a permis accesul nostru în lună, cucerirea ei a fost pe planul gîndirii și înfăptuită, realizată...“.

Și în încheiere : „Vom vedea luna totdeauna de aceeași manieră. Ea va rămînea înscrisă mereu ca un punct deasupra noastră. Acest punct nu se va schimba. Americanii ar putea colora desigur luna în violet, dacă ar avea suficient simț poetic pentru aceasta...“.

După concepția lui Michel Demuth ca și a lui Alain Jouffroy nu există, prin urmare, culmi abisale în evoluția cunoașterii universale

care să transforme o cucerire tehnică într-un dezastru pentru estetică. Mai mult, evitând să reclame pentru arta contemporană ancorarea într-o regiune transcendentă a spiritului, ambii apreciază sub prispa criteriilor etice cucerirea palidului trabant al planetei noastre ca un imperativ adresat omului spre biruința definitivă a virtuții. Prin aceasta, ei nu se izolează în contemporaneitatea lor vesteuropeană. „Nu cred că putem afirma că cercetările asupra gândirii ar avea asupra umanității efecte mai bune decât cercetarea spațială“, susține similar economistul François Perroux, spre a continua: „Dacă am avea de ales pe de o parte să cucerim luna și pe de altă parte de a elimina cancerul, am putea formula o judecată în alternativă. Dar noi trăim într-un regim al riscului, al ipotezei, al pariului. Este un fapt istoric că ne aflăm în cosmos; nu văd pe ce anume s-ar putea sprijini filozofii spre a interzice cercetarea într-o anumită direcție sub pretextul că evoluția este mai puțin utilă decât în oricare altă“. Și în concluzie, amintind și de contribuția televiziunii: „Mișcarea iscată de cucerirea spațiului cosmic corespunde unei mondializări de o factură foarte particulară (...). Fiecare din cei 4 miliarde 400 de milioane de indivizi sînt compatrioții noștri, pot urmări evenimentul, încearcă ceva definibil ca emoție. Căci marele eveniment nu prezintă nimic supraralist ci se adevărește a fi o întreprindere umană care dovedește că omul este capabil să transforme mediul în sensul cel mai larg al termenului, cuprinzînd și cosmosul, spre a fi om în mai marea putere a cuvîntului. Aceasta este o modalitate foarte eficace a aventurii umane (...). Cosmonautul este tipul libertății perfecte de care vorbește Marcuse; el nu este omul monodimensional ci omul care se dezvoltă pe plan cosmic“.

Fără îndoială, momentul dramatic al aselenizării se va dovedi fecund și productiv pentru creația artistică de abia în lunile următoare. Jean Cayrol anunță de pe acum un roman „très lunaire, très luna-tique“ și el adaugă: „cred că oamenii ce-l vor citi vor fi mult și pe lună și, în același timp, și pe pămînt. Cuprînd în el toate evenimentele politice care se petrec sub ochii noștri, dar într-o manieră cosmică, spațială“. Și cu aere de doctrinar al modalității încercate de el: „Literatura pătrunde de acum în spațiul cosmic. Timpul fiind abolit pe pămînt, în ale scrisului se manifestă în mod real spațiul cosmic. De aici va rezulta un fel de aerizare extraordinară a literaturii actuale (...). Am avut noul roman; acum pornim spre o altă literatură. De altfel, termenul literatură este inexact. Ceea ce aș putea numi „underground“ la fel cum se vorbește și în cinematografie de „underground“ nu mai este literatură. Există mii de posibilități în literatura actuală. Este latura nostalgică a literaților în raport cu oamenii de știință, care se simt otrăviți din motivul că nu-i pot întrece, limbajul uman nefiînd decît un limbaj care își are limitele. În felul acesta, evident, toate inovațiile încercate tind să dea cărții o dimensiune nouă și gigantescă. În fond, acesta este lucrul cel mai important la ora actuală“.

AL. POPESCU-NEGURA

INTERIOR

*Peasornicul și-a oprit subit respirația
Și privește fix prin geamul aburit...
Orele din piept acum i-au murit,
Ca într-un pahar spart, vibrația.*

*Scaunele au rămas rezemate de părete,
Obosite de-atita greutate...
Florile stau cu frunțile plecate,
Și-ar vrea să strige că l-e sete*

*Aerul începe să fie amar...
Prin nări își pătrunde miros de chinină!...
Cărțile au început să miroasă a naftalină...
Nevăzut, timpul smulge zile din calendar.*

AUREL TURCUȘ

A P A

*Mereu mai sus, mereu mai jos
și iarăși la-nceput și iar,
sub aspru cer, și lunecos,
azi deltă, mâine estuar,
cu apa alungat de mal,
cu malul alungat de apă
arunc friul pe lund-n val,
în cer răsare o sireapă
    ce paște
    stele vii
    și moarte,
iar eu stăpînul ei și faur
pe spumă vreau să-i ridic staur.*

ORIZONT

TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE ÎN POEZIA TINERILOR

■ DAMIAN URECHE

1. De la clasic la modern și mirajul debutului

Vocile lirice care se aud astăzi tot mai pregnant în presa noastră literară, ori în volumele de poezii ale unor nume de puțin timp impuse auzului și hîrtiei tipărite, invită la o deosebită atenție, selecție și obiectivitate din partea criticii literare. Acest fenomen complex (abundența de nume sărînd zgomotos din anonimul în coloane impresionante spre poalele Olimpului), trebuie cercetat cu altă mai mult, cu cît se pare că cititorul modern se îndepărtează prudent de un anumit gen de poezie care se scrie azi, sub pretextul oarecum confuz că asemenea producții lirice devin la un moment dat inaccesibile ca formulă, ori laterale unei autentice trăiri. Nu știu dacă pe acest cititor trebuie să-l numim neapărat lector comod ori neavizat, ori dacă n-ar trebui mai acut stabilit procentul de accesibilitate necesar poeziei unor tineri care fără să li asimilat tot ce are încălecat de comori tradiția poetică, pornesc dintr-un punct hazardat și ajung la altul similar, ori pornesc din neunde și ajung nicăieri. Dacă nu de mult au încetat polemicele și inutilele comentarii cum că poezia trebuie scrisă în formă clasică, ori în vers liber, alb sau pestriț, apare de astă dată o altă falsă problemă, dacă poezia trebuie să opteze în creația sa pentru claritate ori pentru ermetism, dacă cititorul trebuie să urce singur pînă la tîrnul încălecat de sensuri imperceptibile ale creatorului, ori creatorul trebuie să coboare la nivelul mediu de recepție al cititorului său. Mie mi se pare că poezia e una singură, indiferent dacă e numită, în terminologie critică, existențială, clasică, onirică, orfică, romantică, suprarrealistă, de atmosferă, ori de idei, baladescă ori milică, poezie a violetei, ori a lirismului pur. Și mi se mai pare că însăși rampa de lansare a criticii literare contemporane funcționează defectuos, căutînd să impună nu știu pe ce criteții sateliți lirici care deja circulă pe orbita poeziei actuale, fără să ne bucare cu strălucirea pe care am fi așteptat-o de la ei.

Nichita Stănescu, poetul elegiilor speculative¹⁾, sau cel mai mare poet român în viață cum îl numea Fănuș Neagu într-un articol din „Luceafărul” pentru versul :

„Nenăscuții cîini latră pe nenăscuții oameni”, spune în „Elegia a șaptea”: *Trăiesc în numele frunzelor, am nerouri, / Schimb verdele pe galben și / mă las pierit de foamnă. / În numele pietrelor trăiesc și mă las / cubic bătut în drumuri, / cuterierate de rezezi mașini²⁾*. Iată, așadar, o ipostază a autorului, între multe altele, o integrare a eului liric în răbdătorul patos vegetal, cum într-un fel operează și Marin Sorescu (am legat copacii la ochi), un procedeu pe care poetul îl folosește cu multă patimă intelectuală, lăsînd rațiunea să se avînte în largi speculații de lexic, în asociații care procură o nedesmințită emoție estetică, dincolo de răceala voită a arhitecturii precis condusă de sonorități și încondeieri de expresii.

Parabola urmărită nu e scop în sine, ci abur al materiei poetice pedepsită să cînte.³⁾ *Spune, dacă și-aș săruta talpa piciorului, / Nu-i așa c-ai schiopăta puțin / De teamă / Să nu-mi strîbești sărutul ?*

1) Ion Gârcașu, *Prezențe poetice*, EPL, 1968, p. 158.

2) Nichita Stănescu, *II elegii*, EPL, 1966.

3) Nichita Stănescu, *O viziune a sentimentelor (Poem)*, EPL, 1969.

Dar, poetul care a parcurs, cel mai meticolos, teritoriul tradiției, asimilind în stihuri de perfectă clasicitate zbatările demiurgului modern, fără salturi spectaculoase, dar cu o tăcută și triumfătoare răbdare, exemplu pentru generația tânără, este Ștefan Augustin Doinaș. Niciodată, de la Argezi încoace, balada nu a cunoscut o mai puternică radiație cultă, elegia o mai discretă punere în emoție, versul o mai tulburătoare simetrie melodică de construcție și sens ca-n poezia lui Doinaș. Unii critici l-au acuzat de uscăciune, alții de un prea pronunțat ton trubaduresc, ori de o prea apăsată comentare analitică a ideilor, poetul însă rămîne el însuși neoromantic și neoclasic, rămîne Doinaș pînă la ultima vibrație a versurilor pe care le semnează-n presa literară, ori de la „Cartea mareelor”, la volumul selectiv „Ipostaze”, apărut în colecția „Albatros”. Uneori însă și pe cîmpul pe care noi îl luăm în dezbatere există sinuoase plecări spre un reper luminos, pentru că, dacă interpretăm dintr-un alt unghi fenomenul poetic, întreaga optică se schimbă. Să zicem că tradiția înseamnă ceea ce a fost ieri inovație, sau că inovația e tocmai continuarea modernă a tradiției, ori, mai explicit, inovația de azi e ceea ce se va numi mîine tradiție, atunci însă se simplifică un capăt al problemei iar celălalt se complică, intrînd riscant în umbră. Pe măsură ce se analizează productul liric al acestei generații, argumentația noastră, oricît ar fi de pregnantă, rămîne oricînd deschisă adăugirilor. Pentru că orice critic, oricît fier și simț al valorii ar avea, nu se hazardează în a fixa de pe acum ierarhii în constelația poeziei românești, deoarece fiecare an editorial ne oferă surprize în acest domeniu, elaborînd uneori mituri și consacărî, alteori egalîndu-le. Nu încerc aici să deschid pagina unor adevăruri, care și așa se cunosc. Dar iată că sentimentul unei intrări într-un labirint, nu mă părăsește, toluși, contemplînd ceea ce e astăzi poezia la noi. Nu neg faptul că există mari poeți pe acest tărîm al Miorîței, nu neg ceea ce are de pe acum o carte de vizită în ceea ce privește unele nume strălucind pe coperti și-n reviste, poale mai des decît au trebui. Și tocmai despre infanta lirică aș dori să vorbesc, despre acele semnături care insistă să se mențină ca prezență publicistică, fără acoperire în aurul autenticității, și, mai ales, fără acea diversificare de ton și nuanță care slărnește razele interesului nostru, gata să apună în descurajare. Celălaltă față a acestui pericol e împămîntenirea unor nume pe care eu nimic nu le mai pot mișca, chiar dacă de atunci a crescut mai înaltă iarba în jurul lor decît gloria cu care-i investise critica la un moment dat. Nu găsești un articol în care să nu fie citați Nichita Stănescu, Ilie Constantin, Ana Blandiana, Cezar Baltag, Grigore Hagiu, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, Ion Alexandru, Leonid Dimov, chiar dacă unii dintre ei se susțin doar prin paginile ce li se deschid exagerat de generos, ori prin prea desele apariții editoriale, în așa fel încît să rămîna sfîntații ostentativi ai linerei poeziei. Ați văzut vreodată vreun articol dedicat altor tineri poeți decît cei amintiți, sau vreo pană de critic îndreptată întîmplător și spre zonele lirice din celelalte părți ale țării? Dacă unli ar răspunde că foarte rar, eu aș zice că asemenea indelehniciiri sînt inexistente. Se mai ridică în ultimul timp niște voci precum Dan Laurențiu, Cezar Ivănescu, Virgil Mazilescu, Mircea Ivănescu, mai palide sau mai luminoase, oricum, critica s-a mulțumit să constate, fără prea multe diferențieri, că se mai simte și alt abur poetic decît cel ce se ridică, împins de trîmbițe, acum cîțiva ani spre înălțimile definitivei consacărî. Nedumerirea noastră crește cu cît ne îndreptăm spre descifrarea modului cum încearcă să se afirme cei înzestrați cu această flăcără vizibilă ori nu. Chiar dacă în ultimul timp numărul revistelor literare a crescut, păcat că nu și al editurilor, probabil că într-un viitor nu prea îndepărtat ne putem refraga afirmația, bătăile la poarta publicării rămîn de multe ori zadarnice. E adevărat că unele dintre talentele autentice triumfă pînă la urmă, dar altele, cu siguranță rămîn asfixiate de timiditate ori de primele sau repetatele eșecuri în ceea ce privește afirmarea. Pătrunde însă tot mai des în reviste un soi de poeți bine hrăniți cu toate literalurile, care oricînd sînt gata să scrie poezie sau proză, critică literară sau orice altceva, cu o dexteritate a scriiturii vecină cu „geniul”. Dacă-i scuturi însă puțin, observi că nici măcar nu și-au propus un crez estetic, ci așezați în fața unui examen de conștiință, acești rafinați conștrați ai noștri n-ar fi toluși în stare să-și dea viață pentru versul ori poemul pe care-l scriu. Dăruirea în arta lor e de condei, nu de suflet, ei nu se angajează, ei contemplă și constată, cu destul de sfîntă neutralitate, nu se aruncă în lupta deschisă pentru acel „ceva pentru care merită să pierzi o corabie”¹⁾, și ceea ce e mai dureros e că ei numesc toate acestea subtilitate, ori rafinare a limbajului. Inovația de care ei fac paradă, compusă din uscăciune și asociații hazardate de cuvinte, la o privire mai atentă, nu se arată a fi decît pură imitație pe care acești urmași lirzii ai lui André

Breton se încapăținează să o cultive încă pe malul Dîmboviței, al Someșului, ori al Begheului. E de neînțeles și avîntul criticii către asemenea produse lirice, încadrîndu-le cu superlative colorate în nu știu ce curent european de ultimă oră, dar de minimă rezistență în fața timpului⁴⁾. Alteori însă, dintr-un spirit sufletist exagerat, tot ce poartă etichetă de clasic, de tradițional, primește bilet de liberă trecere spre edituri și reviste, fără o analiză temeinică a cuantumului de originalitate, ori de epigonism ieftin, care prin anemie verbală a ajuns la saturație. Acestui epigonism al unei versificări facile după multiple tipare celebre îi opui cu dragă inimă formule ori creații lirice moderne chiar dacă mai încălțate ori mai obscure, dar cel puțin mai sigure de existența unei zbatări autentice. Adevărata poezie se află undeva la mijlocul acestor înclinații, prima fiind cea a împingerii inovației pînă la obscuritate, iar cea de-a doua, baterea comodă a pasului într-un tradiționalism static. Deci dîncolo de tradiționalism și înainte de modernism se scrie poezia viabilă, problematică și cu sorti de izbîndă în durabilitate. De obicei acești poeți sînt puțin luați în considerație; ei nu fronează, nu declanșează șocuri spre atenția criticii ori a publicului. Ei nu rămîn nici între cunoscutele maluri clasice, dar nu trec nici prea departe de sensurile avangărzii. Poezia lor curge și se continuă firesc în ritm cu evoluția treptată a psihologiei poporului, în consonanță ascendentă cu sufletul răhdător al anotimpurilor care unile abia merită denumirea de timp. Departe de salturile spectaculoase, versurile lor se adresează prezentului continuu, nu unui viitor abstract (nu trebuie prin aceasta să se înțeleagă că ei sînt lipsiți de spirit vizionar), ei vin cu viața în întîmpinarea artei și cu arta în întîmpinarea vieții. Călinescu spunea că: „poeții cred că cea mai ieftină furtună e aceea care răstoarnă coarnele cerbilor”⁵⁾ referindu-se cu acest aforism la furtunile lăuntrice, nu cele verbale, la furtunile care au o funcție în spațiul uman, nu în fața peretii unui pahar cu apă. Aceasta nu-i decît o metaforă care invită la ardere, la participare. Dacă cuvintele nu sînt ale noastre, să le facem să devină, cu atît mai greu e să le facem și lăcerile expresive, să surprindem în comunicabilul în zona unde el e gata să se divulge.⁶⁾ Și se pare că poezii adevărate găsesc resurse plastice pentru zugrăvirea acestui zbucium al culorilor tăcute din sufletul omenesc.

Se mai ivesc și alte probleme, de cele mai multe ori consumind energii și păcini, ca în final să se constate zădărnicia comentării lor. Una dintre acestea este conflictul dintre generații.⁷⁾ Ea porneste din subiectivismul criticii tinere care din dorința de-a epata, ori de-a stîrni pasiuni în jurul unor nume, pentru o extragere senzatională din anonim, neagă părți apreciabile din ce s-a creat pînă azi, opunîndu-le un autor la prima carte, ori volume care n-au alte merite decît acelea ale unei formule ce s-ar părea că depășește ori le sparge pe toate cele existente pînă azi. De acîi unele afirmații că abia de-aici începe poezia, că încifrarea sensurilor poetice, „sobrietatea” sonoră a expresiei, modernitatea excesivă sînt singurii sorti de izbîndă al lirismului actual. Articolele lui St. Aug. Doinas din „România literară” despre „Moda poetică 1968” sînt repere admirabile pentru clasificarea unor principii estetice, norme și viziuni, necesare în orientarea poetului tînăr. Alteori însă scenicismul cu care este privită poezia tînără e de-adeptul deprimant. Pentru unele straturi de cititori ori chiar de critici, orice tendință de a inova e privită cu suspiciune, cu inaderență, dacă nu chiar cu opacitate. Se mai aud acele suspine lacrimonarde care decretează gusul definitiv pentru un anumit gen de poezie, regretînd în gura mare că nu se mai scrie poezie ca pe vremea uneia sau alteia dintre marile noastre stele lirice românești. Noi, însă, tinerii poeți, care am fost martori la stingerea lui Blaga sau Arghezi, lui Călinescu sau Vianu, trăim cu sentimentul răspunderii de a continua marea lor cărare începută, de-a umple acele goluri în cultura țării pe care ei le-au lăsat odată cu frîngerea firului vieții. Vrem să continuăm⁸⁾, nu să rupem cu tradiția, vrem să adăugăm acele raze necesare soarelui întreg al poeziei care strălucește din ce în ce mai deplin pe pămîntul Mioriței, pămînt în care nu trebuie numai să se stingă lucerii, ci cel puțin în aceiași măsură trebuie să și răsără. Deci rolul poeziei tinere mi se pare cu atît mai nobil cu cît încearcă să-și asume răspunderi în timp. În întîmpinarea inițiativelor de promovare a poeziei tinere, editurile cit și revistele literare, receptive și optime, se angajează într-o mescu de-

4) Anghele Dumbrăveanu, Oase de corăbii, EPL, 1969.

5) N. Ciohanu, despre poezia lui C. I. Călinescu, Orizont nr. 11/1959.

6) G. Călinescu, Cronicile optimistului, EPL, 1966.

7) Mihai Diaconescu, Virtutile tradiției, Argeș, nr. 4, 1967.

8) Radu Bouraeanu, Falsul conflict dintre generații, V. R. nr. 9/1968.

pistare de voci care au ceva de spus acestor ani și acestor oameni. Poate că nu e chiar greșită ideea de a încuraja chiar plutoane întregi de poeți, care numai prin mari și de durată decantări, scol în lumină valori ce nu ne vor înșela așteptările. Chiar și acele nume mai șterse, ori mai puțin distincte, contribuie la piramida în vârful căreia cred că vor străluci cîteva prezențe poetice demne de încrederea vizionară a marilor noștri înaintași.¹⁰⁾

Fenomenul liric contemporan, și așa destul de complex pentru a-l defini dintr-o singură privire, e permanent supus unor schimbări mai bruște sau mai încete de peisaj, prin dese și dense apariții de nume și voci, prin preluări de ștafele care neîndoios trebuie să ducă la acumulări întii de cantitate, apoi de valoare. Și dacă, în ceea ce privește toate artele, continuînd înseamnă că inovăm¹¹⁾, în poezie avem satisfacția de-a constata, sub aspectul diversității deocamdată, destule premise care ne îndreptătesc să fim optimiști. Zeci de debutanți se înscriu anual în bilanțurile aparițiilor editoriale, sute de nume prezente prin revistele literare al căror număr crește și el, aduc, cu mai mică sau mai înaltă vigoare, destine și temperamente, diverse porniri lirice spre cunoaștere, care miine se vor contura. Nume ca Florin Mugur, sau Gh. Tomozei, Anghel Dumbrăveanu sau Doina Sălăjan, Dim. Rachici ori Adrian Păunescu, la care critica literară s-a oprit destul de superficial, ori nu s-a prea oprit, și inclinăm să credem că aici mocnesc mai adînci comori lirice decît în alle șiruri de nume. Aș inclina să cred în încă alte glasuri ce apar destul de sporadic prin reviste ca Traian Dorgoșan, Nicolae Bădilescu, Horia Guja, Coman Șova, Dragomir Magdin, Ion Lotreanu, Dușan Petrovici, dar ale căror creații rețin cu satisfacție atenția printr-o statornicie a sufletului și potenței creatoare.

Vorbesc despre acele firi poetice care n-au consumat spații grafice în reviste și edituri cu excesivitate, și nici critica nu și-a ostentat auzul aplecîndu-se spre sinuoasa lor evoluție. În scrisorile către un tînăr poet, Rilke de altfel îndeamnă pe acest luptător cu nemărginirea să nu aștepte prea mult de la glorie, să nu înceapă să scrie decît atunci cînd a cunoscut mulți oameni și multă viață, cînd a început să se cunoască destul pe sine. E adevărat că mirajul poeziei îi îndeamnă pe autori cum devreme la apariție, unii dintre ei uitînd de cazul Arghezi, sau invocîndu-l destul de des pe Rimbaud și Labiș. Așa ajungem la memorabila însemnare argheziană din „Bilet pentru copilăndrul care începe să caute cuvîntul”¹²⁾: „Copilule începător de frumuseși, sfiește-te de infumurare, de orgolii, de trufie, de lăcomie. Tu ai o răspundere sfîntă. Din tine trebuie să iasă făptura nouă, așteptată încă de pe cînd omul dibula frînt — prin întuneric, să-l caute și să-l scoată din peșteri la cureubeul luminos întins peste lume”.

2. Ipostaze către autenticitate

Cînd echilibrul dintre tradiție și inovație le servește pe ambele noțiuni, nu rămîne decît să găsim puncte de sprijin în creația autorilor tineri cu care să argumentăm „mersul ascendent”¹³⁾ al poeziei actuale. E de pe acum înțeles faptul că tratînd ideea ce ne-am propus-o, de a face un excurs la poezia tînără, oricînd putem fi vulnerabili în ceea ce privește preferințele, pentru că multe din prezențele lirice la modă azi, miine vor păli, iar altele care astăzi tac, abia miine își vor dezvălui distinctul sunet în constelația literelor. Important e să constatăm gradul de intelectualitate și de asimilări rapide din stihurile care abia încep să-și ceară un loc în atenția noastră. Ana Blandiana spune în „Elegie de dimineață”: „Și copiii de mici înodă-oor să ningă, / Și-o să-acopere albul staba voastră tîgădă, / Și intra-va pămîntul în rotirea de stele / Ca un astru areînd de zăpadă”¹⁴⁾. Sfîntul elogiu adus candorii și stigmatizarea celor ce-o întinează, iată doar una din temele obsedante ale

¹⁰⁾ C. Clopraga, *Sensul activ al tradiției*, Știința, 24 mai/1966.

¹¹⁾ N. Balotă, *Tradițiile și originalitate*, Fallma, nr. 4, 1966.

¹²⁾ Grigore Beuran, *Continuînd inovăm*, Tribuna, 29 aug. 1966.

¹³⁾ Ștefan Bănuțescu, *Ilie Purcaru*, Colocvii, Ed. It. 1964, p. 111.

¹⁴⁾ Monica Lazăr, *Perenitatea tradiției*, Tribuna, 8 aug. 1966.

¹⁵⁾ Rîul, ramul, din poezia română contemporană, EPL, 1967, p. 23.

tinerii generații de poeți, care-și dedică cu pregnanță viitorile vârstei acestor vremi cărora versuri ar trebui să le șteargă din crispate și automatism.

Pentru că noi, poeții, nu simțim puternici decât atunci când ne ridicăm cu câteva mite suflaștii de-așupra pământului, nu ca să uităm de el, ci ca să-l vedem mai bine, și, poate să ne vedem și pe noi înșine. „Poetul pleacă, deci, de la o configurație a sa interioară, pe care o edifice în afară tot ca totalitate. Bunăoară, o experiență a iubirii, a naturii, a societății, a lucrului, a morții etc., se organizează toate ca întrebări în conștiința poetului”¹⁵). A scrie, înseamnă a te elibera de apăsarea stelelor, a te smulge din condiția ta de țărină care gândește, a-ți mai adăuga acestui lut anonim o latură în plus: cîntecul. El te smulge de lângă părinți și anotimpuri, te readuce apoi schimbat și necopil, te încarcă cu abnegație și culori pentru a le da un nume cu însuși singele care uită, și poate tocmai împotriva uitării trebuie să folosești cerneala. Și pentru cîntecul acesta al tău ai nevoie de cuvinte; dar cum? Le-au mai folosit și alții, și, poate, cu mai multă strălucire. Nu-ți rămîne atunci decât din aceleași cuvinte, alăturate altfel și într-alt chip trăite, fără să repeli cituși de puțin pe cineva, să vii pe lume cu acel fior al literelor cîntate care e numai al tău.

Din momentul acela munții încetează să mai fie munți, cîmpurile și ele se alcătuesc într-o altă punere-n peisaj, bătaile inimii tale trebuie să nu se confunde cu altele, nici ca rezonanță, nici ca ardere. Numai atunci poți fi tu, cu personalitate lirică, ori ca eu autentice. Purtătorul propriei răspunderi asupra creațiilor pe care le supui audienței publice e tot autorul, în ultimă instanță. Criticul se smâlț îngeuu pe miini, și spune că nu e primul care e furat de eroare, editorul și redactorul care te-au lansat nu te pot apăra. Ești singur în fața produsului liric căruiu din bună conștiință îi dai certificat de intrare în lume.¹⁶) Și apoi mai există acel puls social din care faci parte, mai există acea conștiință a poporului pe care-l exprimi, și care trebuie să fie una și aceeași cu năzuința la spre bine și frumos. O asemenea lirică poetică mi se pare a fi Adrian Păunescu¹⁷): *Stafia lui Bălcescu colindă bînd prin țară, / Primarii de județe sî știe că e ea. / Ne dă ocol de-alta și de alita vreme / Și parcă s-ar întoarce, și parcă ar pleca. // Aei ce pe Bălcescu nu l-au lăsat să intre, / Lăsînd să intre alți în țara mamei lor, / Dorm liniștiți în praful beteag din cimitire / În fii și-n nepoții trăiți nepăsători, /*

Desigur, exponentul mișcărilor suflaștii ale unei comunități, poetul, trebuie să-și asume și sunetul lacrimii și răsunsetul bucuriei, nu are voie să uite, și să se uite, să participe. Trebuie să vorbească în numele ierburii și al copacilor, să simtă, să-l doară, și să-și pună întrebări în locul lor: *Ne potrecem focul / Aburînd hirtia, / Cine știe jocul / De-a statornicia? / Gîndurile ni te / Potrivim dealaltă. / Care dintre zile / Crește mai înaltă?*¹⁸)

Privind analitic structurile lirice ale tinerilor poeți ajungem la geneza formației lor, la rădăcinile din care provin ca nuanță, bineînțeles ramificînd-o și amplificînd-o apoi după forța talentului fiecăruia dintre ei. E simplu de constatat că Marin Sorescu vine de undeva din Minulescu, Topîrcăanu și din latura ironică a lui Arghezi, Nichita Stănescu din Fundolanu, Barbu, continuîndu-l îndeosebi pe planul speculației rașionale, și nu puțini tineri poeți vin din Blaga, sau chiar Bacovia, mergînd îndeosebi pe linia care azi poate fi îngroșată cu tonuri moderne, într-o prelungire în timp care de pe acum anunță conturarea unor profiluri ferme. Să recunoaștem că și în cazul liricii feminine, prezentele lirice precum Constanta Buzea, Gabriela Metințescu, Dolina Sălăjan, Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Ioana Diaconescu, Elena Cătălina Prangați sînt doar prelungiri de glas din Magda Isanos, Otilia Cazimir și Maria Bănăș, potențîndu-și resursele creațoare cu modulații contemporane, capabile să exprime slări de spirit ale aceleiași fluctuații poetice ce tînde spre limpezire.

Avem în vedere faptul că dînd drum liber făcliiilor spirituale tinere se ajunge la acea bogăție a frontului scriitoricesc din care miine vom avea nu puține personalități distincte, adevărate oglinzi estetice de suflet și inteligentă.¹⁹) Se observă, de

¹⁵) Edgar Papu, *Evoluția și formele genului liric*, Ed. tin. 1968, p. 6.

¹⁶) Paul Georgescu, *Tradiție și modernitate*, *Gazeta lit.* 11 iulie 1966.

¹⁷) Adrian Păunescu, *Stafia lui Bălcescu*, *Lucelărul*, 3 mai 1968, p. 3.

¹⁸) Dragomir Magdin, *Orizont*, nr. 12, 1968.

asemenea, că și în celelalte centre ale țării, în jurul unor reviste sau cenacluri literare se dezvoltă o întreagă pleiadă de condeieri care nu numai că înviorează viața culturală a ținuturilor respective, ci contribuie nedezmățit la îmbogățirea patrimoniului literar național. Ceea ce i se poate însă reproșa onorabilei noastre critici literare e faptul că, din comoditate ori din alte motive, nu-și obiectivează analizele sau bilanțurile cu întreaga panoramă poetică a țării, rezumându-se la valorile împămîntenite în metropolă.

Considerații se pot face îndeosebi în ceea ce privește centrele de cultură cu întinsă tradiție, așa cum ar fi Iașul, unde domină umbra și lumina marelui luceafăr ipoteștan. Razele lui nu pot fi încă apuse, dar în întîmpinarea acestor grăitoare umbre ale trecutului se ridică azi linere vîrstare lirice, care măcar nu lasă să se stingă comorile existente, ori le preamăresc cu un adaos de patos contemporan¹⁹⁾. Horia Zilieru, Florin Mihai Petrescu, Corneliu Sturzu, Adi Cusin, sînt doar cîteva din aceste promisiuni cu opuri tipărite, cu un prestigiu publicistic deja cîștigat, care ar putea urma exemplul inegalabililor înaintași. Se întîmplă și aici un paradox: Iașul e prea plin de un mare trecut literar, și prezentul parcă se întimidează, așa cum actualul Bacău în fața lui Bacovia, deși aici se pare că vin cîteva voci mai puternice să continue glasul de orgă bacovian. Radu Cărneci, Ovidiu Genaru, și încă alții mai tineri împlinesc rîndurile noii generații chemate spre cîntețul prezentului. E interesant să mai amintim și alte nume ca Vasile Petre Fătî din Constanța, Sina Dănculescu și Ilarie Hinoveanu de la Craiova, Miron Scorobete, Ion Pop, Ion Cocora, Nicolae Prelipceanu de la Cluj, la Timișoara George Suru, Traian Dorgoșan, Horia Guia, Dragomir Magdin, Lucian Bureriu, Marcel Turcu.

Cu aceste sublinieri intrăm în domeniul trecerii acestor linere poeți spre zorii consacrării, spre dăltuirea profilului lor în constelația poeziei noi. În ciuda faptului că unele din aceste făclii se vor stinge probabil pe drum, multe dintre ele deja de pe acum își arată cîștigul de autenticitate, necesar în aprecierile pe care criticii întîmplători le aduc din cînd în cînd, chiar dacă pe o suprafață mică de hîrtie tipografică. Oricum, chiar și atunci cînd criticii tac, creația poetică își continuă năvala luminoasă, cu sau fără maluri, cu dorința sau nu de a fi recunoscută.

Într-o oarecare măsură putem semnala însă și aportul pe care l-a avut critica în ceea ce privește familiarizarea revistelor, editurilor, publicului cititor de creația tinărară. Nicolae Manolescu, Gh. Grigurcu, D. Micu, Eugen Simion, Vlad Sorianu, Mihai Ungheanu au salutat la timp apariția cîte unui debut marcant care avea șanse să uimească chiar²⁰⁾ pe iubitorii de poezie (cazul lui Marin Sorescu) oricum, e destul de dificilă sarcina criticii să prevadă în plîpînde de știință de azi, focurile sacre de mîine, să selecteze specificul liric și direcțiile de dezvoltare. Azi, cînd se scrie alt de multă poezie, și e bine că scrie, pentru că au existat și perioade cînd se scrie alt de multă poezie, și e bine că se scrie, pentru că au existat și perioade mai întîi, care s viori de primă mărime și care ar putea să devină. De aci și oarecare neîncredere în poezia modernă, pentru că găsim suficiente producții lirice prin reviste care ar putea fi semnate de cel puțin zece nume, fără să se cunoască. Poate aici critica ar trebui să insiste mai mult în depistarea diferențierii de tonalități, în sentimentul că actul creației, talentul, sînt unice și irepetabile.

E bine că poeziei de azi i se impune tot mai multă mișcare a ideilor, o cît mai pronunțată interiorizare filozofică sau problematizare a lirismului. Pentru că întîlnim destule versuri incolore, fără atitudine, ajungîndu-se pînă la inflația poetică ce coboară în umbră interesul nostru pentru regina artelor. Se spune chiar că ar exista o adevărată industrie a stihurilor, iar minutorii lor cresc peste noapte ca după niște simbolice ploi ale lui Orfeu. Incifrarea, însă pe care o utilizează nu puțini dintre poeții tineri, e, de obicei, o mască sub care se ascunde absența talentului, retrăirea, jonglăria verbală. Și mai ales cînd unii dintre autori răspund nedorit publicului că „eu am învățat să scriu, tu trebuie să înveți să citești”, durerea noastră sporește, pentru că i se răpește în acest fel poeziei cel mai plastic grad de comunicare de care e capabilă.

Poetul adevărat, poetul autentic, nu încifrează, ci descifrează, nu acoperă, ci descoperă adevăruri, și le transmite doar prin acea convenție de abstract necesar care nu e altceva decît forma specifică doar felului său de a procura emoție este-

¹⁹⁾ Vladimir Streinu, *Între inovație și tradiție*, Știința, 27 aprilie 1966.

²⁰⁾ N. Barbu, *Ilustriale și reflexivitate*, Cronica, 17 febr. 1968.

²¹⁾ D. Micu, N. Manolescu, *Literatura română de azi*, EPL, 1967, p. 85.

tică.²²⁾ Poetul se îngrijorează de soarta omenirii și a naturii, de ploaia care nu vine și de iarna care vine, de șenilele care încă mai asurzesc pacea pe anumite părți ale globului. El e mesagerul unui timp al tuturor, pipăibil până la porți care sînt gata să ia atitudine, să prindă grai. Nu e necesar să-i spunem poet sentimental sau poet rațional, nu, el e poet și alt. Epitelele care se adaugă după acest admirabil substantiv dinamic nu sînt decît niște dantelării pe care critica le folosește să poată deosebi autorii unii de alții, și dacă vrei să-i înzestreze cu câte-o etichetă, care, de multe ori, nu prea li se potrivește, ori după o anumită etapă efervescentă a propriilor creații trebuie schimbată. Poetul se îngrijorează de cuvintele care nu vin cînd le chemi, și de cele care pleacă atunci cînd îți sînt mai arzător necesare. El e cel care ziua își caută nopțile, iar noaptea, zorii!

Sensurile autenticității pătrund în receptivitatea noastră după criteriul rezonanței pe care o lasă poezia lecturată, după ecoul grav și adinc cu care ne încarcă. Se mai vorbește de poezia care se termină odată cu finalul tecturii, și de poezia care le obsedează mult timp, o duci cu tine ca pe-o eșarfă-n memorie ori în suflet, cu tot combustibilul de lăină și miraj. E necesar să subliniem că în ce privește modul cum poetul își construiește acest lăcaș miraculos al poeziei pe care ni-l propune ca unic, noi putem, după un anume gust subiectiv, să-i fim refractari, ori să-l elogiem nepermis de mult. Greșeala se întimplă și într-un caz, și în celălalt. Nu ne rămîne decît să-l lăsăm și pe autor, ca înainte de-a ne oferi creația sa, el însuși, pătruns de simțul necesar al autoexigenței, să se confrunte cu sine și apoi, după o îndelungă cumpănire a valorii versului ce-i aparține, să-l lanseze spre auzul și privirile noastre.

Criticul literar, mereu cu cîntarul într-o mînă și cu tămăie în cealaltă decide tot după gustul său, nicidecum după cel al autorului sau al cititorului. Deci totul depinde de structurile care se întîlnesc pe țărnul poeziei, de cît poate da și cît poate primi fiecare. Acest triunghi virtual, autor-critic-cititor, e în deplină consonanță doar atunci cînd avem în față o veritabilă strună lirică, pe care rugina nu se poate depune și n-o poate nici măcar lăsa în penumbră. Există însă cazuri cînd ori cititorul, ori criticul nu se pot întîlni pe aceeași lungime de undă cu autorul, și în această ipostază nu știu cui îi revina vina. Ori criticul sau cititorul nu au pătruns în angrenajul intim al poeziei, ori autorul liric n-a știut, ori n-a reușit să încălzească receptivitatea celor cărora se adresează. Mai e și o altă latură a problemei, cînd nici criticul, nici cititorul nu l-au intuit pe autor, și dacă pe acesta din urmă n-l dezarmează inaderența celor dinți, el însuși trebuie să decidă și să ale singur în continuare căile care-i sînt prielnice pentru viitoarele sale atingeri dureroase cu insensibila și totuși primitoarea filă albă.

Într-altă ordine de idei, există și tineri poeți asfixiați de elogii, cărora nu le-a ajuns combustia internă, ori s-au consumat pe seama molipsitoarei îmbuibări a gloriei. Au fost poeți, sau nu au fost? Niimeni nu poate da un răspuns plauzibil.

Am arătat pînă aci cîteva din multiplele fațete ale sinuoasei existențe a tînrului creator de poezie. Pe unii dintre ei îiucid birourile și funcțiile, pe alții durerea că nu ajung la ele. Mulți nu se nasc din jenă față de marea poezie, pe care, spun ei, de bine crescuți ce sînt, că n-ar putea-o egala sau întrece niciodată, deși n-au întreprins nici măcar un pas în acest sens. Eu cred în acei poeți tineri care sînt răbdători și dezinteresati, în cei ce se măsoară cu anii și cu migala, în cei pe care nu-i ating nici polemicile, nici luptele de culise ori cu voce tare pentru un scaun redacțional ori pentru o lansare editorială mai zgomotoasă și mai rapidă. Cred în acei tînr poeți, chiar neglijați de critici, care nu-i preocupat decît de găsirea propriei formule cu care să comunice prin vers, decît de idealul confundării cu tot ce aspiră spre frumos fără tam-tamuri și prezentări spectaculoase. Îi întind mîna aceluia tînr poeți, ori în ce colț de țară s-ar găsi. Pentru aceea fire lirică pledez, pentru cel departe de zumzelul premiilor literare, la care nu aspiră, nici măcar atunci cînd te merită, pledez pentru munca pe manuscrisul care știe să aștepte în liniște binemeritata pecete a afirmării. Într-o zi, într-un an, sau în zece, stropii de aur ai acestei izbînzii vor fi cu alții mai durabili, cu cît în ei s-a investit o existență tenace, o pa-timă îndelungată, egală poate cu respirația eternă a poeziei adevărate care știe că e așteptată, și apare în momentul cel mai prielnic, cînd inimile se deschid să o primească mai insetate decît lot ce se numește pe pămînt secetă.

ROUĂ

*Și frunzele și ierburile is
pudrate sincer de un colb duios,
de parcă eu din suflet aș fi râs
și risul meu s-a risipit de jos.*

CLIPĂ

*Am mai îmbătrînit cu-o clipă,
cu -n gând, cu-n gest, cu un păcat,
te-am mai ținut o dată-n brațe
cu sufletul în păsări strămutat.
Am ars. Încă puțin. Deci e iubire
în însuși faptul că exist!
Nu-mi pare rău de pasul clipei —
azi pentru altceva sînt trist.*

CONSTANTIN DUMITRACHE

**CINTEC DE INVIAT
PUIUL DE CĂPRIOARĂ**

lui N. Labiș

*Dădurea e tot mai blîndă și verde
Și doarme în munte ca un sat de pin
Fumul coloană cum bate din pînteni
Un cioban albastru spre cerul divin!
Mamă-cărare pe unde mă duci?
Am mai fost în somn cu visul de mină...
Cînd tot așa de-nceț, tot așa de lin
Presărai sub noi umbra de țărîină.*

*Hai inimă, vezi, sufletul mi-i cald
De ce ți-i frică pentru -ntîia oară
Îți amintești genunchii tremurînd,
Și lutul împușcat cu plîns de căprioară
O, lege fără nume cu ispită
Apa nu ține ochi în amintire
Dar știu c-atunci trăiește în priviri
Cînd se afundă scîlpire în scîlpire.
Vîntul tremură de-atîta frunză
Izvorul rece lacrimă fier
Și trec în lume primele povești
Spre steaua din coliba unui nor.
Tarba, de rouă se clatină feeric*

Selipsec doi ochi aprinși în pragul frunții
Pui de pădure miț de căprioară
Vezi cum ne cheamă undele și munții.

Împăratul Prună coboară din stîncă
Numai pentru noi sub cetenii se-nchină
Vezi, apa cum te bea, fugind cu tine
Făptura mea, cioplită din lumină.
E-așit de-aproape steauna care-o sorbi
De parcă ceru-ți curge pe sub bot
De ce tresari? Genunea schimbă fețe
Și ochii tăi trec lacrimile-nnot!

În noaptea asta se descîntă drumul
Și noi de-am fi un vis tot am rămîne
Să ne privim din umbrele albsatre
Pînă în ochii soarelui de mîine!

AURA MUȘAT

CHEMARE

Să unim fărîmele de lumină din sufletele noastre!
Vom face din ele
Milioane de raze
Pornite să vestească universului
Nașterea unui nou soare,
Soarele zilei ce-o vom numi „cea dintîi“.

REGRET

Să mori dincolo de soare,
Fără să-l fi văzut vreodată
Să mori legănat de povestea răsăritului
De povestea amiezii și-ăsfințitului
Ce trist să mori ducînd răsăriturile-n suflet.

DORINȚĂ

Dragul meu, azi vreau să nu ne mai jucăm de-a noi.
Azi vreau să fii tu
Și vreau să fiu eu
Dezbrăcați de purpura fanteziei
Goi, cum sîntem doar atunci cînd în singurătate
Cugetul ne pune oglinda în față
Să ne spunem că ne iubim
Și să ne credem.

NIKOLAUS LENAU ȘI ZĂDĂRNICIA CLIPEI

■ IERETHA PEREZ

O lume sumbră, sfîșiată de neliniști și incertitudini, revoltată împotriva normelor și convențiilor care degradează pe om, o lume ce alcargă și se zbate într-o continuă leneșune, ezitînd între fantezie și viață, speranță și dezamăgire. Natura-fundal e văzută cel mai adesea în aspecte întunecate: peisaje mărețe de pustă învăluite de ceață sau nori, păduri autumnale agitate de furtună sau lacuri triste cu irstiile care întonează parcă un cor misterios. Întreg acest ansamblu îl găsim în opera unuia din cei mai mari poeți pe care i-a avut Austria vreodată: Nikolaus Lenau.

Apariție singulară, poetul născut pe meleagurile bănățene, care alături de Byron și Leopardi e considerat cel de-al treilea reprezentant semnificativ al „Welt-schmerz"-ului, stare generată de condițiile specifice ale epocii, a concentrat parcă în ființa sa toate contradicțiile timpului în care a trăit, precum și pe cele ale proprii sale personalități, adăugînd peisajului literar european notele structurii sale specifice. Fire suprasensibilă, a pendulat între impulsuri și sentimente contrarii. A fost un spirit chinuit, un om în veșnică luptă cu sine însuși, mereu în căutarea de orizonturi ideatice noi. Posedat de voracitatea trăirii depline a vieții, încearcă totodată o continuă insatisfacție, manifestată mai totdeauna printr-o radicală opoziție față de mediul ambiant ale căruia forme de viață îi par înjositoare. Ceea ce l-a dominat însă, a fost dorința de a învinge sentimentul dualist al dezarmoniei vieții, de a trăi apropiat de lucruri, pătrunzînd în lăuntrul lor. Intuind dureros incapacitatea propriei sale inserții în real, aspirînd spre absolut, are mereu revelația imposibilității atingerii lui. Ființă pasionată, a îndurat cu greu îngrădirile și a năzuit, zadarnic, spre o lume a libertății. Cauza nefericiților patrioți polonezi sau aceea a indienilor și, în general, a tuturilor asupriților, pentru care și-a intonat cîntecul, pe măsura genului său, l-a potențat la culme indignarea împotriva stîrbirii „drepturilor naturale", considerată de el o abatere de la adevărul firii. A căutat răspunsuri în știință și s-a văzut și mai adînc scufundat în nedumerire. Unui început de studii juridice îi urmează un an de studii filozofice, apoi de agronomie, abandonate pentru studiul medicinei și acesta în curînd părăsit. Avea obsesia adevărului nelimitat și imposibilitatea atingerii lui îl aruncă în disperare: „Ce fel de știință mai e și cea la care mereu se spune: problema aceasta încă nu e elucidată sau alți păreri sînt divergente. Mai e aceasta știință, mai e aceasta cunoaștere? Vreau lumină, vreau claritate!" — exclamă Lenau exasperat de granițele științelor vremii. Contactul cu diferitele curente de gîndire ale timpului l-a făcut să oscileze între catolicism, spinozism sau ateism, în căutări tragice, pentru el, de nerezolvat. Refugiindu-se în dragoste, gonind „veșnic rătăcitor" prin orașe, țări și continente, supus parcă atracției irezistibile a ceva „îndepărat" și „străin", nedefinit și inexprimabil, care să-l ajute la desfășurarea deplină a personalității sale, are mereu senzația inutilității, a imposibilității realizării ideale, iar căderile pe solul dur al realului îl duc în cele din urmă la demență.

Oscilațiile și contradicțiile operei au prilejuit exegeților lui Lenau să concludă diferit, să accentueze o latură sau alta a scrisului său, să ajungă la rezultate finale nu rareori deosebite între ele.

Creația lenauniană a fost astfel înfățișată uneori exclusiv prin prisma tendințelor ei revoluționare, alteori neaderența poetului la real, contrastul adînc simțit între idealurile înalte și formele de viață umilitoare au fost explicate doar prin cauze personale și subiective. Începînd cu ultimele decenii ale secolului nostru se încearcă încadrarea lui în concepții moderniste, marele poet fiind definit, între altele, ca precursor al literaturii existențialiste. Peter Hürtling, autorul unui roman avînd

ca personaj central pe Lenau (*Niembsch oder der Stillstand*, Stuttgart 1964) situează scriitorul, exagerat credem, sub semnul disperării, al vidului și dezagregării, îl arată trăind o existență subminată de senzația absurdității vieții, un *Sein zum Tode* (Heidegger).

Scrișul lenauian se relevă adesea, e drept, ca o imagine a strădaniilor indivizului rătăcind în căutarea certitudinii, dar nu și a acceptării resemnate a zădărniceii și absurdității. Deosebit de sensibil la tot ce e „împotriva firii”, Lenau înregistrează „abaterile de la dreptate”, semnele dezagregării într-o societate ostilă adevăratelor valori, dominată de mecanisme și prejudecăți, cu scopul evident al opoziției.

Una din cele mai frecvente modalități interpretative însă este aceea care-i explică opera din unghiul unei profunde melancolii și neliniști. E linia tradițională de interpretare, pe care o urmează și exegeze mai recent, între altele, prezentările lui Ermatinger sau Witkop. Scrierile lui Lenau apar simplificate pornind exclusiv de la melancolie cu frăsătură dominantă, pentru că opera sa conține numeroase și diverse elemente care nu pot fi reduse la același numitor. Viziunea întunecată asupra existenței este totuși ceea ce impresionează cel mai puternic fără a epuiza, desigur, sensurile operei atunci când se încearcă descifrarea variatei lumi de chipuri și situații care evoluează pe ecranul operei sale alit de dominată de subiectivitate încit peste tot îl regăsim pe poet proiectându-și propria dispoziție, propriile-i trăiri.

În scrierile sale, într-adevăr, Lenau s-a infățișat mereu pe sine, Savonarola, călugărul dominican răsculat împotriva dogmelor și ars ca eretic, Johannes Zizka, eroul ceh al războaielor husite, însetat de libertate și chiar sectanții anticatolici francezi (*Die Albigenser*) răzvrățiți contra ierarhiei catolico-feudale, nu sînt decît tot atitea ipostaze ale lui Lenau. La fel și Faust din poemul cu același nume, purtător al unei concepții de viață individualist-nihiliste, sau Don Juan, care, năzuind ca și autorul spre satisfacțiile sublime ale dragostei absolute, ajunge în final să respingă viața în numele unui pesimism total și generalizat, se relevă ca făcînd parte din numeroasele autoportrete ale scriitorului presărate în mai toată opera.

Motiv literar de indubitabilă forță de atracție, motivul faustic a generalat după 1832, data apariției părții a II-a a operei lui Goethe, și pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, opt alte variante numai în țările de limbă germană, printre care cea a lui Lenau, în ciuda obiecțiilor ce se pot formula la adresa ei, este cea mai de seamă. Reinviind mitul faustic într-o formulă proprie, Lenau figurează în poemul său dramatic *Faust* (1836) tragedia însingurării, a individualismului și nihilismului inexorabil condamnat de istorie. Spre deosebire de Goethe, al cărui erou este mîntuit pentru că descoperă ca valoare supremă a vieții activitatea și creația, Lenau valorifică legenda faustică din unghiul incertitudinilor și îndoielilor care-l stăpîneau, al încercărilor durcroase de a se salva din noaptea neștiinței și de a împăca, fără succes, dogmele religioase cu libertatea de gîndire, teismul cu spinozismul sau ateismul. Soluționarea conflictului dintre aspirațiile eroului spre adevăr și liniștile cunoașterii, dintre personalitate și societate poartă amprenta pesimismului. Faust nu mai poate suporta povara unei solitudini glaciare, și, despărțit de natură și divinitate, cade pradă disperării:

Ich habe Gottes mich erschlagen
Und der Natur, in stolzem Hassen,
Mich in mir selbst wollt' ich zusammenlassen:
O Wahn, ich kann es nicht ertragen.
Mein Ich, das hohle, kinstre, karge,
Umschauert mich gleich einem Sarge
Im Starrkrampf wilder Eigensucht
Warf mich der Teufel in die Schlucht.“¹⁾

1) „M-am izbit de Dumnezeu
Și de-al naturii chin în mîndra ură,
Să nu mai sufar de-o iluzie pură,
Să regăsesc în mine crezul meu,
Mă-nvăluie asemni sicriului deodată!
Chiar propriu-mi eu, sărăcăcios și-nlăncat,
Mă zvîrlie-n luptă singur, el, sălbatic
Și diavolul mă cere prăpastiei ostalec”.

(Trad. de H. PEREZ)

În final — deși se crede salvat prin întoarcerea sa la credință — îl atinge damnațiunea. Faust cade pradă lui Mefisto, deoarece nobila pasiune a cunoașterii nu se asociază la el cu creația și-l face ca atare vinovat. După moartea sa prin sinucidere apare Mefisto, care proslăvește puterea răului și-și serbează triumful:

„Du warst von der Versöhnung nie so weit,
Als da du wolltest mit der lieberleissen
Verzweiflungsflut vertilgen allen Streif,
Dich, Welt und Gott, in Eins zusammenschweissen
Da bist du in die Arme mir gesprungen,
Nun hab' ich dich und halte dich umschlungen!“²⁾

Pierrea lui Faust, de altfel, revenirea — deși de pe alte poziții — la formula finală tradițională era de la început în intenția autorului. „Pe Faust trebuie să-l înghită iadul și în poezia modernă” — s-a exprimat o dată Lenau, nu fără referire la Goethe, căruiu-i obiecta tocmai mîntuirea lui Faust în final. Trăirea intens subiectivă a realității, un anumit egocentrism și maladiu înclinație spre introspecție privează pe poetul austriac de înțelegere pentru semnificațiile adînci ale umanismului și raționalismului goethean, și pe eroul său de dorința caracteristică pentru Faust al lui Goethe, de a evada din camera sa de studiu și de a desăvîra o activitate creatoare în folosul colectivității.

Judecală sub raportul artistic, *Faust* corespunde doar vag sensului clasic al noțiunii de poem dramatic. Alcătuit dintr-o suită de scene de mare frumusețe lirică, opera are un caracter fragmentar conferit mai cu seamă de lipsa de unitate a viziunii poetului asupra problemelor ce-l preocupau. Dar, dincolo de ce nu aduce poemul lui Lenau — și aici are dreptate Max Koch atunci cînd cere „să nu se compare *Faust* al lui Lenau cu cel al lui Goethe, așa cum nu e indicată nici comparația între Goethe și Lenau, căci *Faust* al lui Lenau trebuie privit ca o autoconfesiune lărgită a poetului, care oferă o bogăție de bijuterii poetice izolate și de gânduri importante și nu ca o creație de idei unitară cum e opera lui Goethe” — opera ne impresionează prin tabloul zbaterilor omului pierdut și străin într-o lume ostilă, și prin tonul inegalabil al unor pasaje, ce rezidă deopotrivă în ritmuri și în virtuțile eufonice ale cuvîntului, foarte personal fiind mai cu seamă modul în care se manifestă în *Faust* virtuozitatea de muzician a autorului, în scene de o demonică sălbăticie și ritmică dezlănțuire³⁾.

Sufletul înnegurat al poetului nu s-a putut menține prea multă vreme pe culmile speranței. După respingerea pesimismului în „cea mai îndrăzneală, cea mai măreață creație literară” a sa, *Die Albigenser*, lucrare ce marchează evoluția spre convingeri revoluționare, Lenau resimte din nou dureros imposibilitatea realizării exigenței sale de unitate, ireductibilitatea lumii la un principiu rațional. Figurează acum, scurt timp înainte prăbușirii sale în neantul demenței, ultima sa lucrare mai amplă, poemul dramatic fragmentar *Don Juan* (1844), scriere ce concentrează parcă întregul dezgust al autorului, întreaga sa revoltă împotriva lipsei de coeziune rațională a lumii ambiante. Și în acest caz legătura cu viața trăită e ușor de stabilit. Cînd scrie *Don Juan*, Lenau încearcă să se elibereze de apăsarea distrugătoare a dragostei sale nefericite pentru Sophie von Löwenthal. Respingînd ideea ascetismului, el pune polemic problema sexuală în lumina concepțiilor hegeliene. Spre deosebire de Molière sau Byron, Lenau lipsește personajul central al poemului său de sensurile antiaristocratice și se mărginește să urmărească procesul de degradare umană, să zugrăvească vidul existenței umane într-o lume unde idealurile au murit. Sîtuit de prietenii săi să nu reia o temă tratată și de alți mari poeți, Lenau răspunde, prezinzînd-și intențiile: „Nu mi-a dăunat la *Faust* marea creație a lui Goethe și n-o

²⁾ „Așa denarie de-mpăcare
N-ai fost tu niciodată
Dorind zdrobirea disperării
S-o vezi' n-a n-ca ta îngenuncheată
Și Dumnezeu și lume să-mpreuneze-n unul,
Dar brațele-mi te prind și-ți tale d'umu!”

(Trad. de H. PEREZ)

³⁾ Se știe, de pildă, că Liszt a compus celebrul vals *Mefisto* impulsionat de scena dans din *Faust* de Lenau.

să-mi strice nici cea a lui Byron în cazul lui *Don Juan*. Fiecare poet este, ca și fiecare om, un eu specific. Don Juan-ul meu nu are voie să fie un temperament aprins allat în veșnică goană după femei. Este în el dorința de a găsi o femeie care să intruchipeze pentru el feminitatea ca atare în stare să-l facă să posede prin ea toate femeile de pe pământ pe care oricum, ca individ, nu le poate avea. Pentru că nu poate găsi o astfel de femeie, îl cuprinde dezgustul și acesta e diavolul ce-l pierde."

Într-o suită de scene și imagini vag legate între ele, Lenau înfățișează pe eroul său gonind din plăcere în plăcere; tot mai dezabuzat și mai puțin în stare să suporte povara unei existențe inutile. O dată cu regretul tinereții pierdute, Don Juan are tot mai intens viziunea zădărniceii, absurdului și vidului sufletesc:

„'s ist eitel nichts, wohin mein Aug' ich hefte!
Das Leben ist ein vielbesagtes Wandern,
Ein wüstes Jagen ist's von dem zum andern,
Und unterwegs verlieren wir die Kräfte
Ja, könnte man zum letzten Erdenziele
Noch als derselbe frische Bursche kommen,
Wie man den ersten Anlauf hat genommen,
So möchte man noch lachen zu dem Spiele.
Doch trägt uns eine Macht von Stund' zu Stunde
Wie's Krüglein das am Brunnenstein zersprang
Und dessen Inhalt sickert auf den Grund,
Soweit es ging, den ganzen Weg entlang.
Nun ist es leer; wer mag daraus noch trinken?
Und zu den andern Scherben muss es sinken."⁴⁾

Don Juan devine astfel pentru poet mediul de transmisiune al concepțiilor și sentimentelor ce-l animau în acea perioadă. El se desparte în final de bună voie de viață, expunându-se armei unui rival cu mult inferior, locmai din cauza dezamăgirii sale și a golului său sufletesc. Accentul modern al poemului este subliniat și de unele deviații de la tratarea tradițională: la Lenau catastrofa este motivată psihologic și nu se datorează intervenției musaițului de piatră, apropierea acestuia făcându-se doar simțită — formulare grăitoare — printr-o „ciudată senzație de glacialitate”.

Ca și eroii săi, Lenau a stat adesea dezorientat în fața realității opuse aspirațiilor sale, suferind din pricina neajunsurilor și vicijilor mediului înconjurător, pe care, supus unor stări depresive și crezându-se damnat de destin, înclina uneori să le considere ca fiind eterne, de neînălțurat. „Cred că adăpostesc în mine un demon al nenorocului” — spune el prietenilor săi. De aici pesimismul, anxietatea, neliniștea sa. Dezolarea scriitorului, totuși, nu este lipsită de elemente combative, nu duce la o acceptare resemnată a răului. Este evident refuzul lui Lenau de a deveni complicele unei lumi a nedreptății pe care o ura din toată inima, refuzul unei fericiri comode și superficiale. Evidentă este și simpatia sa pentru om, simțul dureros al răspunderii umane care se degajă din opera sa.

4) Versurile mai sus citate au fost — după propria afirmare a autorului — scrise special pentru *Don Juan*. Ele au fost înglobate de Max Koch în poem, înlocuind aici ca monolog al eroului înalțarea scenei finale. Dăm în continuare traducerea lui Lazăr Iliescu:

„Zădărnice-l totul, îmi dau seamă!
O goană-i viața, neînduplecată,
Spre teluri pururi noi. Și vîlaga loată,
Cu orice pas pe drum nu se destramă.
Ajunși la telul cel din urmă, dacă
La fel de sprinteri ne mai e pieiorul
Ca-nlta oară cînd ne luasem zborul
Am mai putea să rîdem, ca-ntr-o joacă.
Dar o pulere oarbă, ceas cu ceas,
Ne poartă-n drum, mereu, ca pe-un urelor
Crăpat, în care apa ce-a rămas
Prin fundul spart se scurge-necelșor.
Gol setea noastră n-o mai potolește
Și, ca biet ciob, în vreun gunoi sfîrșește”.

NIKOLAUS LENAU

AUTUMNALĂ

71

*Ouie codrul de stejar,
Bolta toată e norată,
Și din spate pe hoinar
Vinturi reci încep să-l bată.*

*Cum al toamnei rece vint
Vijăie prin codrii-amarnic
Și treculu-mi vine-n gând
De pe miriști arse jalnic.*

*Pe copaci abia tinjesc
Despuiate rămurișuri,
Frunze cad și tot răcesc
Căile pe povârnișuri.*

*Tot mai dese cad și vor
Drumul tot să mi-l înfunde,
Ca mai bine — aci să mor
Și să nu mai plec nici unde.*

CORNUL POȘTALIONULUI

*Liniște-i în sat de-acum
Doarme țirea-n noapte,
Tac și paserile-n crîng
Adormite toate.*

*Prin a ei singurătăți
Suiе luna iară,
Și bineți dă zîmbind
Taciturnă, pală.*

*Doar părădul veșnic treaz
O zărește-n unde
Și rizînd cu-un „bun sosit”
Vesel îi răspunde.*

*Și pe mine tot fără-somn
M-aști lundă-acuma,
Liniștea m-a părăsit
Pentru totdeauna.*

ORIZONT

Nu mă-ncege nici un vis
Cu fire de orajă
Cu durerea mea la sfat
Noaptea stau de strajă.

Sună-un corn de postalion,
Vag, în depărtare ;
Inima-mi se stringe-n piept
Ca-ntr-o încheștare.

Sună-n străzile pustii
Cînt de drumetire ;
Cît de-ușor te hotărâști
La o despărțire !

Vesel peste poduri, gropi,
Echipaju-alcargă ;
Nu tresare cineva
Lăcrămînd în taină ?

Pîngă ! Lacrime nu pot
Căi să-i oprească ;
Sufletul doar ar putea
Biciul să-l zdrobească !

Glasul cornului s-a stins
Undeva în noapte,
Doar părau-l mai aud
Murmurînd în șoapte.

Toate acele dulci iubiri,
Ce-am lăsat acasă
Îmi revin în gînd și greu
Sufletu-mi apasă.

Ci frumoasa noapte-acum
Trebuie să treacă ;
Și trec însingurat
Viața mea pribeagă.

Miezul nopții sus din turn
Cu îndemna îmi spune :
Pleacă ! Timpul fuge-aci
Pe-aripi de furtune !

Și groparii noștri-aștept
Ceasul să ne bată ;
Că azi sintem despărțiți
Eu port vina toată.

FÎNTÎNA

Din „ALBIGENZI”

*În curtea din Lavaur azi cresc
Înalte ierburi și umbresc
În liniște de vechi morminte
Neîngropatele-oseminte ;
Deasupra paseri mari de pradă
Rotesc tăcute, fără grabă,
Iar peste ziduri afumate
Jelește ceru-n zări'norate.
Mai stă-încă teiul la finlină,
— Văzută-o vremuri vechi, frumoase
Cînd vîntul toamnei se îngîină
Căd frunze lîn pe ghizduri roase
Tufiguri năpădesc bordura
De marmoră, scădeți s-ableacă
Tepoși privind-și prin spărtura
Colacului oglinda-n apă.
Lîngă izvor, cu dor nespus,
Un hard își plînge-ultimu-i cînt
Cu farmecu-i pe veci apus
Giralda doarme-aci-n mormînt.*

*„O, cerul n-a creat cuvînte,
Ce dulce, dragă-ai fost, să spună
Nici iadul nu poate cuprinde
Un chin, ca cel ce mă sugrumă*

*Nimic nu-mi mîngîie durerea,
Tu n-ai să mai învii vreodată,
Nici Dumnezeu n-are puterea
Să te creeze-așa încă -odată,*

*De jos aud o șoaptă lînă
C-o murmur' buzele-ngîinînd,
Te-aș smulge-afară la lumînă,
Ori chipul să ți-l smulg din gînd*

*Aievea-n ochi ei îmi răsare
Cu frumusețe-ai neuită'dă,
Pe cît fu farmecu-ți de mare
Durerea mea-i nemîngăială.*

*Te-au îngropat sub lespezi reci,
O lume de voioase-avînturi,
Ce-i morî rîmîne morî pe veci,
Frum'sețe, dragoste și cînturi!”*

În românește de ION STOIA-UDREA

D. R. Popescu: „F“

Multă dezinvoltură e în acest titlu. Romanul ar trebui căutat în seria posibilă a cuvintelor care încep cu această literă (ne sugerează, nu fără ironie, ultima copertă a cărții) fiind o mică enciclopedie a faptului românesc. Iată „reclama de pe coperta a III-a : Fugă, Ființă, Frică, Fotbal, Femeie, Fantezie, Fantastic, Foame, Formă, Ficțiune, Fotbal (iar) Fum, Fenomen, Fatalitate, Fotbal (... din nou ... F... Ironia se adresează, în parte, temelor romanului modern, în parte, romanului bulevardier, în parte romanului dintotdeauna : Borges, Camus, Tească, Sartre — sugerați aici și febra cititorului de orice condiție care pune mâna pe carte crește cu cîteva grade. Farmecul reclamei. Ca la Moși : „ce-i afară zugrăvit / înduntru ... „Misterele prezentării.

Sau, dacă am căuta reprezentarea grafică a cărții, într-un moment al lecturii am obține (la sugestia unui erou al romanului, un pictor) o linie dreaptă. Linie dreaptă care ar însemna, în concepția pictorului, echilibrul. „F“ este întradevăr o carte despre echilibru. Primul capitol, Ninge la Ierusalim, dă cheile percepției romanului. „Ninge la Ierusalim“, adică echilibrul lumii s-a rupt, echilibrul lumii pe care ne-o propune scriitorul. S-a căscat un gol care trebuie umplut cu ceva, căci natura are oroare de vid (adagio-ul pascalian ne întîmpină chiar pe prima pagină), umplut deci cu gesturi fabuloase, cu frenezia crimei, cu obsesii, cu dezertări. Geneza acestui vid și mai ales gesturile care vor suplini vidul, acesta este romanul lui D. R. Popescu.

I. Ninge la Ierusalim sau ipostazele realismului. Geneza vidului. O femeie lădată de tren, în fața eroului care așteaptă ridicarea barierei. Banalitate crasă, relatare de fapt anodin. Dar între cei doi s-a stabilit un echilibru, și de cîte ori eroul trece prin locul numit vede aceea scena. Fixație sau, în terminologia lui D. R. Popescu, echilibru. Adică adeziune la real. În termenii acestuia, moartea e generatoare de dezechilibru, de plan în care reacțiile umane părăsesc în-lănțuirea lor logică. Logic, echilibrul se reface prin vis sau, deocamdată, prin vedenie. Realismul, în accepția largă a lui, e punct de plecare și eroii sînt antrenori de fotbal, medici, profesori etc. Din loc în loc ni se servesc galeșe cochetării de microbist, cu referiri la nu știu ce meciuri, cu considerații de specialist în materie. Pentru că eroii lui D. R. Popescu trebuie să fie ai contingentului și cum nu se poate găsi o calificare a prezentului (ironică, nu) mai exactă decît microbismul. Aflăm și amănunte despre cutare fotbalist ratat, Dar nu

gazelărește, în treacăt ei cu tot dichisul romanesc, și ratatului cu pricina i se ridică un monument drept amintire ingenuilor care au suferit pe altarele nobilului sport. Intrigi de cancelarie dăscălească, invidii într-o clinică exocrocherii, iață toate fișele de enciclopedie promișă, și pe de-asupra încă niște pagini de nonconformism de buzunar, valabile în epoca „Fetei de la miază-zi”. În fond, toate îl aiuresc pe cititor, dar pe aceste banalități mingăiate de ironie scriitorul își construiește fundamentul unor afirmații grave, căci toate zimbetele de aci nu sînt decît anexele unei demonstrații mai adinci. Ce ne poate da mai clar expresia echilibrului decît cotidianul banal netrecut prin jurcile caudine ale „marilor” problematizări? Or, într-o colectivitate presupus uniformă, D. R. Popescu caută elementele paroxistice necesare demonstrației. Dimensiune anexă, realitatea aceasta (vom mai reveni) nu este altceva decît un element al unei egalități care se sfărîmă în fiecare clipă. Este lumea celorlalte cărți ale lui D. R. Popescu, cele mai vechi, în care, în perimetrul realelor, autorul impunea atitudinea unui scriitor.

II. Simetriei. S-au remarcat calitățile compoziționale ale cărții. E exact: din punct de vedere compozițional, romanul lui D. R. Popescu e un tur de forță, în materie. Odată sfărîmat echilibrul, umanitatea aceasta trebuie să-și găsească alte puncte de sprijini. (Capitolul al II-lea a acela al prezentării eroilor, după ce primul subliniase intențiile autorului). Asistăm la două ugonii, una a unei femei — Maria — și alta a lui Celce (nume nu lipsit de nuanță simbolică). Maria este ființa care poartă cu ea elementul patriarhal al lumii, liniștea, seninătatea trecerii în moarte. Maria trece în moarte fiindcă, ne spune autorul, „învață să moară”. La căpătii, unde, cunoscuți, un sat întreg care așteaptă impacient moartea. Firește că așteptarea înseamnă beții, chefuri, palavre, totul lipsit de cea mai elementară solemnitate. În așteptarea morții Mariei (și implicit a lui Celce), se încheagă biografia dezechilibrului, adică istoria unor crime. Unul din arhitecții dezechilibrului e Celce, un mărginit minat de ambiții meschine. Dacă Maria ar intruchipa, în acest haos al dezechilibrului, o ordine stabilită prin gîntă, Celce reprezintă dezechilibrul, agentul destrămării, autorul — moral sau nu — al unor crime.

Firește că realismul alcătuiește un tablou în jurul căruia planează toate poveștile. Ne aflăm în mijlocul unor întimplări care răstoarnă satul patriarhal, și din acest punct de vedere romancierul clujean se apropie de Marin Preda. Șirul acesta lung de morți, lumea destrămată de crime, nu-i decît faza paroxistică a unui fenomen social cunoscut. Din patriarhalitatea blîndă la veacul acesta saltul e prea dureros ca oamenii să întîmpine senini evenimentele. Seninătatea lor trece în ceea ce criticii au numit, de fiecare dată, ciudățeniei: dramele secrete ale fiecăruia, își pun pecetea pe comportamentul ieșit din comun al eroilor. Traumatizați de timpul care le-o ia înainte (și prin asta, în romanul lui D. R. Popescu trebuie înțeles: de oamenii care, adaptați la rezezeală, veniți în sat de cine știe unde, pervertiți de peregrindrile lor sau de inteligența mediocră care le dă soluții de stăpînire a acestui timp) eroii aceștia fug într-un gest, într-o atitudine care, nu odată, e simbolică. Meșterul de cruci și sicrie care se

cheamă Noe își construiește o corabie (ca eroul biblic) și, după moartea Mariei, aceea care purtase după ea destinul unei întregi generații de țărani, are revelația sfârșitului de lume, a potopului: fără să fie o parodie de Biblie, cartea are mereu trimiteri (ironice)? la miturile biblice. Directorul școlii, cel — ce reprezintă puterea în sat în momentul naționalizării, purtătorul de cuvânt al noilor forțe, se numește Moise... ca omonimul său cu tablele legii.

Femeia care moare în numele vechilor obiceiuri ale satului, și despre care oamenii nu știu dacă a fost ucisă ori nu, se cheamă Maria. Instrumentul forțelor răului se cheamă Celce, nume care, s-a spus, e aluziv simbolic. În grădina lui Celce („grădina raiului“) soția acestuia își aduce amănții, într-un nesfârșit pelerinaj de inițiere erotică. Aruncându-se mereu gândurile spre marile mituri ale umanității, spre marile echilibru, eroii se reîntorc la parodia miturilor, din neputința de a fi puri. Un lung marș prin noroi spre această Mecă a mitului e cartea lui D. R. Popescu, sau spre acest Ierusalim iluzoriu (unul dintre eroi, ucis spre final, trăiește cu nostalgia strămutării în acest oraș) imposibil de atins datorită neputinței de a naviga spre sublim. Moartea lui Celce (intrarea în moarte prin putrefiere lentă, prin descompunere) ori moartea Mariei, ambele în preajma grotescului, subliniază faza paroxistă a discuției. Căci, în această răsturnare de valori, între demență și cinism, eroii lui D. R. Popescu nu sînt altceva decît purtătorii unei neiertătoare negații: incapabili să accepte realitatea, incapabili să accepte visul, impuri ca să se înalte pînă la mit, ei dansează o grotescă parodie a omenescului, în care moartea, ieșită din făgașul ei normal, trebuie să-și facă drum spre oameni prin crimă. Și acest sfârșit al Mariei, aflat sub semnul incertitudinilor, puși sub acest semn de acești oameni care duc cu ei secretele atîtor crime, nu putea decît să primească, din partea aceluia care dă echivalențele grafice ale sensurilor cărții, din Ilușă, un portret. Și în această golire succesivă de sacralitate, portretul lui Don Ilușă se naște sub semnul cinismului: Maria deci va fi, figurată drept vacă, în numele adevărului conform căruia vacile erau odată animale sfinte.

III. Legile echilibrului. Un șir de crime, unele monstruoase, marchează deci ruperea echilibrului. Sfârșitul unei lumi și intrarea în alta, sfârșitul unei societăți și stabilirea unor noi raporturi morale, cer aceste crime. Unii caută deci să se impună prin forța brută, prin înlăturarea celorlalți să stăpînească prin crimă. Iar crimele, rămîn nepedepsite. Unul dintre magiștrii dezechilibrului, Moise, moare într-un accident, fără pedeapsă: el trebuie însă să fie ucis, dar nu de răzbu-nător, de o ființă lucidă, ci de un laș. Aceasta este logica pentru care, în partea a III-a a cărții, Nicolae afirmă că el este ucigașul.

Absurdul trebuie înlăturat din această lume în care totul pare absurd. Și, ca totul să rămîna în perimetrul unei justiții, un procuror (marilor, în partea a doua: nici această coincidență nu mi se pare întâmplătoare) vrea să stabilească adevărul: că alcoolicul e nevinovat. Dar Nicolae nu renunță la autoacuzare. Adevărul, în plan superior, înseamnă dezechilibru, lipsă de adevăr, absurd. Ca totul să fie lipsit de dubli, procurorul înaintează minuțios în adunarea probelor nevinovăției, pînă în momentul în care Nicolae este pus în fața adev-

vădrului. Însă în acest moment Nicolae îl ucide, refăcând echilibrul, umplind vidul care se căscase nu în fața sa, ci în lumea din care făcea și el parte.

(Un cronicar apropia eroii lui D. R. Popescu de Faulkner. S-ar putea să aibă dreptate. Ne aflăm în fața unor ființe primare, făcute din reacții întârziate și din disimulări, refugiați uneori în lumea abra-cadabrantului. Ca întotdeauna, D. R. Popescu e pitoresc, dar pitorescul poartă în urma lui tragedii multe: culorile aprinse sînt sînge, sînge care a curs sau sînge care va curge). Nimeni nu iartă nimic: o furie a răzbunării bintuie, și fiecare are ceva de răzbunat.

Demența și mutilarea, cinismul și sătărnicia, cazurile limită ale conștiinței, alcătuiesc arsenalul și justificarea. În fond mecanismele justificări demenței sînt elementele care ne atrag atenția, căci eroii, sînt urmăriți pînă în infrastructurile lor. Discuții lungi, divagații eseistice, plictisesc, să fim sinceri, ca și încercarea de a da fiecăruia o aureolă de martir. În această „grădină a supliciilor“ în care demența are nevoie de grotesc și sublimul cade în grotesc, fiecare erou este un mutilat care mutilează la rîndul său pe alții, într-o consecvență care, nu odată atinge absurdul.

IV. Jocurile sînt făcute. Schemele mitului sînt simulate numai pînă la un punct: certitudinea parabolei nu există. Lanțurile de crime, cele care iscă bănuiala modelelor mitologice, intră în hățișul unor relații umane care se dezvoltă cu de la sine putere, negînd schema. Eroii au vârstele copilăriei — a unei copilării de început de lume, — ce își visează devenirea. De regulă, sînt natuiri primare, cotropite de senzualitate inconștientă, trăind animalic beția simțurilor. Trăind-o ca „un joc“, al ieșirii din copilărie.

„Ieșirea din copilărie“ dintr-o copilărie a umanității e deci acest ultim ființ al „jocurilor“. Eroii se joacă de-a existența, inventîndu-și ființa excentrică și întâmplări ieșite din comun. Natuiri primare, se joacă de-a civilizația, instalîndu-și (unul) telefon în virful copacului. Intelectualii primitivizează, pregătind „trozii“.

Un altul e atrenor de fotbal. Alții sînt circari. Aparent superficială, fără interes în plan grav, lumea aceasta, plină de eroi care se joacă, simulează, e mișcată de un destin imprezvizibil, care ține în mîna mișcarea „jocului“. Gratuitatea, jocul, e componenta unui echilibru de tip superior. Moire sfatornice veghează. Ură dospită vreme îndelungată iese la iveală săvîrșind crima; familia — căci toate romanele lui D. R. Popescu sînt, în sensul acesta, romane ale unor familii, au în ele inoculată fatalitatea. Sfirșitul. Semnul morții.

Sîntem mai aproape de o istorie tribală decît de una modernă, fiindcă instituțiile moderne ale echilibrului sînt ineficace în lumea aceasta, încă neieșită definitiv din patriarhalitate, a satului. Justiția e sistematic trasă pe sfoară, criminalii rămin liberi, nevinovați mărturisesc crime care nu le aparțin, viața instituțiilor e încă guvernată de străvechi rivalități și ambiții. Dacă jovialitatea, jocurile, vin dintr-o filieră oltenească, sentimentul adîncimii, al acestor cronici „de familie“ se trage din cele mai autentice tradiții ale literaturii ardelenesti.

V. Cercuirile. Încă de la debuturile lui D. R. Popescu s-a remarcat unda lirică din povestirile sale. Apoi lirismul a revenit aproape în

fiecare carte. Scriitorul a rămas în lumea aceluiași eroi, și cine recitește nugelele cele mai bune ale scriitorului sau Vara oltenilor observă clar acest lucru. Cu mici variații lumea e aceeași, personajele, reacțiile lor sînt cam aceleași. În Dor, în Vara oltenilor, în F, ele au o amploare mai mare, dar, în așeză à propos de personaje, puține lucruri noi.

S-a schimbat însă unghiul de vedere asupra lor. Scriitorul coboară în adîncime, și dacă eroii aceștia aduc relativ puține lucruri noi, lumea scriitorului, luată în ansamblu, e mult mai complexă.

D. R. Popescu devine dintr-un scriitor al cazurilor, un scriitor al întrebărilor pe care prezentul le pune unei comunități umane. Gravitate, pătrundere în adîncimi, iată calitățile noilor cărți. Un fluviu în creștere: dar acest fluviu poartă cu el toată nestatornicia începutului. Lirismul îl deservește acum, ca și altele din „jocuri”, din dansurile sprînjare ale eroilor în jurul vișelului de aur: misterul, senzualitatea, crima, adunate într-un cuvînt. Sînt strune care, zăngănite prea tare, se rup.

E o simplă constatare: în proza de azi, D. R. Popescu este, credem, după F. un drum, mai puțin accesibil cercetătorului decît se pare. Ca și Breban, ca și Ivăsiuc, ca și încă vreo trei-patru.

CORNEL UNGUREANU

Alexandru Lungu: „TIMPUL OGLINZILOR“

Un poet intrutotul realizat e Alexandru Lungu, în Timpul oglinzilor, căruia dacă i-aș reproșa, totuși, ceva e, poate, o anume cursivitate prea mare a versului, circulația lui pe partea foarte... carosabilă sau, altfel zis, bătută a limbajului: „poetic”. „Ploaia magnetică / lent condensată din spaime / și din priviri cutezate / întreg mă cuprinde / în albia absolută a timpului / ca într-un leagăn uitat / sau un sicriu cu totul necunoscut / croit exact / pe oasele mele / și pe întrebările cele mai tainice...” (Mareele singelui). *Desigur, niciun accident nu e, acum, posibil. Timpul se vede,*

dar nu „foșnește”. Ploaia cade, dar nu „înfrigurarea”. Întrebările... Spun toate astea, fiindcă Timp, Spaime, Singe, Întrebări și celelalte trimit spre o poezie a miturilor și-a obsesiilor existențiale. Or, stările-limită, angoasele, disperările nu sînt, în poezia lui Alexandru Lungu, „trăite”, pur și simplu, dar evocate, aș zice, cu nostalgie, caligrajiate cu o peniță subțire și savantă, puse în scenă cu o artă remarcabilă, jucate cu autenticitate, așadar. Poetul e, în fond, mereu artist, iar marea lui obsesie reală e poemul: „Încăperca poemului / e citeodată / un mister saturat / de spații vecine”. (Idei delictive). Ex-

plicabilă, deci, pînă la urmă, această cursivitate despre care vorbeam. Un discurs nu cu sufletul la gură, dar, dimpotrivă, bine condus, atent dozat, urmînd mereu, regulile unui anume stil, urmărind, mereu, un anume efect. Obsesia timpului chiar, ca dominantă a volumului, nu pare-a fi mai mult, nici mai puțin, decît o figură de stil; titlul însuși al cărții întemeindu-se pe un paradox. Căci oglinzile — aceste spații absolute — nu au timp; de unde și plictisul lui Narcis: „Bolnav de oglinzi / obrazul doare // Nu numai ape / și luciul vîtrali / măneacă etern // nu doar coroa-na / luminii e ochi / dulce furîndu-mă // Ci toate aceste / lucruri născînde // opace nucle-e / neliniști abstracte / mă atrag înlăuntru // Și din toate răsare / un crin de plictis / cu veșted contur“ // aceeași imagine / frumos răsturnată / în care mă sting / bolnav de oglinzi“ (Narcis tînguit). *Bolnav de oglinzi este poetul însuși, ca un al doilea Narcis, înnebunit de apele și suprafețele speculare ale lucrurilor, privindu-l, la nesfîrșit, cu ochii lui . . . Cit despre spaima de timp, el își desvăluie cu prea multă cochetărie (metaforică) obrazul îmbătrînit, spre-a nu recunoaște, în gestul acesta, cu totul altceva decît o spaimă, dar — cum ar spune A. E. Baconsky — un „dor de timp“: „O, tot mai mult și tot mai dens / un mușchi ca un căluș de iederi / îmi crește timpul / pe-acest obraz orientat spre Nord“ (Creșterea timpului). De altfel, înruditărea lui Alexandru Lungu cu poetul Fluxului memoriei e evidentă. Stările, fie și cele depresive, sint, prin filtrele pe care le procură stilul, arta, aproape voluptos și în-*

delung savurate. Frumusețea lui Alexandru Lungu nu e niciodată convulsivă, în ciuda frecvențării surrealiștilor (vizibilă, de pildă, în Anotîmpul cincii), dar calmă, elegantă, plină de grație și „aer“, ca într-o expoziție de grafică. (Poetul e, de altfel, dublat de un grafician propriu-zis, iar „desenul autorului“ face inutilă „coperta“ editurii). . . Firește, versuri memorabile se pot cita de peste tot, fie că este vorba de notațiile „după natură“ ori de interioarele semiobscură, de liederurile parcă verlainiene (din Spital) ori de cele cîteva mituri corectate (Nume). N-aș vrea să inchei mai înainte de-a cita în întregime elegiaca și subtila Moarte a unui fluture: „Un strătîmp uitat își poartă duhul / și-n ce-i afară și în vis- / de mere, uile, parcă-i plin văzduhul / întocmai ca în paradis // Cum goală dormi pe ore moi și oarbe / despici suavă apa din oglinzi / și din vechimea ei un ochi ocult te soarbe — / din el nu poți să te desprinzi // Într-o trezie grea de patimi eu ascult / cum cîntă vremea / calmă un sin de îngînări mă stinge-ntr-un tumult / de flutur spart în palmă // Din limfa lui prelînsă tragic și subțire / o altă față se deschide / a timpului străvechi pulsînd prin fire / duioase mîngăieri perfide // E de ajuns un flutur efemer că poate / în vis să moară. Gîndul vede: / se surpă liniștea în lucruri. Și din toate / un negru zvon purcede // Dacă privesc acum în spațiu și-n oglinzi / beau alte plămui de aer- / un leagăn de liliaci imenși e agățat de grinzi / și sapă în pereți un vaier // Undele la rai rotunde taie din străfund / un prund prea trist și nefiresc — / ciulini a-

mari din pianul muribund / în
ochi de spaimă cresc / Cum goală
dormi privindu-te-ndelung / aud

cum se filtrează / în lucruri duhul
morții când umbrele ajung / la
fluturii din vasul violet".

ȘERBAN FOARȚA

Ilie Măduța: „CORABIA AUTOHTONĂ” ★)

Fulgurație de viață și expresie cristalizată, poezia trebuie să dezlege, în actul creator, paradoxul acesta șunciar, care — singurul — conferă poezilor valoare. Mod de existență, disponibilitate imaginativă, poezia se revelează și în afară de limbaj și nu poate fi identificată cu gândirea.

Ca orice poet autentic, Ilie Măduța e convins de virtutea aceasta inefabilă a poeziei, atunci când exclamă, caracterizând frumusețea drept o „așteptare a coacerii”, sau și „presentiment al orei ce-și țese plasa leneșă de scrum” (Între aur și scrum), când crede că „o furnicătură de simburi ascunși, de semințe, / îmi hrănește bătaia de inimă / cu care sfidez anolimpul” (Zi și noapte). Chiar în Toamna iubirii, când anotimpul biologic al naturii umane încarcă sufletul poetului cu sentimente ciudate și contradictorii, poezia nu apare pentru Ilie Măduța ca o vibrație afectivă, firească, ci e presimțită „ca o umbră ce filșie printre lucruri, și sporește aromă dulce, de neant, a clipei”, deci ca ceva imponderabil, inexprimabil, miraculos.

Cunoașterea intuitivă, nu rațională, a lucrurilor nu îl depărtează, ci-l apropie pe poet de aspectele sensibile, concrete ale acestora. Nu e vorba desigur de o prezență mistică, deși unii poeți uzează și abuzează de personificări în versurile lor, ci de o trăire sui generis care dă farmec actelor omului, uneori chiar gesturilor lui, surprinzând relațiile cele mai neașteptate, corespondențele cele mai profunde ale realității și visului, refăcând, pentru o clipă rară, unitatea nedezmăntită a eului cu transformarea dialectică a universului: „Cine-mi fulgeră gându-n albastru? / Cu ce fantome, mai vii ca mine, mă bat? / Focul, pretutindeni această / hrăpăreață, rodnică arătare... / Am fost și voi fi. Scrumul păstrează / forma păsării nemuritoare.” / (Focul)

Evitând, de cele mai fericite ori, cerebralitatea, ca tot ce e ostentativ și artificios, Ilie Măduța are totuși o profundă structură meditativă și nu e de mirare că versurile sale amintesc un fel de a privi lumea ca Kainer Marira Rilke, Edgar Alan Poe și Lucian Blaga, dar viziunea sa, cutremurată de „cușitul în inimă — lumina-n cenușă de sunet, a verii pustii” sau de „noaptea singurătății” din Solstițiu „în muntele vrăjii de-o rază a soarelui în asfințit”, contemplând căderile autumnale, oboșite și cu gesturi de negare, păstrează totuși o atitudine virilă, op-

timistă, stăpînită în Mirajul florilor ca de un „extaz în care presimțirea toamnei / e încă vierme nenăscut“, căci : „Încă nu se-ntimplă / nimic ireparabil. Încă vin / aromele pădurii lingă timplică : / doar mustul verii se preface-n vin . . . / Nu, încă nu simțim pe ochi cenușa / nici naufragiul palid de omăt / nici semnul celui ce — lăsîndu-și ușa / deschisă — nu mai vine îndărăt . . .“ (Cîntec de toamnă).

Universul liric al lui Ilie Măduța, în care „florile-și surpă miresmele sparte“, „gîndul s-agață de frunze-n cădere, de rotitorul lor gest“, descoperă Dialectica vieții într-o „severă frumusețe“, „între pure arcade“, cu Sentimentul verii, ca o Săgeată, „repezită în cer“, între aur și scrum — cum spune și titlul unei poezii — unde „nu e ușor să înveți bucuriile simple : glasul lor alb, blinda lor arătare“. În afară de „mirajul florilor“ și de „sentimentul verii“, plenar împăcat, cu inima dulce-mpărțită / solarelor zboruri de grauri“, poetul are romantice alecături de a deveni o pasăre a nopții pentru a nu mai fi ajuns de lumină și a geme, „în rariști de goruni, la vadul pustiu, / pe ape-otrăvite de lună“ sau mai ades, prefigurarea exotică a evaziunii : „De multe ori am vrut în toamna lină / să plec spre-o țară cu zenit deschis, / unde în valuri albe de lumină / să-mi tremur ca o carne crudul vis, / multiplicînd în gesturi și cîntare / mirajul vieții limpede, fecund, / într-un desînd verzui, vărsat spre mare / de boababi cu creștelul rotund / . . . / și să respir zefirii de candoare, / mirosul leneș, greu și senzual, / ce zilnic scaldă animal și floare / în baia unui aer de cristal“ / (Poem).

Expansiunea acestei inchipuite căldătorii a imaginației debordante se domolește de obicei într-o Meditație la floarea de prun“ caldă nuanță-a dealurilor în trezire“ cînd „răminem plini de ceilalți“, fiindcă doar înțelesul cuvîntului neînșiripat plutește în dealuri, în flori și în „ochii adînci“.

Cînd cuvîntul devine expresie caldă a inimii, poetul știe să dea o reușită replică tuturor „corăbiilor bete“ cîntate de poezii altor orizonturi : „Eu sînt corabia autohtonă / cu grîne încărcată, cu porumb, / troznind greoi pe unda monotonă / cu o culoare mucedă, de plumb . . .“ Cu rezerva titlului — care de altfel e și acela al volumului — poezia aceasta dă valoare lirică remarcabilă destinului nostru național, deci specific românesc, legat de condițiile noastre istorice și geografice și nepotrivit atributului general de băștinaș, sinonim cuvîntului autohton.

Conștient de faptul că poezia este și expresie cristalizată, limbaj, Ilie Măduța are sîrguința de a minui prozodia clasică împreună cu unele libertăți formale moderne, fără a se lăsa înfrînt de manieră, de facilitate verbală și de platitudine stilistică, ci urmărind exteriorizarea rotunjită într-un timbru personal a unui conținut liric modern, original. Poate că, nerăsplătit întotdeauna în sîrguința sa artistică de a realiza acest ideal, poetul și-a imaginat simbolul mirajului visat de un urcuș la munte în Iarba, unde turistul atras de „aura scinteie-loare, severă, tăcută (de) nefirească lumină „este înlimpinat pe vîrf de „un sarcastic suris : paragini de iarbă tremurătoare . . .“ Pe lingă această alegorie, sugestiv și original exprimată, Ilie Măduța însă mai are și alte biruinți certe, dintre care pomenim cel puțin : Focul, Calul,

Merele, Mirajul florilor, Toamnă, Săgeata, Solstițiu, Puritate, Norii. Cîntec de căsătorie, Alean și mai ales Pasărea paradisului, un poem extrem de bine drămuț, cu multe simboluri subtile, cu o ritmică internă încercată de semnificații profunde de ordin psihic și etic, cu imagini deosebit de frumoase, „cu zgomot amar de lumină”, din care se desprinde o atmosferă melodică obsedantă, asemănătoare din punct de vedere al magiei cuvintelor cu Corbul lui E. A. Poe.

Destinul poetului romantic, vrăjit de pasărea stranie a artei și a fericirii, e simbolizat în rătăcirea sa singuratică „pe locuri adeseu de vînturi bătute, cu galbene rișe și ape stătute, cu rugă încilciți printre tușe și jnepi”, de unde, „sub zărilor aspre, pustii, dezolante” aude chemarea irezistibilă a unei neobișnuite vietăți: „Sărind neliniștită din pom în pom / un țipăt scotea, în răstimp, de mirare, / pareă o spaimă sau o chemare, / așintindu-mă cu-o privire-ndurerată de om”.

Această „pasăre-paradis, pasăre-floare”, vocația artei și a visării rătăcită, printre vrăbii și mărăcini”, vine cu atracția și durerea unei lumi înșorite, parfumate, mirifice: „Acolo-n imperiul floral, / stăpînind peste șarpe, maimuță și papagal, / în lumina cu miez dulce și crud, / în insule orbite de Sud, / în noaptea molatică, adîncă, tăcută / îți știam, pasăre-floare, frumusețea pierdută”.

Chiar dacă idealul neatins al realizării artistice nu mai pare accesibil, artistul nu poate renunța la drumul său plin de încercări și lipsit de răsplătiri personale: „Așa rătăceam blestemîndu-mi norocul / prin putrede ierburi, prin scaiuri și țepi, / pe galbene rișe care-nsemnau locul / cu ape stătute și morminte străvechi, / sub ploaia de gheață și vînturi ursuze, / cu suspinul pe buze”.

Original în capacitatea de a prinde esența vibrației poetice mai ales în poezii scurte, în exprimări economicoase, dar în cuvinte extrem de sugestive și încărcate de tensiune emotivă, Ilie Măduța debutează cu volumul său de versuri la vîrstă deplină maturității creatoare, cînd stăpînește, nu numai tehnica artistică a fotosirii cuvîntului cu posibilități expresive rare, ci are și suflul versificației egale, în poeme de mai întinsă respirație. În toate poeziile sale, poetul își păstrează nealterată vocația unui neobosit călător de frumuseți melodice care ascunde, ca într-un diamant, reflexul de jarmec al unei idei poetice nefalsificate de rutină sau de experiment.

NICOLAE ȚIRIŢI

Ion Cocora: „PALIMPSEST“ *)

Acest termen de strictă specialitate cu care Ion Cocora are curajul să-și intituleze volumul va trimite o mulțime de cititori la dicționare. Pe de altă parte el este semnificativ pentru momentul actual

*) E.p.l., 1980.

al evoluției poetului și ne sugerează una dintre interpretările posibile palimpsest se cheamă acel pergament de pe care vechea scriere a fost ștearsă, nu însă atât de perfect încît să nu se mai poată distinge sub noul text așternut.

Ion Cocora îmi pare a se afla pe un drum nou, după încheierea unei experiențe, a unui capitol. Este vorba însă — cel puțin în rezultat, nu știu dacă și în intenție — de două ipostaze finale, de tehnică poetică. Structurat, poetul rămîne întotdeauna un contemplativ, predispus în special înspre atitudini elegiace, înspre melancolii vagi, înspre stări, deci, în care inefabilul are o pondere apreciabilă. O poezie ca O viziune pentru inefabil poate fi interpretată în sens programatic. Un contemplativ sau, și mai precis, un elegiac, este în același timp și o sensibilitate mai exacerbată, mai receptivă în fața stărilor difuze, fără cauze evidente și cu contururi vagi, adică a ceea ce, foarte comod, ne-am obișnuit a numi inefabil:

„Oh, ecouri triste de voci, fragile amintiri scufundate în miezul rece al gutuilor, pămînturi oferite într-o noapte cu înalte oscilări de stele.

Mă cobor la obîrșia vînturilor spre a mă obișnui cu devastările. Nebunia ierbii descoperă în lacrimi auzul pribeagului. Iarăși e în firea zilei să demaște trofeele”.

(Criticul Șerban Cioculescu, într-un articol se ridică împotriva folosirii abuzive a noțiunii de „inefabil” în critica literară. Protestul este îndreptățit atunci cînd într-adevăr, din grabă sau comoditate, acest termen alunecos și salvator este substituit altor termeni mult mai exacti. Nu mai este însă nimic de făcut în cazurile cînd însuși poetul se declară închinător al inefabilului...)

În momentul de față Ion Cocora aplică tehnica suprarealistă. Este textul recent, al doilea strat, al palimpsestului. Marea capacitate asociativă evidentă la tot pasul și dezinvoltura cu care utilizează insolitul imagistic nu rămîn însă la nivelul unor simple exerciții de virtuozitate, ci, în majoritatea cazurilor, se înscriu în sfera semnificațiilor: „Ceas tăiat în virf de un plise de vultur / dregător semet peste rangurile cetății / prieten ce suferă firul plumbului în cuvînt / voiajor prin bazaruri cu șerpi patetici și regali // Dumnezeuau nevăzut și adult de teamă / pină în creștet se roșește în negura tavernelor / i se alătură de după tejghele cu febră / neveste iubitoare de conturi și poște // semne de plăcere pe o gheață catifelată / se pronunță pentru spaima eșuate în cristale / verzi opaite pe un perete (ce durată în subsoluri / mai înalt să eizeleze irisul de mucenic // frumusețe alarmantă din drum fosnit prin labirinturi / pe vecie fariseii bat moneda pe Isus” (Ceas tăiat în virf). Se zice că e suficient ca un poet să scrie o singură poezie mare pentru a-și merita numele. În cazul lui Ion Cocora această poezie, după părerea mea, se cheamă Vameșii și în ea sufletul poetului se străvede, greu de straniu melancolii, ca un ciorchine greu de must sărutat de autumnale, neiertătoare brume: „Și veche e vremea în oase / și mor duhuri de bătrînețe între gratii / și vulturi se macină în zbor // Noiembrie ceșos pune capcane / în văzul și mirosul haitelor / și centauri scurmă cu copitele întunericul / și ciinii se asmut la busole // Dar vameșii, unde sînt vameșii ?

/ Ne-am ales cu grele răni ciocnindu-ne / de ei prin beznă / și nu vin să se dezvinovățescă măcar // Cui să dovedim iertarea noastră !"

„Mor duhuri de bătrînețe între gratii" sau „Noiembrie ceșos pune capcane / în văzul și mirosul haitelor", *iată versuri care recomandă într-adevăr un poet, versuri care mi se par antologice prin marea lor capacitate de sugestie, prin inefabilul lor dureros.*

Seduția digitației pe claviaturi suprarealiste e și mai evidentă în enunțurile succesive, juxtapuse, uneori de o mare frumusețe, alteori numai insolite, ale versetelor din Poem fără titlu:

„Se aud discursuri de convalescenți, o cetate laică se ridică în lacrimile soției la vestirea navigatorului, sub părul negru gîtul tău e oficierea unui cult într-o țară a poezilor, o propunere de inchiziții acceptate fără ezitare și trufie".

Și mai departe :

„Nu mila
nu renunțarea
nu precara liniște ce ocolește
fecundația
nu grațioasa văduvie

Se supraviețuiește în dovezi de încolțiri și în iluminarea fructelor".

După cum se vede, în asemenea cazuri, poetul mizează și pe aspectul pur formal al așezării textului în pagină: este însă un element în a cărui finalitate estetică n-am crezut niciodată și care nu reușește să mă convingă nici aici.

Ciclul intitulat Corăbii succesive nu mă solicită în mod deosebit deoarece deslușesc fluturînd deasupra-i vîntul arid al manierismului, unica primejdie care îmi pare că pîndește în clipa de față evoluția lui Ion Cocora. Cu atât mai remarcabil apare, în încheierea volumului, poemul Vetre solitare. Chiar dacă se revendică, și nu fără temei, de la Saint-John Perse, el rămîne prin detaliile sale concrete, un poem al apartenenței la acest pămînt, al adeziunii la aspirațiile oamenilor acestui pămînt :

„Într-o bună zi un dor întoarce piatra la rîu și înfrunzește grinda. Numele nostru e o țară a vetrelor. Ne aducem aminte de părinții coborîtori din munți odată cu șesurile. Pe stele și acum cum-penele mai strigă noaptea cîini rătăciți de turme. Expansiune de ulcioare și troiți în spațiu fintini zidite în noi dintr-o generoasă iertare.

Într-o cetate de scaun a sîngelui legi se hotărîse cu urale în zori".

Cînd canoanele suprarealiste sînt ignorate, devine descifrabil stratul primar al palimpsestului : o poezie care se axează pe bogatele ei resurse emoționale, solicitînd în mult mai mare măsură participarea afectivă a cititorului. Dintre posibilele exemple, iată această Muzică difuză în care procedeul utilizat, foarte simplu, duce la efecte remarcabile : „Muzică difuză genunchii tăi / mocnesc în frunzișuri focos. / Viața umflă semințele în cîmpuri. / Mă rog pentru tine să răsară grîu. Nu pleca. Intreaga fericire / cu inscripțiile ei sfințe / îmi va fi străină. Implor murmurul / netăinuit al sînului tău amar, / nu pleca. Amintește-ți vreo carte / ori vreun zeu durabil / amintește-ți coșurile de smeură / de-a lungul căii ferate / ori vînturile copilăriei / ce

ridicau măgurile în cîntecul cucului. / Iartă-mă pentru insistența cuvîntului / dar mi-e teamă, femeia mea, / nu cumva viorile să înfrunzească / și concertul de duminică să nu mai aibă loc“.

Deci două intruchipări ale aceleiași personalități artistice. Talentul e evident în ambele. Totuși o prefer pe a doua, mai aproape nu numai de spiritul dintotdeauna al poeziei transilvane, ci și de ceea ce trebuie să fie în general poezia: arcuș pentru ca sufletul omului să nu rămînd o vioară muță.

RADU CIOBANU

TREI CĂRȚI DE CERCETARE LITERARĂ *)

Considerațiile de față se referă la trei cărți pe care le-am numit la un loc — se va vedea mai la vale de ce astfel, în ciuda implicației, în titluri, a termenului „critice“ — de cercetare literară: Leon Baconsky, Marginalii critice și istorico-literare, Simion Bărbulescu, Comentarii critice, Mircea Tomuș, Carnet critic.

Leon Baconsky dă, prevăzător, volumului său titlul Marginalii critice și istorico-literare ceea ce reprezintă, desigur, un gest de probitate (mare parte a materialelor sînt minore ca subiect, ca punct de plecare) dar și o urmare a unei anumite ținute universitare, ambele sprijinindu-se reciproc — generînd o modalitate de lucru ce constă într-o asidua consultare de izvoare (necesare, de altfel, din moment ce, de pildă autorul urmărește pe Octavian Goga în critica literară a vremii, apoi pe Emil Isac și Adrian Maniu în aceeași situație), comentîndu-le, ajungînd sau nu la opinii personale. Faptele se traduc întrutotul în plan stilistic și chiar dacă aparatul bogat de note și referințe ce însoțește studiile ar lipsi, informația amplă, cu tendințe „absolutiste“, disciplina severă a cercetătorului, ținuta sobră, intelectuală caldă totuși, se străvăd în fraza bogată, amplă, uneori abundentă. Toate afirmațiile de pînă acum se pot exemplifica printr-o lungă dar definitorie frază ca aceasta despre Adrian Maniu în care lăsăm trimiterile autorului fără a le nota însă la subsol: „Așa cum remarcă încă Vl. Streinu, în articolul pe care i-l consacra în volumul din (1938¹) autorul Baladei spîzuratului și al Salomeii a contribuit — inițial poate în mai mare măsură și chiar înaintea unor colegi de generație, care au ocupat ulterior primele locuri în galeria reprezentanților poeziei românești moderne — la minarea prestigiului „inspirației academice“, vestindu-i, prin creația sa de început, nu numai pe Camil Baltazar, cu notațiile sale de spital, (constatare mereu reluată de la Lovinescu încoace), ori pe Camil Petrescu (v. ridicarea „prozaismului“ în expresie, la rangul unui principiu estetic, la care se

*) Leon Baconsky, Marginalii critice și istorico-literare, Epl. 1968, Simion Bărbulescu, Comentarii critice, Epl. 1969, Mircea Tomuș, Carnet critic, Epl. 1969.

referă același²⁾, ci și pe Arghezi, cu Tabletele sale din Țara de Kuty³⁾, în intențiile sale de „neliniște metafizică“ (dar nu și ca modalitate) chiar pe Blaga⁴⁾, precum și pe E. Jebeleanu, S. Stolnicu și V. Gheorghiu, prin inspirația medievală a unor poeme din primele culegeri⁵⁾ sau — dintre precursorii autohtoni ai automatismului supraréalist — pe Urmuz (cum demonștra G. Călinescu în a sa Istorie a literaturii române⁶⁾“.

Cartea lui Leon Baconsky adună preocupări divers concretizate — unice însă ca subiect : literatura română de după 1900 — pe care autorul și le subîmparte astfel : Studii, articole, omagii, Profiluri elujene, Cronici, Marginallii (la poezie, proză, critică), Prospeccțiuni în critica poeziei și o Addenda despre un manuscris bacovian necunoscut. Ne-a interesat studiul — sub titlul Simbol și motiv romantic în „Cintare omului“ — despre motioul umbrei în poezia argheziană, cu precădere în volumul amintit în titlu, la care autorul ajunge prin urmărirea bogată și consistentă a acestui motiv în literatura universală și română. Deși restrins la o problemă specială, studiul poate sta în paralelă cu acela al lui Tudor Vianu — Arghezi, poet al omului (poemul arghezian urmăriit ca sociogonie și încadrat în contextul universal al acestei probleme) — care, de altfel, după însăși mărturia cercetătorului, l-a sugestionat și stimulat.

Autorul reușește să sugereze sens major problemelor ridicate, folosind implicit sau explicit metoda comparatismului, cartea — model de studii istorico-literare — depășindu-și, astfel, titlul enunțat.

Încă de la primul contact cu volumul lui Simion Bărbulescu — prin intermediul sumarului — ne dăm seama că ceea ce face autorul nu este de fapt critică ci cercetare literară. Cercetarea literară este un termen mai larg deși, e drept, în același timp, parcă și mai vag. Ea este un act supraordonat recenzării, comentariului la un nou document de istorie literară, analizei de text etc., adică abordarea operei literare, cercetarea fiind ca proces cu sens cognitiv contextual axiologic. Ea este, prin urmare, investigație și se poate materializa în studii, cronici, monografii etc., în critică, deci, istorie, teorie literară, stilistică etc. S. Bărbulescu nu realizează critică, în înțelesul obișnuit al termenului, pentru că, mai întâi, abordarea operei literare se face din unghiuri și cu finalități deosebite de ale criticii propriu-zise. În acest fel comentariile sale sînt de fapt studii asupra unor probleme speciale privilegiate din unghiuri specifice, dacă nu chiar mai puțin uneori.

Volumul cuprinde trei părți : I — conținnd studii în majoritate de limbă și stil (Despre limba poeziei lui Mihai Beniuc, Mijloace artistice originale în opera lui Ion Agârbiceanu, Limba poeziei lui Nicolae Labiș) plus câteva asupra poeziei de astăzi, subiect pe care, de altfel, autorul îl tratează, mai susținut, în paginile revistei Iașul literar. A doua parte surprinde relații dintre literatura română și universală, iar ultima adună studii de literatură universală și comparată și cronici la cărți de această natură (preferințe : Shakespeare : Funcția bufonului în teatrul lui Shakespeare și Hugo, Scriitori români despre Shakespeare și Dante : Dante și opera lui în România, Dante într-o nouă interpretare), ambele aceste ultime părți sînd sub semnul comparatismului.

Două sînt, prin urmare, zonele de extindere ale autorului: cercetările de limbă și stil și cele comparatiste, adică cele două domenii în care profesase și excelase Tudor Vianu în perioada de după război. Nu surprinde, astfel așezarea în capul cărții (deși, probabil, nu din acest motiv), a unui studiu despre Tudor Vianu — critic literar — articol fără deosebită prestanță însă. Autorul are ambiții exhaustive (și totuși un studiu, de exemplu, ca acela despre limba poeziei lui Mihai Beniuc, deși exhaustiv ca unghiuri și problematică, este incomplet din punctul de vedere al valorificării volumelor poetului și chiar al bibliografiei critice) și îi place să cerceteze probleme și autori mai puțin solicitați pînă acum, avînd meritul de a scrie un material amplu despre Arta și literatura în concepția lui Al. Dima (un articol scris cu ceva mai mult patos), despre Limba poeziei lui Nicolae Labiș (nestudiată în literatura de specialitate) sau despre Motivul copilăriei în poezia lui T. Arghezi, L. Blaga, și G. Călinescu (completat și printr-un alt articol — O temă majoră a literaturii universale: copilul), în care face analize și observații juste, verificate, de fapt, și de alte cercetări anterioare sau ulterioare.

Din păcate, analizelor se coboară uneori la simplism și formulări nefericite, au un aer de lecție („Una din personalitățile proeminente ale culturii noastre din ultimele cinci decenii este Tudor Vianu” — sună începutul unui studiu iar concluzia finală: „Operele sale — importante prin problematica lor, prin originalitatea concepției, prin arhitectura și disciplina lor severă, prin pasiunea nobilă a ideilor — contribuie la sporirea interesului și a emoției artistice”). Cronicile sînt uneori facile, mizînd pe rezumate și recomandări comparatiste. Altfel, o carte care se propune cititorului prin studii atente asupra unor probleme mai puțin cercetate.

Preferința lui Mircea Tomuș e poezia și după ce dăduse în cartea anterioară — Cincisprezece poeți — (Cincisprezece scrie pe foaia de titlu, 15 pe copertă — de ce s-or mai fi menținînd asemenea anomalii?) o adevărată istorie a poeziei românești pînă la Elberare, prin momentele sale însemnate, în noua carte încearcă o delimitare — ceva mai incompletă și mai puțin reușită decît prima, în același timp nu unică (întrucît preocupările volumului sînt diverse materializînduse în trei părți: Cărți, Probleme, În marginea istoriei literare, abordînd, de pildă în cadrul celei din urmă, problema „Misterului” lui Creangă sau a Clasicismului lui Blaga) — a terenului poeziei actuale, mai exact a unor nume și cărți ale perioadei 1963—1967.

Este o carte a unui critic serios care, respectînd „sfînta treime” scriitor — critic — cititor, extrage esențele operei analizate, le prezintă cu claritate și folos cititorului și autorului, consideră că merită să atragă atenția asupra unor devieri de la ceea ce e definitoriu pentru scriitori, (v. de exemplu considerațiile finale asupra poeziei Gabrielei Melinescu), explică [fără jenă, clasificînd temperamental și structural estetic pe autorii supuși cercetării, este sau nu de acord cu alți recenzenți etc. O critică de valoare care are în centru judecata axiologică cît mai exactă asupra volumului și autorului analizat, bazată pe o atentă parcurgere a textului pe încadrări în tipuri de sensibilitate (poezia Anei Blandiana se pune în legătură cu lirica Mariei

Banuș, cea a Martei Bărbulescu trimite la Blaga) ceea ce presupune exegeza comparată mai mult sau mai puțin reliefată. Metodologic vorbind, cronica debutează și se încheie cu judecăți asupra volumului sau scriitorului ori cu delimitări ale poziției criticului față de opiniile exprimate de alții (cronica se realizează, prin urmare, după ce alții și-au spus cuvântul. E, de altfel, o plăcere a autorului de a întrevorbi cu ceilalți cronicari, de a-i aproba sau de a-și exprima o poziție care i se pare cea mai justă) și, în ciuda unui scepticism privitor la judecățile sintetice, caracterizările sînt totuși adesea sintetice („Poezia Gabrielei Melinescu e monocordă fără a fi uniformă și monotonă”), în orice caz directe („În acest nou volum, poezia lui Adrian Păunescu își definește cu mai multă precizie caracteristicile: ambiția simbolurilor vaste și ascunse, o meditație — mai mult o dezbateră lucidă — a cîtorva teme de asemeni majore, versul agitat, cu metrica explozivă, mereu deranjată de intervenția unor tropi insoliti sau a unor expresii cu intenție de sentință, apel sau lozincă”). Deși marea parte a cronicilor se referă la autori clujeni, criticul nu poate fi bănuț de subiectivism pentru că străduința sa e de a defini și încadra obiectiv, exact.

La temelia cronicilor stă o concepție precisă asupra poeziei văzută mai ales ca lirism (înțelegerea aceasta o înțelînim și la alți critici clujeni) ceea ce îl face să acorde mai puțină prefiire divagațiilor ori chiar esteticului formelor, plasticizării din poezia lui Șt. Aug. Doinaș, de exemplu, care-l îndepărtează de la esență, dăunînd fiorului liric ca și Geo Dumitrescu prin prozaism și producții intelectualizante etc. Poeziile tinerilor sînt puse de multe ori în relație cu acelea ale înaltașilor, clasicismul este îndeosebi preferat, filonul folcloric e dezvăluit de asemenea cu insistență: Călăul cel bun al lui Vasile Rebreanu este un basm, unele fascinații ale numerelor din poezia lui Adrian Păunescu provin din descîntecul folcloric și jocurile de copii, pe Ion Bănuț poezia derivînd din preluarea creatoare a unor motive și atitudini folclorice îl situează alături de Pillat și Topîrceanu etc.

Alături de poezie, critica este o altă preocupare dominantă a volumului, dovedită alit prin cronici la cărți semnate de I. Negoșescu, M. Zăciu, T. Vianu, G. Călinescu, Z. Ornea, cit și prin expuneri de opinii asupra unor probleme ca cele privitoare la discuțiile despre critică sau „călinescianism”, prilej pentru autor de a-și exprima convingerile și baza teoretică referitor la modurile și finalitatea criticii.

Un stil elevat și clar sporește calitățile scrierilor acestui autor cu reală vocație critică.

GII. JURMA

Vera Călin :

„ALEGORIA ȘI ESENȚELE“ *)

Cunoscută ca o prestigioasă și exigentă cercetătoare pe tărîmul literaturii universale, în ultimul deceniu profesora Vera Călin își îndreaptă tot mai mult atenția spre exegeza unor probleme de literatură comparată, prezente în volume ca *Pornind de la clasici* (1957), *Curențele literare și evocarea istorică* (1963) și *Metamorfozele măștilor comice* (1966). Cea mai recentă carte, *Alegoria și esențele*, subliniulată sugestiv și explicativ totodată *Structuri alegorice în literatura veche și nouă*, mărturisește și mai pregnant predilecția cercetătoarei de a studia sub raport comparatist evoluția și valențele unei modalități specifice artei literare: alegoria.

Pornind de la tradiționala accepțiune a alegoriei, opusă în genere simbolului și mimetismului, și care îndeobște era identificată în perioade mai vechi ale literaturii universale ca elenismul, evul de mijloc și barocul, Vera Călin va ajunge la concluzia unui fenomen de *permanență* a modalității alegorice și în cea mai apropiată actualitate. Fără a nega perioadele de absență ale alegoriei (romantism, post-romantism), Vera Călin relevă convingător că în literatura contemporană „*pechile structuri alegorice reapar, dar apar îmbogățite, modificate, modelate în acord cu o oiziune estetică și cu stări de spirit moderne*”. Reinvierea alegoriei în epoca noastră, începutul acestui proces marcându-l tocmai expresionismul literar prin precursorii săi Ibsen și Strindberg, este explicată de autoare prin corespondența dintre posibilitățile multiple de expresie ale acestei modalități și tendințele spiritului modern spre o esențializare absolută a tuturor fenomenelor vieții umane. Alegoria sau „situația arhetipală”, cum ține s-o definească Vera Călin, devine astfel în veacul nostru, la creatori ca Hofmannsthal, Kafka, Brecht, Maiakovski, Sartre.

Camus, Ionescu, Beckett și alții, expresia unor zguduitoare mărturii privilegiate la condiția umană, expresie tot mai mult sollicitată de experiențe de natură socială, științifică sau metafizică.

Ampla demonstrație cu caracter comparatist-istoric dobîndește prin excelență valențe de argument concret prin raportarea ei la capitolul *Introducere* care aduce în prim plan o încercare de a defini din punct de vedere teoretic accepțiunea modernă a *alegoriei* și relațiile ei cu alte modalități de exprimare a realității în artă — simbolul, arta mimetică etc. În viziunea Verei Călin alegoria, desigur în sensul actual al termenului, devine o entitate extrem de elastică și complexă deoarece se remarcă fenomene de *mutațiune* cum sînt cele de la mit la alegorie, specifice epocii elenistice a literaturii Greciei antice, sau de la alegorie la simbol, identificat de cercetătoare mai ales în literaturile contemporane dar al cărui început poate fi observat încă în romanul *Călătoriile lui Gulliver* al lui Jonathan Swift.

Astfel, alegoria — „artă arhetipală” în concepția autoarei — va fi urmărită în cartea *Alegoria și esențele*, cu toate implicațiile filozofice și estetice, de la geneza ei prin desprinderea treptată din mit (în conștiința epocii elenistice poemele homerice și cele hesiodice sînt interpretate și în alte sensuri decît cel religios), stabilindu-se apoi evoluția ei de-a lungul veacurilor la Virgiliu, Dante, John Bunyan, Spenser, John Donne, Swift, Voltaire și, după ce se va semnala fenomenul de *eclipsă* în secolul al XIX-lea, alegoria se va bucura de o îndrăzneală și totodată subtilă demonstrație a actualității ei în capitolul al treilea semnificativ intitulat *Resurecția alegoriei*.

Una dintre călătoriile fundamentale ale cărții profesoarei Vera Călin constă în faptul că autoarea nu se limitează la o tradițională expunere istorică a perioplului alegoriei în literatura universală, ci operează un excelent act de literatură comparată atunci cînd fixează acele *tipare alegorice*, cu valoare eminentamente structurală — coborîrea în Infern, tipul *Everyman* etc. —, care de-a

*) E.L.U., 1969.

lungul secolelor au dobândit o atît de bogată polivalență de semnificații.

Astfel, cea mai recentă carte a Verei Călin dobîndește valoarea unui amplu și științific argument în favoarea opiniei care consideră pe bună dreptate *algoria* ca fiind o necesitate a spiritului modern deoarece această modalitate pur literară „se acordă cu tendința tuturor artelor contemporane spre găsirea unui limbaj esențializat”. Din această proprietate intrinsecă izvorăște și permanența ei actualitate.

CORNELIU NISTOR

Aram Frenkian :

„INȚELESUL SUFERINȚEI UMANE LA ESCHIL, SOFOCLE ȘI EURIPIDE”

Farmecul și valoarea studiilor lui Aram Frenkian provine din rigoarea cercetării textelor. Aria sa de investigație este imensă: de la interpretarea cite unui cuvînt din manuscris pînă la situația socială și politică a lumii elene, de la relevarea unui detaliu de tehnică dramatică pînă la cele mai generale aspecte ale gândirii contemporane autorilor, de la subtila observație asupra psihologiei personajelor pînă la cuprinzătoare descrieri a procesului de creație. Un filolog expert se unește mereu cu un filozof înțelept, un istoric avizat cu un literat pertinent, totul dinamizat lăuntric de o mare putere de înțelegere a sufletului omenesc în diversitatea manifestărilor sale. Căutînd să releve cu precizie maximă înțelesul pe care marii tragici îl dau suferinței umane, regretatul învățat circumscrie de fiecare dată textul, faofaltă cu complexa sa condiționare. Dar Aram Frenkian nu glosează, modernizînd, pe marginea moștenirii elene. Dimpotrivă, el insistă asupra semnificațiilor indeniabile pe care o anumită atitudine, un anumit gest, o formulă sau o afuzie le aveau în momentul istoric de atunci pentru cetățenii greci și cu cît expunerea sa este mai exact științifică, mai pătrunsă de probitate istorică, cu cît reconstruirea psihologiei creatorilor precum și a personajelor este mai minuțioasă, mai argumentată, cu atît trăsăturile nemari-

toare ale celor trei întemeielori ai căutării unui sens în Europa pentru suferința omului se degajă mai limpede, făcîndu-ne să regăsim implicate în ele neliniștile, inseninările, nemulțumirile, indignările, speranțele și cutremurele mereu renăscute ale omului în fața destinului său.

Aram Frenkian caută, pe baza unei informații vaste, o empatică întîlnire cu marii tragici de dincolo de milenii. El încearcă să ne transpună în starea de spirit de acolo și de atunci, avertizîndu-ne adesea asupra evenimentelor ispite ale atribuirii unor complexe etice și afective ulterioare dezvoltării antropologice. Și totuși, din chiar cinstita circumscriere istorică și filologică rezultă, mai puternic și mai nuanțat decît din multe lucrări de modernizare fantazistă, corespondențe adînci cu prezentul. Astfel, ampele analize pe text a tragediilor, dramelor și fragmentelor lui Euripide, ni-l invederează convingător drept primul mare inovator conștient, primul mare autor de experimente literare a cărei operă, cel puțin în parte, ne-a rămas. Euripide, așa cum ni-l prezintă Aram Frenkian, a fost un om ce punea în discuție ideile gata primite, atît cele religioase cît și cele de tehnică literară. El și-a asumat destinul riscant de a înnoi tragedia, cu elevațiile și prăbușirile, cu necuviințele și gingășiile, cu iluminările și viciunile, cu sfîșiele, reconcilierile și sfidările, cu nestematele și cu balastul, cu tot binele și tot răul ce decurg din temeritatea civică și estetice. Relevînd tribulațiile altitudinali lui Euripide față de zei, punînd în lumină calitățile și defectele construcțiilor sale dramatice, caracterul fantazist și aventuros al multor subiecte, îndrăzneț în tratarea unor vechi mituri, nou-lățile introduse în structura imaginii artistice, dar mai ales descoperirile sale psihologice, Aram Frenkian realizează un adevărat portret al artistului tragic ca om tinăr.

Intr-adevăr, Euripide poate fi mai bine caracterizat ca un tinăr în fața unor zei bătrîni și a unor instituții învechite. El are chiar ceva de adolescent, cu temerile, adorările, ironiile, aroganțele, tandrețea, națosul, nervozitatea, extremismele, stîngăciile, exaltările, melancoliile și indignările sale. Pentru Eschil, zeii erau tineri, precum subliniază pregnant Aram Frenkian, iar oamenii își luau răsunderile în fața noii ordini, superioare, mai echitabile, introduse de zeii cei noi. În *Orestia*, suferința umană are un înțeles deopotrivă

*) Editura pentru Literatură Universală, București, 1969. Text integral, pregătit pentru tipar în 1946.

divin și social: teodiceea încăunează dreptul și legalitatea printre cetățenii Ateiei. Procesul, de fapt, se încheiase mai de mult. Eschil ar fi, după criteriul modern, un autor de piese istorice, pe cînd Sofocle ar fi unul filozofic, iar Euripide, un autor de actualități. Eschil probează dreptatea zeilor care, în ultimă instanță, se dovedește folositoare oamenilor. Sofocle face manifestă forța transcendentă și incompreensibilă a zeilor, dar și valorile intrinsece ale sufletului omenesc. Iar Euripide nu mai e sigur de nimic, el emite ipoteze și inventează *theosek mehanes* și sfîrșitul tericil, adevărate happi-ends u-neori, care, dacă nu sint cumva ironii, atunci sint speranțe de sorgine populară străveche în triumful miraculos al binelui — și iată astfel cum Euripide, ca alți inovatori ce i-au urmat, innoiește prin regăsirea tradiției.

Cu egală atenție și simpatie se apropie Aram Frenkian de toți trei marii tragici greci. Dacă aici i-am dat preferință lui Euripide, e numai fiindcă de acesta noi ne ocupăm în general nelirese de puțin. Prin creația lui Enescu-Edmond Fleg, prin Gide sau prin alții, dilema oedipiană se repune mereu din nou și astfel Sofocle e o prezență activă în plin secol XX. Totuși, ceea ce astăzi se actualizează nu este înflorarea religioasă în fața lipsei de înțeles a nenorocirilor pe care zeli le hărăzesc muritorilor, ci ideea nouă intruchipată în *Oedip la Colonna* după care omul se mintuiește prin puritatea sa interioară.

Cu Sofocle, omul începe să fie ceva mai mult decît faptele sale: el devine o conștiință, o subiectivitate, o intenționalitate pe care zeli îl pot strivi dar nu și pingări, îl pot sili să comită cele mai abominabile păcate, dar nu și să le dorească: omul are de acum înainte un suflet care decide vînovăția sau inocența, valoarea unui individ supus erorilor. La Euripide, conștiința este dramatic solicitată pe mai multe niveluri, atît raționalitatea cît și afectivitatea sînt divizate, contradictorii. Sofocle creează paradoxul unei conduite monstruoase și a unei conștiințe curate. Euripide descoperă complexitatea fapturii umane și poate că această bogăție lăuntrică îl face gelos pe zei: hybrisul euripidian este înflorirea vieții interioare.

Cartea lui Aram Frenkian este frumoasă, fiindcă ne invită să ne gîndim la vechii eleni ca la niște conștiințe vii.

ALEXANDRA INDRIES

Emil Vora:

„POARTA DESTINULUI“

La Emil Vora calmul este asemenea apei, ascunde un chip nevăzută în adînc, un dramatism demn, întrezărit în semnificații: „Ochii tăi, mai ales, îmi vorbesc de-o înamă mohorâtă / În care trecătorii aveau figurile verzei ca lacurile, / Iar noi, gîndurile tainice și nesfîrșite ca veacurile“.

Sentimentul care predomină în prima parte a volumului este tristețea, deprimarea sonică a dezrădăcinării, leme comune liricii din epocă, tratate uneori nediferențiat de stiluri și modele celebre. Un peisaj sufletesc prea puțin variat se alimentează din trăiri și revenire la mit, la ideea obsesie, obsesia însingurării, obsesia evadării: „Întoarce-te, / Din țara viselor cu idoli de pămînt; / Întoarce-te / În ochiul de argint al apelor, / În căminul înzăpezit de limpa mamelor. / Aprinde-n sufletu-ți lumini de slearină / Pentru morții adormiți lângă focul iernii“.

Expresie a adevăratei maturități, ciclul „Înaltele vînturi“ dă osatură lirică volumului. Constituitînd-se în substanță pe ideea existenței de front, ciclul amintit face saltul de la faza descriptiv spasmodică a războtului fizic la reflectarea lui în conștiință. Evitînd dramaticul de efect, poezia se mută spre dramaticul de semnificații.

Trecerea la o fază poetică mai recentă a însemnat totodată și trecerea la un climat de sublimare sufletescă reconfortant și în același timp s-a adîncit și forța incantatorie a reflexivității poetice:

„Și luminează lumina luminează / Peste arsa valră din plînsu-mi / Și Marele Unu / Niciodată nu se termină / Și poate eu însumi“.

ADRIAN MUNȚIU

V. Marin, Ion Munteanu,

Gh. Radulovici: „UNIREA

BANATULUI CU ROMANIA“

Lucrarea recent apărută, rezultat al muncii unui colectiv de cercetători timișoreni, constituie o prețioasă contribuție la cunoașterea unor mo-

mente importante din viața românilor bănățeni. Începând cu o prezentare critică a unor lucrări istorice, apărute în țară sau peste hotare, care conțin fapte legate de mișcarea social-națională a bănățenilor, primul capitol al cărții trece la o succintă prezentare a istoriei populației din Banat, din timpuri străvechi până la sfârșitul feudalismului, bazându-se pe urmele materiale scoase la iveală prin săpăturile arheologice, pe documentele și cronicile evului mediu. Din prezentarea materialului faptic rezultă intenția autorilor de a sublinia ideea originii comune a poporului român, a continuității populației dacoromane pe teritoriul Banatului, a preponderenței elementului românesc în acest ținut și a permanentelor legături ce au existat între români, indiferent de teritoriul ce-l locuiau și care „au adâncit apropierea pe toate planurile vieții sociale, economice, culturale între ținuturile locuite de români, au creat treptat toate acele elemente de bază necesare afirmării năzuințelor sale de încheiere într-un stat unitar” (p. 11). Același capitol al lucrării tratează începuturile mișcării românilor bănățeni pentru libertate socială și națională, reliefând rolul maselor populare și a unor intelectuali români radicali „din rîndurile țăranimii, meseriașilor, învățătorilor sau grănicierilor români” și care au militat pentru realizarea năzuințelor „acelora din mijlocul cărora au plecat” (p. 47).

Cărturari de seamă ca Dimitrie Tichindeal, Constantin Diaconovici Loga ș.a. s-au străduit să ridice nivelul cultural al poporului și, prin aceasta, să mențină mereu trează conștiința națională, luptând, înodată, pentru introducerea unor reforme care să ușureze viața poporului. Capitolul II al cărții ne situează în cadrul evenimentelor din sec. XIX și începutul sec. XX când, datorită unor necesități obiective, bazele pe evoluția și gradul de dezvoltare al forțelor și relațiilor de producție, lupta de eliberare social-națională intră într-o perioadă de avânt și ideea de unitate de stat din scrierile cărturarilor bănățeni „primește forme de manifestare concretă” (p. 55).

Subliniind din nou rolul maselor muncitore de la orașe și sate în lupta de eliberare socială și națională, autorii relatează aspecte ale mișcării greviste muncitorești, la care participă muncitorii români, maghiari, germani, sârbi, dovadă a internaționalismului mișcării

muncitorești. Se fac referiri și la adâncirea legăturilor între mișcările muncitorești de pe ambele versante ale Carpaților, considerându-se că acestea exprimă năzuința muncitorilor spre unitate.

Intensificarea luptei clasei muncitoare a fost strins legată de avântul mișcării țăranimii și a celei mai mari părți a burgheziei și intelectualității românești, care și intensifică activitatea pe plan parlamentar și pe plan cultural. Autorii exemplifică acțiunile politice și culturale ale burgheziei și intelectualității, din care reținem: programele și acțiunile din timpul revoluției de la 1848—1849 și din 1860 când curtea de la Viena hotărâște să înglobeze Banatul la Ungaria; programul generalului Traian Doda pentru grănicierii români din Banat, redactat în același timp cu Pronunciamentul de la Blaj; întemeierea Partidului național al românilor din Banat și Ungaria (1869) ce adoptă un program, care ca și cele menționate mai sus, includ „o serie de revendicări ce coincideau și cu năzuințele maselor populare” (p. 79); redactarea unor lucrări prin care cărturarii bănățeni se pronunțau pentru respectarea drepturilor poporului român sau își manifestau încrederea în posibilitatea desăvârșirii unității de stat a românilor; întemeierea asociațiilor culturale, existente în majoritatea localităților românești, care „prin întreaga lor activitate, au fost o lungă și neîntreruptă străduință de a ridica, în pofda multor opreliști, pățiri cât mai largi la mișcarea de afirmare națională” (p. 87) și activitatea deșă de filiala asociației „Astra” din Banat care a răspîndit cultura națională în păturile cele mai largi, și a încercat să stabilească „legătură organică și unitară între diferite ținuturi locuite de români” (p. 90).

Autorii subliniază ideea că, indiferent de forma ce a îmbrăcat-o lupta pentru libertate și unitate națională, ea nu a fost izolată „împietindu-se strins cu acțiunile celorlalte naționalități asuprite din cadrul Imperiului austro-ungar, dar și cu forțele progresiste din România” (p. 91), dovadă scrijina acordată de „Liga culturală” luptei pentru unire a românilor din Banat și Transilvania.

Capitolele III și IV ale cărții înfățișează cărturarii lupta românilor bănățeni în perioada primului război mondial imperialist, stimulată de consecințele negative ce le-a avut războiul asupra situației maselor, ca și de victoria

Marți Revoluții Socialiste din Octombrie. Anii 1917—1918 marchează momentul culminant al luptei social-naționale, a luptei pentru desăvârșirea unității statale. Lupta antirăzboinică împletită cu lupta antihabsburgică a muncitorilor și a altor categorii sociale de oameni ai muncii de la orașe a dus, în toamna anului 1918, la îngrădirea puterii sau la înlăturarea vechilor autorități de stat austro-ungare, la constituirea de către proletariat a sfaturilor muncitorești și gărzilor muncitorești, precum și la cucerirea unor libertăți democratice.

În același timp, în satele bănățene se desfășurau lupte țărănești de mari proporții care „au creat condiții mai favorabile luptei pentru un regim democratic, creind totodată și premisele eliberării naționale a Banatului și posibilitatea unirii sale cu România” (p. 140). În toată această frământare revoluționară, burghezia și țărănimia se organizează, în consilii naționale. Pe baza documentelor vremii, autorii cărții prezintă momentele legate de constituirea și activitatea consiliilor și gărzilor naționale românești și fac o analiză aprofundată a Republicii bănățene, reliefându-i aspectele pozitive și negative.

Capitolul V, dedicat adunării naționale de la Alba Iulia evocă lucrările adunării, entuziasmul participării maselor și hotărârea românilor, exprimată în adunare, privind unirea lor cu România. Actul unirii este considerat drept „rezultatul unui îndelung proces istoric” (p. 171), meritul luptei și jertfelor date de popor, sprijinul și de celelalte naționalități, dovadă adunarea evreilor din martie 1919 și cea a șvabilor bănățeni din august 1919.

Ultimele două capitole ale cărții prezintă perioada ce a urmat actului unirii. Întârzierea înstaurării administrației românești în Banat și menținerea ocupației militare străine au făcut ca aici să continue lupta pentru desăvârșirea unității statale. Autorii relatează evenimente legate de avântul mișcării muncitorești din anii 1918—1919 ce au grăbit traducerea în viață a hotărârilor de la Alba-Iulia.

În finalul cărții, autorii fac o trecere în revistă a dezvoltării Banatului, parte componentă a României, în perioada dintre cele două războaie mondiale și în anii puterii populare. Acest ultim capitol ar fi putut lipsi cărții, el ieșind din cadrul problemei anunțate

prin titlu și fiind prea rezumativ pentru o prezentare exhaustivă privind dezvoltarea acestui ținut românesc de la 1919 pînă astăzi. Ne exprimăm speranța că problemele din final vor fi reluate și astfel prezenta lucrare va deschide perspectiva cercetării și a altor aspecte ale istoriei Banatului, mai puțin studiată de istoricii noștri.

Prin lucrarea ale cărei idei am încercat să le schițăm în paginile de față autorii ei aduc o importantă contribuție la cunoașterea mai profundă a unui mare moment din lupta socială și națională a poporului român. Elucidarea problemelor prezentate se sprijină pe un aparat critic, științific și bibliografic foarte bogat.

Ampla documentare, interpretarea problemelor în lumina materialismului istoric, forma accesibilă de prezentare fac din carte o apariție binevenită.

ELENA OSTOICI

M. Davidescu : „MONUMENTE MEDIEVALE DIN TURNUL SEVERIN“ *)

Autorul lucrării menționate este cunoscut publicului cititor după lucrarea sa intitulată „Monumente istorice din Oltenia” (Editura Meridiane, 1964).

De data aceasta, M. Davidescu publică rezultatele ultimelor săpături arheologice efectuate în cadrul activității legate de funcția sa de conducător al Muzeului Porțile de Fier de la Tr.-Severin, cît și de cele de construire a Sistemului hidroenergetic și de navigație de la Gura-Văii. Lucrarea arheologului M. Davidescu constituie un aport important la cunoașterea materialului documentar descoperit. Sînt expuse rezultatele săpăturilor făcute la cetățile Severinului (română și medievală), la cetatea Grădețului și cea din Insula Banului. Față de cunoștințele de pînă acum privitoare la Grădeț, Davidescu aduce însemnate precizări cu privire la factura construcției, la forma cetății, la

*) Editura Meridiane, Buc., 1969.

ceramică și la obiectele găsite, — arme sau unelte de lucru. Concluziile (p. 14—16) privitoare la „Fortificația poligonală din colțul de sud-est al castrului Drobeta” prezintă deosebit interes, fiind aproape pe de-a întregul inedite. Cât despre cetatea din Insula Banului, Davidescu, având posibilitatea să constate materialul descoperit prin săpăturile făcute la excavarea insulei — operație necesară pentru a degaja albia Dunării de un obstacol din fața barajului de la Gura Văii — confirmă unele ipoteze, pe care cercetătorii ocazionali le-au emis, despre forma și vechimea cetăților.

Lucrarea arheologului M. Davidescu cuprinde însă regretabile erori și lacune, cauzate de insuficienta documentare livrescă. În speranța că ea va fi reeditată, ne propunem în cele ce urmează să semnalăm ceea ce neapărat solicităm să fie corectat și completat. Erorile vor fi semnalate după textul lucrării, în ordinea expunerii.

„Cetatea medievală a Severinului” (p. 5), spune M. Davidescu, a durat până în 1524. Este o afirmație lipsită de temei. Distrusă, în parte, în 1524, a supraviețuit până în 1526. Del Burgio, nunciul papal, care descrie atacul turcesc de la 17. VIII, 1524, precizează: „dacă se pierde Severinul”. Deci se lua numai în considerare eventualitatea pierderii, fără să se arale că aceasta s-a petrecut. De aceea M. Davidescu nu este îndrituit să ia drept realitate ceea ce este o presupunere. O dovadă în plus că cetatea Severinului n-a fost cucerită de turci este prezenta în cetate încă a doi bani, între anii 1524—1526. (cf. Pesty Frigyes, *A Szörényi hársádg és Szörény vármegye története*, Budapesta, 1877, vezi tabelul cu banii Severinului). Identificarea „Bulgariei de dincolo de Dunăre” cu Banatul, identificare făcută de M. Davidescu, este forțată. Pentru edificare cf. Aurel Decei, *Românii din oceanul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti*, (București, 1939, p. 60—61) care expune exhaustiv bibliografia și opinia sa privind această problemă de istorie medievală a României. Sau: N. Bănescu, *Vechitul stat bulgar și Țările Române în (An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. Seria III tom. XXIX, nr. 7/1947)*. M. Davidescu pierde din vedere că s-au emis soluții mai plauzibile decât cea enunțată în lucrare despre „denumirea cetății Severin” (p. 5—6). De aceea competența lui Dim. Onciu nu trebuie ignorată, concluzia sa fiind până

în prezent valabilă (cf. Aurelian Sacerdoțeanu, *Dimitrie Onciu. Scrieri istorice*, București, 1968, p. 62). La pag. 6, Davidescu se contrazice afirmând că Andrei al II-lea, „luptând sub zidurile Vidinului”, organizează Banatul de Severin, pentru ca apoi, la câteva rinduri mai jos, să susțină că organizația Banatului a luat naștere ca „urmare a războiului dintre principele Béla și Ioan Asan al II-lea”. În afară de contradicția semnalată atragem atenția asupra faptului că Andrei al II-lea era aliat cu Borilă, țarul bulgarilor, și-l ajuta să recucerească de la cumani Vidinul. În asemenea situație este puțin probabil ca alatul să fi trecut la acțiuni dușmănoase (C. Jireček, *Istoria Srba*, preveo i dopunio J. Radošić, Beograd, 1962, p. 173). Este un adevăr de necontestat, pe care nici istoriografia noastră, nici cea străină nu-l combate, și anume că Banatul de Severin a luat ființă înainte de 1233, dată la care e menționat cel dintâi ban al cetății Severinului. Nu se știe pe ce bază inedită susține Davidescu „că o slăpînite efectivă și organizație ungurească asupra acestui teritoriu (n.n. Banatul de Severin) n-a putut avea loc numai după năvălirea tătarilor” (p. 6). Așezarea cavalerilor ioanini în Banatul de Severin nu este atestată de nici un fel de mărturie documentară, narativă sau arheologică, fapt care l-a făcut pe Hașdeu să afirme (în „*Negru Vodă*”, București, 1898, n. LXXX) că „donațiunea a rămas pe hîrtie”. Davidescu susține în schimb categoric: „ioaninii nu s-au putut menține multă vreme în cetățile construite de ei” (p. 7). O altă afirmație de acest gen este următoarea: „nu se cunoște împrejurarile în care Mircea cel Bătrîn a reîntat în stăpînirea Severinului”. Evitînd orice comentariu superficial, recomandăm pentru documentare monografia lui P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn* (București, 1945, p. 192—193). În continuare, Davidescu, urmărind refacerile care au avut loc în diferite epoci în pereții cetății Severinului, ajunge la concluzia că unele pot fi puse în legătură cu „refacerea de după 1505” (p. 10). Într-o asemenea împrejurare se cere zelosului cercetător al monumentelor istorice oțlenești o afirmație mai precisă și bazată pe un argument mai sigur decât prezenta unei monede din această perioadă de timp. Restaurări mai însemnate la cetatea Severinului au avut loc în 1376—1377, în 1424, sub conducerea flo-

rentinului Pippo Spano di Ozora (cf. E. Hurmuzaki-Densușianu, *Documente...*, Ia, p. 531—532) și la 1439, sub îndrumarea lui Iancu de Hunedoara (Ibidem, p. 64—649 și 651—652); la 12.IV.1524, Ludovic al II-lea cerea sibiienilor 5.000 de florini pentru zidirea cetății Severinului, intenție despre care nu se știe dacă a fost tradusă în faptă. (cf. At. Marienescu, *Țara Severinului sau Oltenia*, în An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. s. II, tom. XXXII, 1909—1910, p. 1118).

Cetatea Grădețului este un capitol important din lucrarea arheologului Davidescu. Dezgroparea ei și constatările care au avut loc după acest eveniment aruncă o lumină nouă în privința rolului pe care l-a avut această cetate în Banatul Severinului. Este regretabil însă faptul că s-au strecurat și unele erori. De pildă: Grădeț, cuvânt de origine slavă — nu sîrbească, cum susține autorul — înseamnă cetățiuie, nu deal; corespondent în limba sîrbă este gradicli, nu gradits; iar lui gradu din slava veche îi corespunde *grad* în limba rusă (cf. Volgograd) sau gorod (cf. Novgorod) — forma din urmă ca rezultat al fenomenului numit polnoglasie. Pentru a întregi imaginea topografică din jurul Grădețului, prin semnificația pe care o au denumirile topice, atragem atenția asupra numelui Halinga, în apropierea cetății, care în slava veche înseamnă întăritură de pămînt. De asemenea este regretabil că M. Davidescu n-a consultat bibliografia necesară pentru a se documenta asupra „Cetății”-Grădețului, căci trecutul ei nu este cu totul necunoscut. În raportul pe care Nicolae Redwitz, căpetenia ordinului teutonic, îl face la 24.I.1430, superiorului său, asupra situației cetăților de la Dunăre, pe care le luase în seama sa, spune: „ken Severin obir ist eyn huws und ist wuste”, ceea ce înseamnă că „deasupra Severinului este o casă (cetate) și este pustie” (cf. Erich Joachim, *König Sigismund und der deutsche Ritterorden in Ungarn, 1429—1432*, în „Mittheilungen des Instituts für österreichischen Geschichtsforschung”, XXXIII, fasc. 1, p. 87 și anexa nr. 2, p. 108). Probabil că acest avansost nordic al cetății Severinului la data amintită era abandonat temporar. O confirmare în acest sens, despre starea lui, se găsește în documentul de la 1524. La această dată, Bali beg, aprig comandant de oști, de origine sîrb, dar islamizat, ataca și distrugea în parte cetatea Severinului. În ajuto-

rul garnizoanei de aci era trimis un detașament de o mie de soldați călări. Comandantul cetății Severinului comise însă greșeala de a-i împărți în trei detașamente, slăbind astfel capacitatea lor de luptă. Pe 200 din ei, spune documentul, i-a așezat într-o *fortificație părăsită* de lângă Severin; pe aceștia turcii i-au surprins și i-au omorît pe toți (cf. Hurmuzaki, op. cit. Ia, p. 383, 389 și 393).

Ultimul capitol din lucrarea citată privește „Fortificațiile din Ostrovul Banului-Gura-Văii” (p. 32 sqq.). Autorul face inventarul materialului arheologic descoperit și descrierea fizionomiei pe care o au ruinele celor două cetăți, dezvoltate după defrișarea pădurii și înălțurarea pămîntului care le acoperea. În afară de constatările sale, se pot aduce și următoarele completări. Prima cetate de pe insulă pare să fi fost romană, nu bizantină, cum susține Davidescu. (cf. Gonda Béla, *Die Regulierung des Eisernen Thores*, Timișoara, 1910), căci Justinian a restaurat mai curînd decît a clădit. În toată iernii anilor 1426—1427, sultanul Murat cucerea insula și captura în iernaticul de aci toate corăbiile ancorate. (cf. N. Iorga, *Notes et extraits...* I, p. 435). O ultimă mențiune cunoscută pînă în prezent despre Insula Banului (numele este semnificativ) este raportul lui N. Redwitz, de la 24.II.1430, în care se spune că aci se află o garnizoană compusă din 216 arcași. Probabil că aceasta a sucombat atacului turcesc din acest an, care s-a abătut asupra Cetăților de la Severin și pînă la Golubaț și care a fost nimicitor.

Mai semnălm unele erori, care ar putea fi atribuite mai curînd tipografiei, sau, în cel mai rău caz, neglijenței. Este în uz numirea de asanes(i), nu asanizi (p. 32); se cere consecvență la scrierea numelor teutoni, ioan(i), adică inițiala cu minusculă. Brincoveanu (p. 19) a demolat cetatea Severinului pentru a înălți pe cea a Cladovei, firește din ordinul turcilor, dar nu sînt ei autorii aceslei opere. Pentru a se evita confuzii, se recomandă, fără alternanțe, să se scrie Ioan Asan, sau Ivan Asan.

Începiînd expunerea, reamintim observațiile de la începutul acestei dări de seamă: lucrarea lui M. Davidescu este meritorie, dar are nevoie de substanțiale completări, de precizări și de concluzii mai curajoase.

RECITALURI DE POEZIE

Asociația Scriitorilor din Timișoara a organizat, la începutul lunii august a.c., recitaluri de poezie în cinstea Congresului al X-lea al P.C.R.

La Lugoj, la Băile Herculane, la Timișoara, poezii timișoreni au adus un vibrant omagiu pe fidului nostru, citind versuri închinată partidului și patriei, marilor realizări înălțate de poporul nostru în cel 25 de ani care au trecut de la Eliberare.

Au citit: Franz Liebhard, Endre Karoly, Al. Jebelceanu, Anghel Dumbrăveanu, Damian Urche, Ion Maxim, Nicolae Tîrîoi, Crîșu Danșilo, George Suru, Lucian Bureriu, Marcel Iurecu.

La Timișoara, în sala Operei de stat, și-au adus contribuția în reușita spectacolului și actorii de la Teatrul „Matei Millo”, de la Teatrul german și de la Teatrul maghiar de stat, precum și ansamblul folcloric „Timișul”.

T. VILCEANU

„DELO”

În prestigioasa revistă belgradeană „Delo” (nr. 6/1969), este publicat, în rubrica „Din lirica românească contemporană”, un scribilor florilegii lirice în traducerea poezistului arăb Adam Fudoljic.

Sînt traduse poeme de A. E. Baconsky, Vasile Nicolescu, Petre Stoica, Anghel Dumbrăveanu, Nichita Stănescu, Nicolae Labiș, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Cezar Baltag, Ana Blandiana și Ion Alexandru.

Autorul traducerilor, un pretutal cunosător și fitor de literatură românească, în limbă srbă, oferă cititorului lugoslav, prin acest grupaj de poeme, o privire mai de ansamblu asupra liricii noastre moderne, după ce, mai înainte de a veni la stămăna de literatură, de la Pilat, Arghetzi și Blaga pînă la autorii cel mai înveriți, în reviste ca „Knjzevno Novine”, „Savremenik”, „Knjzevnost”, „Polja”, „Bagdala” etc.

T. VL.

ȚINTELE ȘI PIROANELE

Semnă în general de personalității de mare calificare în materie, „Cronica traducerilor” din „România literară” îl prilejuește înăruțului nostru poet Petru Popescu încursiunile în domeniile literaturii universale. Uneori sub semnul excelenței, înăruțului că ochii poeziei — este în așezarea cartea lui Karel Capek, Fabrica de absolut. Aproape două coloane sînt destinate subiectului cărții. Și apoi, exegeza: Capek ... a prevăzut teoriile sociale și narice! Text cam obscur, dar, he, Apol: „Capek deschide pe Eugen Ionescu din „Rindoceri” ori pe Dürrenmatt din „Fizicienii”. Il deschide, Fle. Bibliografiile o să noteze pe încă cineva care „la desch” pe Ionescu. Și pe Dürrenmatt, Bun, Să cităm mai departe: „Delins! Industriilor slăpînțele de absolut, care produc la ne-

ștrăit (episodul cu țintele și piroanele) re este deci „proliferarea obiectelor”, din dramaturgia și proza absurdă contemporană? Sublimă ascere. Superb tur de forță al eseistului! Și cînd mă gîndesc la basmul cu cîrnați din folclorul malaezian parcă mă apuă a necatul că nu l-am consacrat o exegeză înăruțului, „Eugen Ionescu, scaunele și cîrnații”. Căci basmul sună așa: Doi bătrîni doreau neapărat cîrnați. Și unul din zeli birzi al folclo ului malaezian (sau hinduistan) se hotărăște, cu zelăscă dărmicie, să le îndeplinească dorința. O plozie torențială de cîrnați copleșește masa, odala, țînutul. Ce s-a mai întîmplat pe urmă, o-am mai reținut. Ideea era, însă colosală. Acuțată: Dürrenmatt, Ionescu și... dar înăruțului lui Petru Popescu sînt în stare să stîrnească pașuni de comparații în orice car de literatură malaeziană, hindu, bambu, sau de care s-o mai nimeri...

T. S.

JUBILEUL TEATRULUI REȘITAN

Printr-o festivitate, o expoziție retrospectivă și o premieră jubiliară („Crotorii cel mari din Vaahia” de Alexandru Popescu), Teatrul reșitan a marcat cum se cuvine prima sa importanță aniversară: 20 de ani de la înăruțare.

Creștă de regimul socialist, scena reșitană este prima instituție artistică de stat din acest mare și însemnat centru industrial al Banatului. În două decenii de neormărită orșirdie artistică, Teatrul de stat din Reșita a promovat neapărat creația originială românească cea contemporană și că clasică, a oferit spectatorilor săi în buna transpuneri scenice piese din dramaturgia mondială.

La 20 de ani de existență Thalia reșitană se poate mîndri că e scena nu numai a oragului de pe Birzava ci a întregului țînt din sudul Banatului, pe care trupa artistică îl străbate, cu o răbdare demnă de slămă în lungi turme oferind premierile, la scurtă distanță de data reprezentării lor reșitane, (ăranilor cooperatori din Gradinari, Bazovia sau Socol, cetățenilor Oraviț-I. Antonei sau Orlăului Roșu. Avem la îndemînă caletul „20 de ani de activitate” — mînt ce prilejul jubileului din care d'aprimdem: 126 de premiere, prezentat în 6.509 spectacole, în fața a 152.235 spectatori din Reșita și împrejurimi. Directorul teatrului, Emil Rejan, oferă și alte date concludente. Subliniem numai cifra de 65, exprimînd numărul pieselor românești care au văzut lumina scenei la Reșita în acest ră țînt. Alături de Emil Vancea, vechiul și însoțitul regizor permanent al scenei reșitane, unca care d: cîțiva ani a fost înăruțului și leanei Otlescu, au onorat mîna teatrului oferindu-și colaborarea regizorii Sică Alexandrescu, Val Murgar, Dan Radu Ionescu, Const. Anafol, Geo Saizescu, Sorin Grgorescu, Iosif Bita, Dumitru Gheorghiu, Al. Niculescu, Nell Iurașcu-Gheorghiu și alții.

La aniversare, o felițăre călduroasă pe care o merită din plin atî cadrele de conducere regizoari cit și întreaga trupă actoricească, țînt cel ce fac să propășească această harnică scenă românească din Banat.

S. D.

ORIZONT

Redacția:

Timișoara

Plaza V. Rosiță nr. 2

Telefon 12026

Administrația

București

Șoa. Klaciff nr. 10

Manuscrisile și orice
correspondență scrisă
câte pe o singură parte
a hârtiei cu indicarea
adreselor exacte a expedi-
torului, se trimit pe
adresa redacției

Manuscrisile
de publicat nu se
returnează

Tiparul executat

sub comandă nr. 1629

la întreprinderea

Poligrafică Banat,

Bd. Leontie Sălăjan nr. 7.

Timișoara —

R. S. România

42907

Let. 7.